TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE GÖRÜLEN KURALDIŞI DAVRANIŞLARIN YORDAYICILARININ İNCELENMESİ

Yasin YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2011

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE GÖRÜLEN KURALDIŞI DAVRANIŞLARIN YORDAYICILARININ İNCELENMESİ

Yasin YILMAZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fulya CENKSEVEN ÖNDER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2011

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Fulya CENKSEVEN ÖNDER
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Turan AKBAŞ

Üye: Doç. Dr. Filiz YURTAL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../…../2011

Prof. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE GÖRÜLEN KURALDIŞI DAVRANIŞLARIN YORDAYICILARININ İNCELENMESİ

Yasin YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fulya CENKSEVEN ÖNDER
Ocak 2011, 96 sayfa

Bu araştırmada ergenlerin anne baba tutumlarının ve yaşam doyumlarının kuraldışı davranışları düşük ya da yüksek düzeyde göstermeyi ne derece yordadığını belirlemek; bununla beraber ergenlerde görülen kuraldışı davranışların cinsiyet, yaşam doyumları (düşük, orta, yüksek) ve aile tutumları (demokratik, otoriter, izin verici, ihmalkâr) açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma Adana ili merkez ilçelerinde yer alan 12 ortaöğretim kurumunun 9., 10., 11. ve 12. sınıfa devam eden 471'i kız, 410'u erkek olmak üzere toplam 881 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Örnekleme alınan öğrenciler 14 ile 19 yaşları arasında olup yaş ortalamaları 16.3, standart sapmaları ise .49'dur. Ergenlerin kuraldışı davranış düzeylerine ilişkin veriler "Kuraldışı Davranış Ölçeği" (Kaner,2001), anne baba tutumlarına ilişkin veriler "Anne Baba Tutum Ölçeği" (Dornbush, 1991), yaşam doyumuna ilişkin veriler "Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği" (Huebner, 1994), kişisel veriler araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde parametrik olmayan testlerden Mann Whitney-U, Kruskal Wallis ve Lojistik Regresyon Analizi'nden yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda ergenlerin en sık gösterdiği kuraldışı davranışların "sözlü ya da yazılı sınavlarda fısıldamak", "sınavlarda kopya çekmek", "yasaların kullanmanıza izin vermediği otomobil, motosiklet gibi taşıt araçlarını kullanmak" ve "tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek dövmek" davranışları olduğu bulunmuştur. Araştırmada cinsiyete göre kuraldışı davranış puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmış; yapılan analiz sonuçlarına göre erkeklerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamalarının, kızların toplam puan ortalamalarından anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmada ergenlerin aile tutumlarına göre kuraldışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Yapılan Mann Whitney U testi sonucunda elde edilen bulgulara göre; anne baba tutumları ihmalkâr, izin verici ve otoriter olan ergenlerin, aileleri demokratik tutum sergileyen ergenlere kıyasla daha fazla kuraldışı davranış gösterdikleri bulunmuştur.

Araştırmada ergenlerin yaşam doyumlarına göre kuraldışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Yapılan analizler sonucunda arkadaşlardan, okuldan, çevreden, aileden, benlikten ve genel olarak algılanan yaşam doyumu düşük ve orta düzeyde olan ergenlerin, algılanan yaşam doyumu yüksek olanlara göre daha fazla kuraldışı davranış gösterdikleri bulunmuştur. Ayrıca yapılan Lojistik Regresyon Analizi sonuçlarına göre; aileden algılanan "kontrol/denetim" ile "okul", "aile" ve "benlik"'ten algılanan yaşam doyumu değişkenlerinin kuraldışı davranışlarda yüksek düzeyde bulunmayı açıklamada anlamlı katkılar yapan değişkenler olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Cinsiyet, Kuraldışı Davranış, Anne-Baba Tutumları, Yaşam Doyumu

ABSTRACT

AN INVESTIGATION OF ADOLSCENT IN NONE-RULE BEHAVIOR LIFE SATISFACTION AND PARENTING ATTITUDES AMONG ADOLESCENTS'

Yasin YILMAZ

Master Thesis, Department of Educational Sciences
Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Fulya CENKSEVEN ÖNDER
January 2011, 96 pages.

The purpose of this study is to deterimine the parental attitudes' and life sataisfaction predicted in case of showing delinquent behaviours frequently or not. Also the aim of this stuy is to explore delinquency of adolescents' who studies in middle school in terms of gender, life satisfaction (low, medium, high) and parental attitudes (democratic, auothoritarian, permissive and neglectful).

The data of this resarch was collected from 471 girls and 410 boys a total of 881 high school students who were studying in 9., 10., 11. and 12. grades from 12 high schools from Adana central province. The age of the students taken to the sample were between 14 and 19 (M=16.3, Ss= .49). The data were collected about students delinquency by means of "Delinqueny Scale" (Kaner, 1996), data about family attitudes measured by " Parenting Scales" (Lamborn, Mounts, Steinberg and Dornbush, 1991), data about life satisfaction by using "Multidimensional Student' Life Satisfaction Scale" (Huebner, 1994) and personal data with the "Personal Information Form" that was prepared by researcher. The data are analyzed using nonparametric statistical methods Mann Whitney-U, Kruskal Wallis and Logistic Regression.

Results of the research shows that the most common delinguent behaviour of adolescents are " whispering in oral or written examinations", "cheating in exams","driving a car or other vehicles without license" and " lose his/her temper and beat someone". In the study it is observed whether there is was a significant difference between gender and delinguency point of adolescents. Based on the results of analysis it is found that the delinguency score of boys were meaningfully higher than the delinguency points of girls.

In the study it was found that there were meaningful differences between parenting styles and delinguency score of adolescents. The results of Mann Whitney U test analysis indicated that the adolescents whose parents are neglectful, permissive and, authoriterian tend to have more delinquent behaviours than the ones whose parents are democratic.

In the study it is observed whether there is a meaningful difference between life satisfaction and delinguency point of adolescents. Based on the results, adolescents who have low or medium life satisfactions perceived from school, friends, neighborhood, individualisms and generally tend to have more delinquent behaviours compared to the adolescents with high life satisfaction. At the same time the results of Logistic Regression Analysis shown that the variables of "strictness/supervision" perceived from family and satisfaction perceived from "school", "family" and "individuality" were having meaningful contributions for indicating frequent delinguent behaviours.

Keywords: Adolescence, Delinguent Behavior, Parenting Styles, Life Satisfaction.

ÖNSÖZ

Bu araştırmada ortaöğrenim kurumlarında öğrenim gören ergenlerin anne baba tutumlarının ve yaşam doyumlarının ergenlerde görülen kuraldışı davranışları ne derece yordadığını belirlemek; bununla beraber kuraldışı davranışların cinsiyet, yaşam doyumu (düşük, orta, yüksek) ve aile tutumları (demokratik, otoriter, izin verici, ihmalkâr) açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Öncelikle bu araştırmanın planlanması, verilerin toplanması, analizi ve araştırmanın sonuçlandırılmasında önerileriyle ve yardımlarıyla destek olan Sayın Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Fulya CENKSEVEN ÖNDER'e, tezimle ilgili düzeltmeleri ve önerileriyle bana yol gösteren değerli jüri üyelerim Prof. Dr. Turan AKBAŞ'a ve Doç. Dr. Filiz YURTAL'a katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans döneminde mesleki gelişimime katkıda bulunan değerli hocalarım Doç. Dr. A. Rezan ÇEÇEN EROĞLU'na, Doç. Dr. Ragıp ÖZYÜREK'e ve Doç. Dr. Ahmet DOĞANAY'a teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın çeşitli aşamalarında fikir alışverişinde bulunduğum Mehmet GÖK, Raşit AVCI ve Yusuf TİRE'ye ve verilerin toplanması aşamasında yardımlarını esirgemeyen Yasemin BAŞARANOĞLU, Fatih AYNA ve diğer meslektaşlarıma teşekkür ederim.

Bana her zaman güvenen ve başarılı olacağıma inanan anneme ve babama; hayatıma girdikleri andan beri yaşamıma anlam katan, yüksek lisans ders dönemi ve tez süresince yaşadığım her sıkıntıda destek olan eşim Esin'e ve oğlum Kayra'ya sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Not: Bu araştırma Ç.Ü. Araştırma Fonu Saymanlığınca desteklenmiştir (EF2009YL19).

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET……..…...……**i**
ABSTRACT……...…….……**iii**
ÖNSÖZ……....……**v**
TABLOLAR LİSTESİ……..……**ix**
EKLER LİSTESİ…….**x**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Problem…….……..1
1.2. Araştırmanın Amacı.……..……...……..…..……..5
1.3. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi ……...……...……...……..6
1.4. Varsayımlar……...……...…..7
1.5. Sınırlılıklar…..……7
1.6. Tanımlar…….…….....7

BÖLÜM II
KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Açıklamalar……...…..…9
2.1.1. Kuraldışı Davranışlar ile İlgili Kuramsal Açıklamalar……..……...…..…9
2.1.2. Kuraldışı Davranışların Nedenlerini Açıklayan Kuramlar…..…….……11
2.1.2.1. Biyolojik Yaklaşımlar ……...…....11
2.1.2.2. Sosyolojik Yaklaşımlar ……...…….....12
2.1.2.3. Psikolojik Yaklaşımlar …….……...……..15
2.1.2.4. Psiko-Sosyal Yaklaşımlar …….……..…….……16
2.1.3. Kuraldışı Davranışlar ve Aile Tutumları …….……..17
2.1.4. Kuraldışı Davranışlar ve Yaşam Doyumu …….……...…….21
2.2. İlgili Araştırmalar…….……23
2.2.1.Kuraldışı Davranışlar ile İlgili Yapılmış Araştırmalar…...…….……24

2.2.2. Kural Dışı Davranışlar ve Anne Baba Tutumlarıyla ile İlgili Yapılmış Araştırmalar……...…….…..…..29
2.2.3. Kuraldışı Davranışlar ve Yaşam Doyumu ile İlgili Yapılmış Araştırmalar……...…….…33

BÖLÜM III
YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli ……..…….…..36
3.2. Evren ve Örneklem……...36
3.3. Veri Toplama Araçları……..39
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu ….……..40
3.3.2. Kuraldışı Davranış Ölçeği…..…….……...…40
3.3.3. Anne Baba Tutum Ölçeği …….……42
3.3.4. Çok boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği…..…….……..45
3.4. Verilerin Toplanması…….……...47
3.5. Verilerin Analizi …….…….……47

BÖLÜM IV
BULGULAR

4.1. Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Dağılımlarına Ait Betimsel İstatistik Sonuçları……..…….……49
4.2. Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular…….…..51
4.3. Ergenlerin Aile Tutumlarına Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular…….…….……..53
4.4. Ergenlerin Yaşam Doyumlarına Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular…….……...54
4.5. Ergenlerin Kural Dışı Davranışlarda Sıklıkla Bulunup Bulunmamalarının Yordayıcıları Olarak Aile Stilleri ve Yaşam Doyumuna İlişkin Bulgular…..……..56
4.6. Ergenlerin Kuraldışı Davranışlarının Yordayıcıları Olarak Aile Stilleri ve Yaşam Doyumuna İlişkin Bulgular……..……57

BÖLÜM V
TARTIŞMA VE YORUM

5.1. Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Kuraldışı Davranışlarına İlişin Bulguların Tartışılması……..……..59
5.2. Ergenlerin Anne Baba Tutumları İle Kuraldışı Davranışlarına İlişkin Bulguların Tartışılması…….……..……61
5.3. Ergenlerin Yaşam Doyumları İle Kuraldışı Davranışlarına İlişkin Bulguların Tartışılması…….…….……64
5.4. Ergenlerin Kuraldışı Davranışlarının Yordayıcıları Olarak Aile Stilleri ve Yaşam Doyumuna İlişkin bulguların Tartışılması…….…….……68

BÖLÜM VI
SONUÇLAR VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç……...……...……...72
6.2. Öneriler ……...……..73
6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler……..74
6.2.2. İlerideki Araştırmalara Yönelik Öneriler.……...….74

KAYNAKÇA……..76
EKLER……...88
ÖZGEÇMİŞ…….……..96

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo-1: Baumrind'in Anne-Baba Tutumuna İlişkin Sınıflaması……..……..18
Tablo-2: Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli……..19
Tablo-3: Öğrencilerin Cinsiyet, Okul Türü ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımları……..38
Tablo-4: Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Anne ve Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı ve Yüzdeleri……...39
Tablo-5: Lamborn ve ark. Önerdiği Anne-Baba Tutumuna İlişkin Boyutlar…….43
Tablo-6: KDÖ 'nün Alt Ölçeklerinin Cinsiyete Göre Dağılımına Ait Betimsel İstatistik Sonuçları……...……...……...49
Tablo-7: Ergenlerin Kuraldışı Davranışlar Ölçeğinde "5 kez ve daha fazla" Yaptıklarını Belirttikleri Bazı Maddelere Ait Frekans Dağılımı…….50
Tablo-8: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları……...…...……..51
Tablo-9: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Alt Ölçekleri Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları……..52
Tablo-10: Öğrencilerin Aile Tutumlarına Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları……53
Tablo-11: Öğrencilerin Aile Tutumlarına Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları……...…….53
Tablo-12: Öğrencilerin Yaşam Doyumlarına Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları……..54
Tablo-13: Öğrencilerin Yaşam Doyumlarına Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları……..55
Tablo-14: Kural Dışı Davranışlarda Bulunmanın Yordayıcılarına İlişkin Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları……...……...58

EKLER LİSTESİ

Sayfa

EK-1. Kişisel Bilgi Formu…….…….……88
EK-2. Kuraldışı Davranış Ölçeği…….……..…..……89
EK-3. Anne-Baba Tutum Ölçeği…….……..……..……91
EK-4. Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyum Ölçeği……...…….…….……..93
EK-5. İzin Belgesi……...96

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Ergenlik dönemi biyolojik değişim başta olmak üzere psikolojik, bilişsel ve sosyal açıdan değişimlerin yaşandığı; kişilerin gerçekte kim olduklarını, sosyal yaşama nasıl uyum sağladıklarını keşfetmek amacıyla psikolojik özelliklerini araştırmaya ve değerlendirmeye başladıkları bir dönemdir (Steinberg ve Morris, 2001). Ergenliği; bedensel, toplumsal ve bilişsel olarak olgunlaşma dönemi şeklinde görmüş olan Gander ve Gardiner (2004) bu dönemde ergenin; bedenini kabul etmeyi, uygun bir toplumsal role ulaşmayı, yaşıtlarıyla olgun ilişkiler kurmayı, duygusal ve ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirmeyi, evliliğe ve aile yaşamına hazırlanmayı içeren bir takım gelişim görevleri ile karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Ergenin bu görevlerdeki başarı ya da başarısızlıklarının, geniş ölçüde yetişkinlikteki uyum ve başarıyı belirlediğini ifade etmişlerdir.

Yavaş ilerleyen ve başarısızlıkların da yer aldığı ergenlik döneminde, sosyal baskının, kişisel gereksinimlerin ve beklentilerin değişmesi, beraberinde yeni becerilerin ve sağlıkla ilgili yeni alışkanlıkların kazanılmasını, uyumla ilgili yeni tutumların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Muuss, 1990; Tamar 2005). Ergenler bu süreçte zaman zaman sorunlar yaşamakta ve yanlış seçimler yapmaktadırlar.

Riskli davranışlar ergenlerin iyilik halini tehdit eden ve sorumlu birer yetişkin olmalarını engelleyen davranışlar olarak tanımlanabilir (Lindberg, Boggess ve Williams, 2000). Farklı bir tanıma göre ise problem davranışlar, ergenin gelişim görevlerini başarmasına, kendisinden beklenen sosyal rolleri yerine getirmesine, yeterlik ve başarı duygusunu hissetmesine ve genç yetişkinlik dönemine başarıyla geçmesine engel olan davranışlardır (Jessor, 1991).

İlgili alan yazın tarandığında kuraldışı davranışların farklı araştırmalarda; problem davranışlar, riskli davranışlar, risk alma davranışları, suçlu davranışlar olarak farklı isimlerde ele alındığı görülmektedir. Ergenlerdeki riskli davranışlar veya yaşam biçimleri arasında; kasıtsız olarak yaralanmalara (emniyet kemeri takmamak, alkollü araba kullanmak v.s.) ve şiddete (silah taşımak, kavgaya karışmak) neden olan davranışlar, tütün, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, hamilelik veya cinsel yolla

bulaşan hastalıklara neden olan riskli cinsel davranışlar, sağlıksız beslenme alışkanlıkları, fiziksel hareketsizlik, evden ya da okuldan kaçma, yalan söyleme, hırsızlık, depresyon, intihar, anti-sosyal davranışlar sayılabilir (Sprinthall ve Collins, 1995; Haugaard, 2001; Adams ve Berzonsky, 2003; Peterson, Walker, Whatt Rheinboldt, White ve Hogkinson, 2003; Youth Risk Behaviour Surveillance, 2009).

Çocukluktan erişkinliğe geçiş sürecinde sık görülen riskli davranışlar ergenin akranları tarafından kabulüne, aile içinde anne babadan bağımsızlığını kazanmasına, geleneksel değer ve normlara karşı çıkmasına, başarısızlık beklentisi, engellenmeler ve kaygıları ile başa çıkabilmesine, kimlik gelişimine ve olgunlaşmasına aracılık edebilmektedir (Peterson ve ark., 2003). Problem davranışlarda bulunmanın kısa vadeli olmakla birlikte ergen için bir takım kazanımları da bulunmaktadır. Örneğin, ergenin herhangi bir uyuşturucu maddeyi kullanması, arkadaşları tarafından sosyal kabulünü kolaylaştırabileceği gibi kendisi için de özerklik kazandığının ya da olgunlaştığının bir göstergesi olabilir. Ergenlerin problem davranışları benimsemesinin nedenleri arasında aileden bağımsızlaştığını göstermek istemesi, otoriteye karşı gelmesi, yine kısa süreli olmakla birlikte ergenin yaşadığı kaygı, hayal kırıklıkları veya başarısızlıklarıyla başa çıkmasına yardımcı olması sayılabilir (Steinberg, 2007).

Ergenlik döneminde yaşanan problem davranışlar değerlendirilirken gözden kaçırılmaması gereken bir nokta, bu davranışın arada sırada yapılan bir etkinlik mi yoksa tehlikeli davranışların bir örüntüsü mü olduğunun belirlenmesidir (Steinberg, 2007). Örneğin, ergenlerin alkol ve madde kullanımını kuraldışı davranış başlığı altında değerlendirebilmek için bu maddelerin kullanım sıklığı önemli bir belirleyicidir. Bu nedenle ara sıra ortaya çıkan davranışlar ile kalıcı-sorun davranışları birbirinden ayırt etmek gerekir (Siegel ve Scovill, 2000). Yine ergenlerin çok büyük çoğunluğu alkollü içecekleri, liseden mezun olmadan önce denemişler veya en azından bir bardak alkollü içki içmişlerdir. Fakat ergenlerin çok az bir kısmı alkol bağımlısı olur ya da alkolün okul yaşantısını ve bireysel ilişkilerini etkilemesine izin verir (Steinberg ve Morris, 2001).

Problem davranışların değerlendirilmesinde bir başka önemli nokta ise çoğu zaman problem davranışların iç içe geçebileceği ve herhangi bir alanda problem davranış sergileyen ergenin diğer alanlardaki problem davranışları gösterme olasılığının çok yüksek olduğudur (Jessor, 1998). Örneğin sigara içen bireyler esrar kullanmaya daha yatkın olmakta; normalden daha fazla içki içen bireyler daha çabuk yasa dışı

ilaçlar kullanmaya yönelmekte; alkol bağımlıları ile diğer maddeleri kullanan bireyler ise anti-sosyal davranışları daha sık sergilemektedirler (Siyez, 2009).

Ergenin aile ile olan ilişkileri de kuraldışı davranışlar için önemli bir belirleyicidir. Robin ve Foster (1989)' a göre ergenin anne babası ile ilişkileri, ergenin bu döneme uyum sağlamasında etkilidir. Ergenlik döneminde anne-baba ile olumsuz ilişkiler yaşamak, ergenin uyumunu olumsuz etkilemektedir. Katı, soğuk ve uzak ilişkiler bu dönemi hem ergen hem de ana-baba için daha zor bir hale getirebilir. Buna karşın, anne baba ile kurulan yakın ve sıcak ilişkiler, ergenin bireyselleşmesine ve yaşadığı değişimlere kolay uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır.

Aile ile genç arasındaki ilişkinin sağlıklı olması, bireylerin daha sağlıklı gelişmesini sağlamaktadır. Aile içi çatışmaların, aile içi sorunların, aile bağlarının zayıf oluşu, cinsel sapmalı ya da ruh hastası olan aile üyelerinin varlığı, aile içinde şiddet ve istismarın olmasının gençlerde madde kullanımı için önemli risk etkenleri olduğu saptanmıştır (Alikaşifoğlu ve Ercan, 2002). Bayraktar (2007)'ın olumlu ergen gelişimine katkı sağlayan etmenleri inceleme amacıyla yaptığı araştırmada, ebeveynlere güvenli bağlanmanın, ebeveynlerin ergen için yarattığı duygusal ortamın, ebeveynin olumlu model olmasının ve anne-babalık stillerinin ergenin uyumlu davranışlar göstermesinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Ergenin kimliğini oluşturma, kendini değerli ve yeterli hissetme sürecinde ebeveynin desteği oldukça önemli bir yere sahiptir (Çuhadaroglu-Çetin, Canat, Kılıç, Senol, Rugancı ve Öncü, 2004; Tamar, 2005). Anne-babaların riskli davranışlar için model olması veya bu davranışları onaylaması (Yılmaz 2000), anne-baba denetim ve yönlendirmesinin yetersizliği ve aile içi sorunlar da ergenin riskli davranışlara yatkınlığını arttırmaktadır (Peterson ve ark., 2003) Kendini ailesine yakın hisseden ergenlerin, kendine güven, bağımsızlık, psikolojik durum ve kararlılık gibi özelliklerinin de diğer ergenlere göre daha fazla gelişmiş olduğu ve bu ergenlerde alkol ve uyuşturucu kullanımı ile suça yönelme davranışının daha az görüldüğü ilgili alan yazında belirtilmiştir (Grotevant ve Cooper, 1986; Hill ve Holmbeck, 1986; Peterson, Bush ve Supple, 1999; Steinberg, 2007; Smollar ve Younnis, 1989).

Ergenlikte problem davranışlar incelenirken ele alınması gereken başka bir nokta ise ergenin yaşamının farklı alanlarından algıladığı doyumdur. Yaşam doyumu olumlu ruh sağlığının göstergelerinden biri olan öznel iyi oluşun (Diener, 2000) bilişsel bileşenidir ve bireyin çeşitli yaşam alanlarındaki doyumuna yönelik değerlendirmelerini

yansıtır (Myers ve Deiner 1995). Bir başka deyişle bir bireyin kendi belirlediği kriterlere uygun bir biçimde tüm yaşamını pozitif değerlendirmesidir (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin,1985; Veenhoven, 1996). Yüksek yaşam doyumuna sahip bireyler düşük yaşam doyumuna sahip bireylere göre daha özverili, hoşgörülü, yaratıcı olup ruhsal ve fiziksel olarak da sağlıklıdırlar (Veenhoven, 1988). İlgili alan yazına bakıldığında yaşam doyumu değişkeninin araştırmalarda daha çok tek boyutlu olarak ele alındığı görülmektedir. Huebner (1991) yaşam doyumunu aile, arkadaş, okul, çevre ve benlikten algılanan doyum şeklinde çok boyutlu bir kavram olarak ele almıştır. Bu araştırmada da yaşam doyumu çok boyutlu bir kavram olarak incelenmiştir.

Yaşam doyumu önemli davranışsal ürünlerin ortaya çıkmasında kritik önem taşımaktadır (Rigby ve Huebner, 2005). İlgili alan yazın incelendiğinde düşük yaşam doyumu ile saldırgan davranışlar (Suldo ve Huebner, 2004; Valois, Zullig, Huebner ve Drane, 2001), alkol (Newcomb, Maddahıan ve Bentler, 1986; Raphael, Rukholm ve Brown, 1996) ve madde kullanımı (Zulling, Valois ve Huebner, 2001) arasında ilişki olduğu görülmektedir. Gilman ve Huebner'in (2006), yaptıkları çalışma sonucuna göre, yaşam doyumu yüksek olan ergenler akran ve ebeveynleriyle daha olumlu ilişkiler kurmakta, okula ve öğretmenlere yönelik daha olumlu tutumlar sergilemekte ve akademik olarak daha başarılı olmaktadırlar. Ayrıca Valois ve arkadaşları (2001), silah taşıma, okula silah getirme, kavgaya karışma, alkollü araba kullanma, okulda hırsızlık yapma, eşyalara zarar verme gibi suç içeren davranışlar ile düşük yaşam doyumu arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler belirlemişlerdir.

Son yıllarda gençler arasında hızla artan riskli davranışlar gözlenmektedir. Bu durumla ilgili olarak çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Ülkemizde son yıllarda yapılan araştırmalar gözden geçirildiğinde bu çalışmaların çoğunun kuraldışı davranışların görülme sıklığını (Aras, Günay, Özan ve Orçın, 2007; Bulut, 2010; Siyez, 2007; Ögel, Tarı, Eke- Yılmazçetin, 2006) ve sosyodemografik (yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, anne baba eğitim düzeyi gibi) özelliklerini (Akduman, Akduman ve Cantürk, 2007; Balkaya ve Ceyhan, 2007; Bulut, 2010; Yılmaz, 2000) belirlemeye yönelik olduğunu, daha az sayıda çalışmanın ise aile ilişkileri (Bulut, 2010; Kaner, 2002), akran ilişkileri (Kıran, 2002), koruyucu ve risk faktörleri (Alikaşifoğlu ve Ercan 2009; Siyez, 2006) ve suçu önleme çalışmaları (Siyez ve Palabıyık, 2009; Ögel, Taner, Eke ve Erol, 2004) olduğu görülmüştür. Ülkemizde ergenlerde kuraldışı davranışlar ve yaşam doyumun ilişkisini belirlemeye yönelik çalışmalara ise rastlanılmamıştır. Bu araştırmada, "ortaöğretim

kurumlarında öğrenim gören ergenlerin kuraldışı davranışlarını açıklamada aile stilleri ve yaşam doyumu ne düzeyde katkıda bulunmaktadır?" sorusuna yanıt aranmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ergenlerin aile stillerinin ve yaşam doyumlarının ergenlerde görülen kuraldışı davranışları ne düzeyde açıklandığını incelemektir. Ayrıca araştırmada cinsiyete, anne baba tutumlarına ve yaşam doyumu düzeylerine göre öğrencilerin kuraldışı davranışlarını incelemek amaçlanmıştır.

Bu temel amaç doğrultusunda araştırmanın alt amaçları aşağıda yer almaktadır:

1.0. Ergenlerin kuraldışı davranışlar açısından cinsiyete göre dağılımları nasıldır?

2.0. Ergenlerde gözlenen kuraldışı davranışlar cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

3.0. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar anne-baba tutumlarına (demokratik, otoriter, izin verici, ihmalkâr) göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

4.0. Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar yaşam doyumu düzeylerine (düşük, orta, yüksek) göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

- **4.1.** Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar aileden algılanan yaşam doyumu düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
- **4.2.** Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar arkadaşlardan algılanan yaşam doyumu düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
- **4.3.** Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar okuldan algılanan yaşam doyumu düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
- **4.4.** Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar yaşanılan çevreden algılanan yaşam doyumu düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
- **4.5.** Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar benlikten algılanan yaşam doyumu düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

5.0. Aile stilleri ve yaşam doyumunun alt boyutları kuraldışı davranışları düşük ya da yüksek düzeyde göstermeyi ne derece yordamaktadır?

1.3. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Toplumların yaşam biçimlerinde gözlenen hızlı değişim, ergenlerin sağlık ve iyilik hallerini tehdit etmektedir. Köyden kente göç, aile yapısındaki değişimler, işsizlik, fakirlik ve eğitim sistemi çocukları ve özellikle ergenleri toplumun risk altındaki önemli gruplarından biri haline getirmiştir (Alikaşifoğlu ve Ercan, 2009). Bu nedenle ergenler son yıllarda pek çok araştırmaya konu olmuşlardır. Bu araştırma konularından birisi de kuraldışı davranışlardır. Kuraldışı davranışlar farklı araştırmalarda riskli davranışlar, problem davranışlar, suç davranışları olarak ele alınmıştır (Yılmaz, 2000; Delikara, 2002; Siyez, 2006; Aras ve ark.,2007; Alikaşifoğlu ve Ercan, 2009). Kuraldışı davranışlar, ergenlerin günlük yaşama uyumunu zorlaştırmakla birlikte uzun vadede ergenin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığında ciddi olumsuz sonuçlara yol açabilmekte (Siyez, 2006), ergenin gelişim görevlerini başarmasına, kendisinden beklenen sosyal rolleri yerine getirmesine, yeterlik ve başarı duygusunu hissetmesine ve genç yetişkinlik dönemine başarıyla geçmesine engel olabilmektedir (Jessor, 1991).

Kuraldışı davranışlar ile ilgili nedenler tanımlanırken ailesel risk ve koruyucu faktörleri önemli noktalar olarak görülmkektedir. Ergenlik, pek çok alanda değişikliklerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde ergenler, çevrelerine uyumlarını zorlaştıran olumlu ve olumsuz stres kaynaklarıyla karşı karşıyadırlar. Yaşanan bu değişiklikler, ergenleri pek çok açıdan etkilemektedir. Örneğin; ergenler, içinde bulundukları bu dönemde madde bağımlılığı, okula uyumsuzluk ve davranış bozuklukları gibi olumsuz davranışlar sergileyebilmektedirler. Yaşanan bu olumsuzluklar, ergenlerin gelecekteki rollerini ve sorumluluklarını yerine getirmelerinde önemli risk kaynakları olarak görülmektedir (Mcknight, Huebner ve Suldo. 2002). Problem Davranış Teorisi kuraldışı davranışlarla ilgili olarak aile ilişkilerinin zayıf olması, ebeveynlerin tutarsız disiplin uygulamaları, aile ilişkilerinin yeteri kadar doyurucu olmaması gibi ailesel risk faktörleri belirtmiştir. Yine aynı teoriye göre olumlu aile ilişkileri, aile bağlarının güçlü olması ve uygun ebeveyn tutumlarının olması da koruyucu faktörler olarak ele alınmaktadır (Siyez, 2009). Valois, Paxton, Zullig ve Huebner (2006) yaşam doyumu ile şiddet davranışları arasında negatif yönde ilişki olduğunu bildirmişlerdir. Bu nedenle; bu çalışma ile elde edilen bulguların genel

olarak kuraldışı davranışları anlamayı kolaylaştıracağı, kuraldışı davranışlar ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi açıklayarak ebeveyn tutumları hakkında bilgi vereceği ve kuraldışı davranış gösteren ergenlerin yaşam doyumları hakkında bilgi sahibi olunarak konuyla ilgili yapılacak önleme çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan ergenlerin ölçekleri içtenlikle cevapladıkları ve alınan bilgilerin geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir.
2. Kuraldışı Davranış Ölçeği alt ölçekleri ile ölçülen "statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranmak, hırsızlık, öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek, hafif hırsızlık, dikkat çekici tahripçilik, statü suçu ve başkalarını kandırmak, uyuşturucu ve şiddet suçu, binalara zarar vermek, kopya çekmek" davranışları ergenlik döneminde görülen kuraldışı davranışlar olarak kabul edilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma Adana ili merkez ilçelerinde bulunan liselerden seçilmiş genel, özel ve meslek liselerine devam eden 9., 10., 11. ve 12. sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.
2. Araştırma Kuraldışı Davranış Ölçeği (KDÖ), Anne Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ), Çok boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği (ÇÖYDÖ) ve Kişisel Bilgi Formu'nun ölçtüğü değişkenlerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Ergenlik Dönemi: Bireylerin kimlik bulma ve sosyal yaşama uyum sağlama sürecinde psikolojik özelliklerini araştırmaya ve değerlendirmeye başladıkları bir dönemdir (Steinberg ve Morris, 2001).

Kuraldışı Davranış: Ergenler arasında resmi kurumlara yansımayan, ancak yakalanmış olsalardı çoğu suç olarak kabul edilecek ve ergeni yasalarla karşı karşıya getirecek davranışlardır (Kaner,1991).

Yaşam Doyumu: Bir bireyin kendi belirlediği kriterlere uygun bir biçimde tüm yaşamını pozitif değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin,1985; Veenhoven, 1996).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, kuraldışı davranışlar, anne baba tutumları ve yaşam doyumu ile ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Kuramsal Açıklamalar

2.1.1. Kuraldışı Davranışlar ile İlgili Kuramsal Açıklamalar

Bu araştırmada incelenen kuraldışı davranışların farklı araştırmalarda problem davranışlar, riskli davranışlar, risk alma davranışları, suçlu davranışlar olarak farklı isimlerle ele alındığı görülmektedir. Bu nedenle kuraldışı davranışlara ait farklı tanımlar bulunmaktadır. Bunlardan birisi "problem davranışlar, toplum normları tarafından uygun görülmediği için dikkati çeken ve çeşitli sosyal kontrol mekanizmalarının devreye girmesine neden olan davranışlardır (Donovan ve Jessor, 1985)". Diğer bir tanımlamaya göre ise "problem davranışlar, ergenin gelişim görevlerini başarmasına, kendisinden beklenen sosyal rolleri yerine getirmesine, yeterlik ve başarı duygusunu hissetmesine ve genç yetişkinlik dönemine başarıyla geçmesine engel olan davranışlardır (Jessor, 1991)". Farklı bir tanıma göre ise "riskli davranışlar, ergenlerin iyilik halini tehdit eden ve sorumlu birer yetişkin olma hallerini engelleyen davranışlardır (Lindberg, Boggess ve Williams, 2000)."

İlgili alan yazın incelendiğinde ergenlerde kuraldışı davranışlar olarak nitelendirilen davranışlar şu tür davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır:

1- Kasıtsız olarak yaralanmalara (kasksız bisiklete veya motosiklete binmek, emniyet kemeri takmamak, alkollü araba kullanmak) ve şiddete (ateşli silah taşımak, silah taşımak, fiziksel kavgaya karışmak, fiziksel kavgada yaralanmak, zorbalık) neden olan davranışlar

2- Tütün kullanımı

3- Alkollü içeceklerin ve uyuşturucu maddelerin kullanımı

4- Kasıtsız olarak hamileliğe ve cinsel yolla bulaşan hastalıklara neden olan cinsel davranışlar

5- Sağlıksız beslenme alışkanlıkları

6- Fiziksel hareketsizlik.

7- Evden ya da okuldan kaçma

8- Yalan söyleme

9- Hırsızlık

10- Depresyon

11- İntihar

12- Anti-sosyal davranışlar (Sprinthall ve Collins, 1995; Haugaard, 2001; Adams ve Berzonsky, 2003; Peterson, Walker, Whatt Rheinboldt, White, Hogkinson, 2003; Youth Risk Behaviour Surveillance, 2009).

Kuraldışı davranışlar literatürde farklı sınıflamalarla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; ergenlik döneminde yaşanan uyum problemleri içselleştirilmiş bozukluklar ve dışsallaştırılmış bozukluklar olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. İçselleştirilmiş problem davranışlarda birey yaşadığı sıkıntıyı kendisine döndürerek abartılı korku, kaygı, depresyon, psikosomatik bozukluklar gibi duygusal ve bilişsel semptomlar ortaya çıkmaktadır. Dışsallaştırılmış problem davranışlarda ise birey yaşadığı sıkıntı veya öfkeyi dışarıya yönlendirerek saldırganlık, hırsızlık, alkol ve madde kullanımı, yalan söyleme gibi olumsuz davranışlar sergilemektedir (Steinberg, 2007). Andreou (2001) şiddet gösteren ergenlerin genellikle sorun çözme becerilerinden yoksun olduklarını ve kendi problemlerini dışsallaştırma eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Ayrıca şiddete uğrayanların kaygı, depresyon gibi bazı içselleştirme bozuklukları ile olumlu korelasyon gösterdiği bulunmuştur (Brockenbrough, Cornell ve Loper 2002; Kaltiala-Heino, Rimpela, Rantanen ve Rimpela, 2000). İçselleştirme bozuklukları özellikle ergen kızlarda çok güçlüdür ve yeme bozuklukları gibi bazı problemlerin gelişimine katkıda bulunabilir (Bond, Charlin, Thomas, Rubin ve Patton, 2001).

Yine kuraldışı davranışlar yasal olarak suç olma ya da olmama şeklinde de sınıflandırılabilinir. Mal ya da mülke zarar verme, hırsızlık, zorbalık, uyuşturucu kullanma, yangın çıkarma gibi davranışlar yasal suç kapsamında yer alırken, kavga, sataşma, alay etme, kabadayılık, hayvanlara zarar verme gibi davranışlar yasal suç olmayan problem davranış olarak kabul edilmektedir (Sprinthall ve Collins, 1995; Haugaard, 2001).

2.1.2. Kuraldışı Davranışların Nedenlerini Açıklayan Kuramlar

Ergenlerin yaşadığı problem davranışlar, uzun yıllardan beri araştırmalara konu olmakla birlikte problem davranışların neden ortaya çıktığını açıklayan farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı yaklaşımlar problem davranışların açıklanmasında sadece ebeveyn ya da arkadaş ortamı gibi tek bir faktörün bu davranışlara neden olabileceğini belirtmektedir (Brand, 1993). Diğer bazı yaklaşımlar ise ebeveyn, okul, arkadaş vb pek çok alanı içeren daha kapsamlı açıklamalar yapmaktadır (Bingham ve Shope, 2004; Beam, 2000).

2.1.2.1. Biyolojik Yaklaşımlar

Son yıllarda yapılan araştırmalarda biyolojik açıklamalarda ağırlıklı olarak genetik faktörlere, mizaca ve hormon salgılanım oranlarına vurgu yapılmaktadır. Özellikle problem davranışlarda genetik aktarımın etkisini inceleyen önemli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan bazıları tek yumurta ikizlerinin suç eğilimi ile ilgili ölçeklerden çift yumurta ikizlerine göre daha benzer puanlar aldıklarını, evlat edinilen çocukların da biyolojik anne babaları ve kardeşleri ile daha benzer puanlar aldıklarını göstermektedir (Sprinthall ve Collins, 1995). İkizlerle yapılan çalışmalar, anti-sosyal davranışlar ve madde kullanımı ile genler arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Kaminer ve Bukstein, 2005).

Genetik faktörler dışında doğuştan gelen, yaşam boyu devam eden ve psiko-sosyal çevreden etkilenen biyolojik bir yapı olan mizaç da biyolojik yaklaşımlar için bir araştırma konusudur. Araştırmalar, ebeveynlerin, zor mizaçlı çocuklarını kontrol becerisi zayıf olarak algıladıklarını, bu çocukların ebeveynlerinde çaresizlik ve bunalmışlık duygusuna neden olduklarını göstermektedir. Bunun sonucunda çocukların olumsuz ebeveyn tutumları, ihmal ya da istismar ile karşılaştıkları ve ilerleyen yıllarda daha fazla anti-sosyal davranış gösterme, sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanma eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır (Kaminer ve Bukstein, 2005).

Testesteron ve stres hormonu olan kortizolün fiziksel saldırganlık ve anti-sosyal davranışlar ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Çok sayıda çalışma anti-sosyal çocukların ve yetişkinlerin kan kortizol düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir (Kaminer ve Bukstein, 2005).

2.1.2.2. Sosyolojik Yaklaşımlar

Sosyolojik yaklaşımlar problem davranışları bireyin içinde yaşadığı çevreye bağlı olarak sosyal yapılar, sosyal süreçler ve sosyal tepkiler açısından açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımlar içinde Hirschi'nin Sosyal Kontrol Teorisi, Elliot' un Sosyal Kontrol Kuramı, Emler tarafından geliştirilen Saygınlığı Arttırma Teorisi ve Sosyal Gelişimsel Kuram dikkat çeken yaklaşımlardır.

Sosyal Kontrol Teorisi: Hirschi tarafından 1969 yılında Sosyal Bağ Kuramı olarak ifade edilen bu kuram daha sonra Gibbons ve Krohn tarafından Sosyal Kontrol Teorisi olarak tanımlanmıştır (Gardner ve Shoemaker, 1989; Akt. Yılmaz)

Hirschi, suçlu davranışı bireyin toplumla kurduğu bağlara dayanarak açıklamaktadır. Bu bağlar zayıfladığında ya da koparıldığında toplumun birey üzerine koyduğu sosyal kontroller kalkar ve genç, suçlu etkinliklerde bulunma girişimlerinde serbest kalır (Kaner, 1992).

Sosyal Kontrol Teorisi'nde, ergenlerin problem davranışları açıklanırken motivasyon düzeyinin düşük olmasına bağlı olarak bireylerin sosyal normlara ve kurallara uymada başarısız olabileceği belirtilmektedir. Bu nedenle de Sosyal Kontrol Teorisi, insanların neden kurallara uymaya çalıştığını ve toplumun beklentilerine uygun değerler geliştirdiğini araştırmakta ve motivasyon düzeyinin bireylerin sosyal bağlarını oluşturmada önemli bir yere sahip olduğunu varsaymaktadır. Sosyal bağ, bireyin aile, okul, toplum gibi sosyal kurumlar içerisinde yer almasıdır. Bu bağ, bireyin uygun davranışları ve değer sistemleri ile güçlenmektedir. Buna bağlı olarak da kuramsal açıdan, sosyal bağları güçlü olan bireylerin, iletişimde bulunduğu bireylerle ve içinde bulunduğu yapılarla ilişkisinin zarar görme tehlikesine karşı sosyal kuralları bozmaktan kaçındığı; buna karşın sosyal bağları zayıf olan bireylerin sosyal normlara daha az uyduğu ileri sürülmektedir (Bingham ve Shope, 2004).

Hirschi' ye göre, bireyin toplumda oluşturduğu sosyal bağların dört elementi vardır:

1- *Bağlanma (Attachment):* Bağlanma, gençlerin yaşamlarında anne baba, akranlar ve öğretmenler gibi önemli olan insanlarla kurdukları bağları ifade eder. Aile çevresi bu bağın kaynağıdır çünkü ebeveynler çocukları için en önemli rol modelleridir ve çocuklarına sosyal olarak kabul gören davranışları

öğretirler (Wiatrowski, Griswold ve Roberts, 1981). Bağlanma; bu kişilere yönelik yakınlık, ilgi, duyarlık ve saygıyı ifade eder. Bireyin sosyal normları kabul etmesi ve sosyal bir biliş geliştirebilmesi başkalarına bağlanmasına ve ilgi duymasına bağlıdır (Kaner, 1992).

2- *Sorumluluk (Commitment):* Sorumluluk, üniversiteye gitme, gelecek için para biriktirme ve yüksek statülü bir iş sahibi olma arzusu gibi yaptığı ya da yapacağı yatırımları içermektedir (Kaner, 1992). Gelecekte bunlara yönelik yapacağı yatırım, ergeni riskli davranışlardan korur. İyi tanımlanmış hedefleri olan gençlere kıyasla, içki içen, sigara içen, gezen tozan ve gelecek hedefleriyle ilgili olmayan işlerle uğraşan ergenler kolayca suçlu davranışlara yönelebilirler (Wiatrowski, Griswold ve Roberts, 1981).

3- *Katılım (Involvement):* Katılım, sosyal olarak değerli kabul edilen, başarıyı ve statü ile ilgili hedeflere ulaşmayı sağlayan kitap okuma, ödev yapma, okulda etkinliklerde bulunma ve aile ile birlikte olma gibi geleneksel aktivitelere katılmakla ilgilidir. Gençlerin faaliyetlerinin niteliği ve gelecekteki hedeflerle olan ilişkisi suçlu davranışları önlemede önemlidir (Alston, Harley ve Lenhoff, 1995).

4- *İnanç (Belief):* Sosyal normlar, kurallar ve genel geçer ahlak kurallarına ilişkin kişinin inanç düzeyi, sosyal bağ kavramının son bileşenidir. Hirschi (1969), bu kurallara olan inancın güçlü olmasının kişileri normal dışı davranışlardan koruduğuna inanmaktadır. (Akt: Alston, Harley ve Lenhoff, 1995). Diğer bir deyişle, ailesine, arkadaşlarına bağlı, okula devam eden, sorumluluk üstlenen ve toplumdaki genel değerlere inanan kişi suç işlemeyecektir. Aksi koşullarda suç işleyecektir (Agnew, 1985).

Sosyal Kontrol Kuramı: Elliot' un Sosyal Kontrol Kuramı (Elliot, 1985), topluma ve geleneksel rol modellerine zayıf bağlanmanın olası üç nedenine odaklanmaktadır.

1. Gerilim: Bu kavram ergenin akademik ve mesleki istekleri ile olanakları arasındaki denge olarak düşünülebilir. Eğer ergen bu dengeyi hissetmezse ve engellenme yaşarsa kurumlar ve hedefleriyle uzlaşmaz ve risk alma davranışı gerçekleştiren akranlarıyla ilişki kurar (Petraitis, Flay ve Miller, 1995)

2. Sosyal Organizasyon Bozukluğu: Ergen gelecek için kendine umut vermeyen, işsizlik ve suçun yaygın olduğu, okul gibi sosyal kurumların etkisiz olduğu çevrelerden geliyorsa topluma daha az bağlılık hissedebilir ve toplumsal kurallara daha az uyma davranışı gösterebilir. Ergen boşanmış tek ebeveynli ya da iyi organize olamayan aileden geliyorsa ailesine bağlanamaz dolayısıyla aile kurallarına da uyum gösteremez (Petraitis, Flay ve Miller, 1995)
3. Aile ve geleneksel topluma bağlanma gerçekleşmiş olmasına rağmen eğer aile ergeni sağlıklı biçimde toplumsallaştıramadıysa gene olumsuz bağlanmalar olabilir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995)

Saygınlığı Arttırma Teorisi: Emler (1984) tarafından geliştirilen bu kurama göre insanlar sosyal kimliklerini dikkatlice seçerler. İnsanlar yaşadıkları toplumda var olabilmek, kendi imajlarını geliştirmek ve korumak için hatırı sayılır bir çaba göstermektedirler. Saygınlık bir çeşit ahlaki itibar olarak kabul edilir ve birey için önemlidir. Saygınlık ergen için daha önemlidir çünkü seyirciler arkadaşlarıdır. Bu nedenle arkadaşlar bireye uygun olan ve olmayan davranışları yaparken iyi birer destektir. Bu noktada bireyin bulunduğu çevrenin neye itibar ettiği önemli bir belirleyicidir (Siyez 2009).

Sosyal Gelişimsel Kuram: Sosyal Gelişim Modeli, bireylerin sosyal gelişimlerine ve sosyal etkileşimlerine odaklanır. Okul öncesi dönemde anne baba ile, ergenlik öncesi dönemde öğretmenler ile ve ergenlik döneminde ise akranlar ile olan ilişkiler bireyin sosyal gelişimini etkilemektedir. Bu dönemde ergen uyumsuz davranış gösteren akranları ile ilişki kuruyorsa evde ve okulda ödül alabileceği az sayıda fırsatı olabilir. Evde ve okulda başarılı ve ödüllendirici etkileşimler kurabilmesi için yeterli kişiler arası ve akademik yeteneğe sahip olmayabilir. Kişiler arası ve akademik yeteneksizlik ya da bu yeteneklerin anne babalar tarafından ödüllendirilmemesi durumunda ergen, kendisini kaybetmiş hissedebilir ve uyumsuz davranış gösteren akranlarına yaklaşabilir. Ayrıca kuramda ergenlik döneminde ergenler arasında farklılıkların varlığı ve ergenlerin kişisel ve akademik becerilerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.1.2.3. Psikolojik Yaklaşımlar

Sosyal Öğrenme Kuramı: Bandura tarafından geliştirilen sosyal öğrenme kuramının odak noktası ergenlerde görülen problem davranışları açıklamak değildir. Fakat pek çok çalışmada ergenlerde problem davranışların açıklanmasında sosyal öğrenim kuramından yaralanılmaktadır. Bu kurama göre ergenler gözlemleri yoluyla problem davranışları göstermeye başlarlar (Siyez, 2009).

Sosyal öğrenme kuramına göre, ergen riskli davranışları bu tür davranışlar gösteren arkadaşlarını izlemesi, öğrenmesi ve taklit etmesi süreçleri ile kazanmaktadır. Bandura, ergen arkadaşlarının herhangi bir davranış önerisini geri çevirirken gördüğünde bunun onda reddedici benlik yeterliliği geliştireceğini; tersi durumlarda ise ergenin davranış önerilerini kabul etme eğilimde olacağını belirtmektedir. (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

Bilişsel Yaklaşım: Dodge ve Pettit (2003), anti-sosyal davranışların bilişsel boyutları hakkında yaptıkları araştırmalarında saldırgan gençlerin *düşmanca yüklemleme yanlılığı* olarak tanımladıkları bir eğilim gösterdiklerini bulmuşlardır. Düşmanca yüklemleme yanlılığı gösteren ergenlerin, belirsiz etkileşimsel durumları akranlarına göre daha fazla oranda düşmanca ve kasıtlı olduğu şeklinde anlamlandırdıkları ve bu tür durumlarda saldırgan davranışlarla tepkide bulundukları görülmüştür. Bazı ergenlerin sorunlarını çözmek için saldırganlığı kullanmaya ilişkin daha olumlu görüşleri olduğu ve bu eğilimin düşmanca yüklemleme yanlılığı ile birlikte neredeyse otomatik biçimde saldırgan davranışa yol açtığını gösteren kanıtlar da vardır.

Kendine Zarar Verme Kuramı: Kaplan tarafından geliştirilen kurama göre eğer ergenler yaşamındaki önemli kişiler tarafından devamlı olarak olumsuz değerlendirilmeler alırlarsa ve eğer kendilerini sosyal açıdan beklentileri (akademik başarı da dâhil olmakla birlikte beklentiler sadece bu alanda sınırlı değildir) karşılamakta yetersiz hissederlerse ergenlerin benlik değeri azalır ve kendine zarar verme süreci başlar. Uygun rol modellerinden uzaklaşmaya başlayan ergen kendilik değerinin uygun davranışlara alternatif olan başka davranışlarda bulunarak kendilik değerinin artabileceğine inanırlar ve benlik değerinin artmasına destekleyen yıkıcı arkadaş gruplarına(çetelere) katılırlar. Normal değerlere baş kaldırma bir süre sonra herhangi bir maddenin kullanım şekline dönecektir (Siyez, 2009).

Gerilimi Azaltma Teorisi: Bu teori genel olarak problem davranışları açıklamaktan ziyade alkol kullanımı ve alkol bağımlılığını açıklamak üzere

yapılandırılmıştır. Teoriye göre ergenler aile, okul, arkadaş grupları ve toplumsal yaşamdan kaynaklanan stresörlerle başa çıkmak için madde kullanmaya başlarlar. Bu stresörlerin arasında önemli yaşam olayları (hastalıklar, başka bir okula gitme, sevilen birinin ölümü) kadar günlük yaşama ait olaylar da (otobüs bekleme, otobüsteki kalabalık, stresli bir işte çalışma) olabilir (Siyez, 2009).

2.1.2.4. Psiko-Sosyal Yaklaşımlar

Problem davranışların açıklanmasında psiko-sosyal yaklaşımlar arasındaki en kapsamlı olarak bilinen yaklaşım Problem Davranış Teorisi'dir.

Problem Davranış Teorisi: Jessor tarafından ABD'de geliştirilen Problem Davranış Teorisi ergenlik dönemindeki problem davranışları; anti-sosyal davranışlar, sigara içme, alkol kullanma, esrar ve diğer uyuşturucu maddelerin kullanımı, erken yaşta cinsel ilişkiye girme olarak sınıflandırmıştır. Problem Davranış Teorisi problem davranışları tek bir değişkenle açıklamak yerine kişilik sistemi, algılanan sosyal çevre ve davranış sistemi olmak üzere üç sistemden oluştuğunu belirtmektedir (Jessor, 1998; Jessor, Turbin, Costa, Dong, Zhang ve Wang, 2003). Her sistemin kendi içerisinde koruyucu faktörler ve risk faktörleri yer almaktadır. Risk faktörleri problem davranışlarla ilgilenme olasılığını arttıran faktörler olarak tanımlanırken; koruyucu faktörler, problem davranışlarla ilgilenme olasılığını azaltan faktörler olarak tanımlanmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994).

Kişilik sistemi kısa süreli yaşanan sosyal deneyimleri yansıtmaktan ziyade devamlı davranış kalıplarını değerlendirmektedir. Kişilik sistemi değerler, beklentiler, inançlar, tutumlar, kişinin kendisini ve topluma uyum gibi sosyal bilişsel değişkenler ve bu değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini içermektedir. Kişilik sistemi içinde motivasyonel yapı, kişisel inanç yapısı ve kişisel kontrol yapısı olmak üzere üç yapı bulunmaktadır. Algılanan-sosyal çevre sistemi hem yapısal hem de algılanan çevre olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır. Algılanan çevre sistemi ebeveyn kontrolü, arkadaş kontrolü, ebeveyn-arkadaş etkisi gibi problem davranışları direkt olarak etkilemeyen değişkenlerden oluşan uzak yapı ve problem davranışlarla ilgili arkadaş onayı, arkadaş modelleri gibi direkt etkisi olan yakın yapıdan oluşmaktadır. Sosyal çevre sistemi ise sosyal yapı içindeki eğitim, gelir düzeyi yapısal değişiklikleri içermektedir. Davranış sisteminin içinde ise yaşamın belli dönemlerinde görülen, suç içeren ya da içermeyen gibi problem davranışların yapısı ile sağlığa yönelik davranışları

içeren uygun davranışlar yapısından oluşmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994; Jessor, Van Den Bos, Vanderryn, Costa, ve Turbin, 1995).

2.1.3. Kuraldışı Davranışlar ve Anne Baba Tutumları

Aile teorisinin temel bileşenlerinden olan ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında, anne-baba tutumlarına ilişkin Baumrind'in (1971) sınıflaması bu alanda yapılan çalışmalara kuramsal bir temel oluşturarak öncülük etmiştir (Akt: Yılmaz, 2000).

Baumrind (1971), çocuk yetiştirme konusunda anne baba tutumuna ilişkin dört boyut belirlemiştir. Bunlar ebeveynin kontrolü (parental control), ebeveyn-çocuk ilişkisinde açıklık (clarity of parent-child relationship), olgunluk beklentisi (maturity demand) ve bakım-destektir (nurturance). Ebeveynin kontrolü boyutu; ebeveyn tarafından konulan kurallara çocukların ne oranda uymak zorunda olduklarını gösterir. Ebeveyn-çocuk iletişiminde açıklık boyutu; anne ve babaların verilecek kararlarda, çocuklarının fikirlerine ve düşüncelerine ne derece saygı gösterdiklerini, bu konuda çocuklarını ne derece teşvik ettiklerini ve ebeveynlerin çocuklarının davranışlarına sınırlar getiriyorlarsa, bunların nedenlerini, ne oranda onlara açıkladıkları ile ilgilidir. Olgunluk beklentisi boyutu; anne ve babaların çocuklarını zihinsel, sosyal ve duygusal alanda başarılı olmaları için ne derece teşvik ettiklerine işaret eder. Bakım destek boyutu ise; anne ve babaların çocuklarına bakarlarken ve onlarla ilişki kurarlarken ne derece yakın, sıcak ve sevecen davrandıklarını gösterir (Akt: Yılmaz, 1999)

Baumrind, bu dört boyuta bağlı olarak üç temel anne-babalık stili ortaya koymuştur. Bunlar otoriter, demokratik ve izin verici anne-babalık stilleridir (Tablo 1).

Tablo 1. Baumrind'in Anne-Baba Tutumuna İlişkin Sınıflaması (Yılmaz 2000'den alınmıştır)

	Kontrol		Açık İletişim		Olgunluk Beklentisi		Bakım	
	Y	D	Y	D	Y	D	Y	D
Otoriter	*			*	*			*
Demokratik	*		*		*		*	
İzin verici		*	*			*	*	

Otoriter ebeveynler, koydukları kurallara çocuklarının koşulsuz uymasını ve itaat etmesini beklerler. Bu tür ailelerde çocuklar kurallara uymadığında ceza uygulanır ve ebeveynler çocuklarıyla pek fazla görüş alışverişinde bulunmazlar, daha çok çocuklarından söylediği her şeyi sorgulamadan kabul etmesini beklerler. *Demokratik ebeveynler* çocuklarından olgun davranış beklerler ve aynı zamanda gerekli olduğu kurallara uymasını isterler. Öncelikle sıcak ve ilgilidirler, sabırlı ve duyarlı bir şekilde çocuklarını dinlerler, aile içinde verilecek olan kararlarda çocukların da görüsünü alırlar. Bu tür ailelerde çocuk yetiştirmede akılcı ve demokratik bir yaklaşım izlenir. Hem ebeveynin hem de çocuğun hakları dikkate alınır. *İzin verici ebeveynler* çocuklarına çok fazla özgürlük verirler, çocuklarını hiçbir şekilde kontrol etmezler ve bazen de ihmale varan bir hoşgörü ile davranırlar. Aynı zamanda çocuklarına karşı sıcak ve sevecendirler ve çocuklarının bütün kararlarını kendilerinin vermesini beklerler. Bu tür ebeveynlerin çocukları istedikleri zaman yemek yerler, yatarlar, televizyon seyrederler ve sokağa oynamaya çıkabilirler (Yılmaz, 1999)

Maccoby ve Martin, Baumrind'den farklı olarak ana baba stilini duyarlılık (responsiveness) ve talepkarlık/kontrol (demandingness/control) olmak üzere iki boyut açısından ele almışlar ve bu iki boyutun kesiştiği noktada dört tür ana baba stili tanımlamışlardır (Tablo 2). Talepkarlık, ebeveynin çocuğunu sosyalleştirme çabalarına karşılık gelirken, duyarlılık ise ebeveynin, çocuğunun bireyselliğini kabul etmesi olarak görülebilir (Darling ve Steinberg, 1993).

Tablo 2. Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli (Yılmaz 2000'den alınmıştır)

		Duyarlık/ Kabul ilgi	
		Yüksek	Düşük
Talepkarlık/Kontrol	Yüksek	Demokratik	Otoriter
	Düşük	İzin verici/ Müsamahakâr	İzin verici/ İhmalkâr

Maccoby ve Martin, Baumrind'in çalışmalarında sınıfladıkları "izin verici" ana baba stilini ikiye ayırmışlardır. Bunlar izin verici/müsamahakar (hoşgörülü) ve izin verici/ihmalkar ana baba stilleridir. Demokratik aileler, hem talep hem duyarlılık seviyelerinde yüksek iken, otoriter aileler, talep seviyelerinde yüksek ancak duyarlılık seviyelerinde düşüktürler. Diğer taraftan duyarlılık seviyelerinde yüksek, talepkarlık seviyelerinde düşük olan aileler müsamahakar (indulgent) izin-verici olarak adlandırılırken, her iki boyutta da düşük seviyede olan anne-babalar ihmalkar (neglectful) izin-verici olarak tanımlanmışlardır (Tablo 2). Buna göre her iki izin verici ana baba stilinde kontrol boyutu düşükken izin verici ebeveynler arasındaki farklılık anne babanın göstermiş olduğu ilgi ve kabulden kaynaklanmaktadır. İzin verici/müsamahakar ebeveynler çocuklarına karşı oldukça hoşgörülü davranırlar, davranışlarına herhangi bir sınır koymazlar. Ancak bu tür anne babalar çocuklarına sevgi gösterirler, sıcak ve ilgili davranırlar (Yılmaz,1999)

Anne-baba tutumları ile ilişkili kavramsallaştırmaya katkı ilerleyen yıllarda Steinberg, Elman ve Mounts'dan (1989) gelmiştir. Steinberg ve arkadaşları (1989), demokratik tutumu üç farklı boyutu ile tanımlamışlardır: yüksek düzeyde kabul ve ilgi, yüksek düzeyde psikolojik özerklik ya da demokrasi ve yüksek düzeyde davranışsal kontrol. Bu bağlamda Lamborn, Mounts, Steinberg ve Dornbusch (1991), Maccoby ve Martin'in duyarlılık boyutuna, kabul/ilgi ve talep karlık boyutuna da kontrol kavramlarının karşılık gelebileceğini belirtmişlerdir. *Kabul/ilgi* (acceptance/ involvement) boyutu; ebeveynin çocuğuna karşı ne kadar sevgi dolu, duyarlı ve ilgili olduğu hakkında bilgi verirken, *kontrol/denetim* (strictness/supervision) boyutu; ebeveynin çocuğuna getirdiği zamanla ilgili kısıtlamaları ve onu denetlemesine dair bilgileri içerir. *Psikolojik özerklik* (psychology autonomy granting) boyutu da; anne

babaların çocuklarına karşı; zorlayıcı olmayan, demokratik disiplin anlayışları ve çocuğun aile içindeki bireyselliğini ifade etmesini, ne kadar teşvik ettikleri ile ilgilidir.

Gençlerin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımına zemin hazırlayan çok sayıda risk etkeni tanımlanmaktadır. Bu risk etkenlerinden bir veya birkaçını taşıyan gençlerin madde bağımlısı olma riskinin yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu risk etkenleri ailesel, arkadaş ortamı, okul, bireyin kişisel özellikleri, diğer riskli davranışların görülmesi, toplumsal ve çevresel etkenler olarak sıralanmaktadır (Alikaşifoğlu ve Ercan, 2002)

Gençlerin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımına zemin hazırlayan ailesel risk etkenlerine baktığımızda genellikle iki boyutta değerlendirildiği görülmektedir:

1. Genetik etkenler: Alkolizmin genetik geçiş gösterdiği uzun süredir bilinmektedir. Anne babası alkol bağımlısı olan erkek çocuklarının alkol bağımlısı olma riskinin, anne-babası alkol bağımlısı olmayan çocuklara göre 4-5 kat daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Alikaşifoğlu ve Ercan, 2002; Ünal, 1991). Ayrıca ikizlerle yapılan araştırmalar da alkolizmin genetik geçişli olduğunu göstermektedir (Alikaşifoğlu ve Ercan, 2002; Ünal, 1991).
2. Ailenin davranış biçimleri ve aile içi ilişkiler: Gençler yaşamlarının ilk yıllarında sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini aile ortamında tamamlamaktadır. Bu gelişimlerini sorunsuz şekilde tamamlayabilmeleri için aile ortamının huzurlu ve sorunsuz olması gerekmektedir. Aksi durumda, gençler duygusal açıdan eksik ve çelişkili duygular içinde olmaktadır. Aile ile genç arasındaki ilişkinin sağlıklı olması, bireylerin daha sağlıklı gelişmesini sağlamaktadır. (Ekşi, 1982, Akt: Alikaşifoğlu ve Ercan, 2002).

Aile içinde sorunlar ve çatışmaların olması, aile üyeleri arasındaki bağlarının zayıf oluşu, ruhsal hastalıkları olan bireylerin bulunması, aile içinde istismarın ve şiddetin bulunmasının gençlerde madde kullanımı için önemli risk etkenleri olduğu saptanmıştır. Anne-babanın gence karşı tutumlarında tutarsızlıklar, aşırı sertlik veya aşırı rahatlık, uygun denetimin sağlanmaması, gencin davranışlarının anne-baba tarafından izlenmemesi diğer önemli risk etkenleri arasında yer almaktadır. Anne-babanın evlilik ilişkilerinde çatışmanın fazla olması, geniş ve kalabalık aileler, işsiz aile

üyelerinin varlığı, düşük eğitim düzeyine sahip anne-baba, aile içinde alışkanlıkların ve düzenin olmaması (birlikte yemek yemek gibi), parçalanmış ve boşanmış aileler, anne-babadan birinin ya da her ikisinin kaybı, anne-babanın madde kullanması veya kullanıma tolerans göstermesi ve evde bu maddelerin bulunması da ailesel risk etkenleri olarak kabul edilir (Alikaşifoğlu ve Ercan, 2002).

Anne babanın demokrat tutumda olması, çocukların benlik saygısını yükseltmektedir; yüksek benlik saygısı da, bireyi kötü alışkanlıklardan koruyucu özellik taşımaktadır (Ekşi, 1982; Akt: Kolay Akfert ve ark., 2009). Anne babalarını otoriter olarak algılayan gençlerin, demokrat olarak algılayanlara göre daha çok sigara kullandığı bildirilmektedir (Tuğrul, 1996). Akman ve Tuğrul (1996), 1318 üniversite öğrencisi ile yaptıkları bir çalışmada aileleri tarafından baskıcı ve otoriter tutum ile yetiştirilen gençlerin daha yüksek oranda alkole başlama tehlikesinde olduklarını bulmuşlardır. Castrucci ve Gerlach (2006), otoriter anne-baba tutumu ile ergen sigara alışkanlığı arasındaki ilişkiye bakış konulu çalışmalarında, ergenin sigara içmeyi deneme ve bunu alışkanlık haline getirmesinde ailenin rolü incelenmişlerdir. Buna göre, otoriter anne-baba tutumunun egemen olduğu ailelerde yetişen ergenlerde sigaraya başlama ve devam etme olasılığının belirgin biçimde azaldığı bulunmuştur. Slicker ve Kim (1996), okula ait davranış bozukluklarının (aldatma, başkalarından kopya etme, okulu asma) otoriter anne-baba tutumunun egemen olduğu ailelerden gelen ergenlerde daha sık olarak görüldüğünü bildirmiştir.

Piko (2000), ergenlerin madde kullanımını etkileyen pek çok faktörün varlığından söz etmektedir. Özellikle sosyo-demografik özelliklerin, psiko-sosyal sağlığın, aile ile ilişkilerin niteliğinin ve algılanan aile ve arkadaş desteğinin ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımını yormamada etkili olduğunu belirtmektedir. Simons-Morton, Haynie, Crump, Eitel ve Saylor (2001), yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, ailelerin ergenlere daha fazla saygı duyduğu, ciddiye aldığı, dinlediği, kuralları ve kararları hakkında açıklamalar yaptığı durumlarda, gençlerin daha az olasılıkla sigara veya alkol kullandıklarını belirtmektedirler.

2.1.4. Kuraldışı Davranışlar ve Yaşam Doyumu

Yaşam doyumu kavramı, öznel iyi oluşun bir bileşenidir. Öznel iyi olmanın birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar üç kategoride toplanabilir. İlk kategoride öznel iyi olmayı erdemlilik ya da kutsallık gibi dışsal ölçütlere dayanarak yapılan tanımlar yer

almaktadır. Bu görüş erdemli yaşamanın bireyi mutluluk ve huzura ulaştırabileceği düşüncesi üzerinde temellenmektedir. İkinci kategori ise; sosyal bilimcilerin bireyin yaşamını olumlu değerlendirmesini sağlayan etmenlerin neler olduğu sorusu üzerinde odaklanmaktadır. Burada öznel iyi olma *yaşam doyumu* olarak isimlendirilmektedir ve iyi yaşamı belirleyen standartlara dayandırılarak tanımlama yapılmaktadır (Diener, 1984; Akt. Cenkseven, 2004). Üçüncü kategoride yer alan tanımlar ise mutlu ya da öznel olarak iyi olan birey günlük yaşamında olumlu duyguları olumsuz duygulara göre daha fazla yaşamaktadır düşüncesi üzerinde temellenmektedir (Bradburn,1969; Akt. Cenkseven, 2004).

Yaşam doyumunun çeşitli tanımları bulunmaktadır. Shin ve Johnson (1978)'e göre yaşam doyumu bir bireyin kendi belirlediği kriterlere uygun bir biçimde bireyin tüm yaşamını pozitif değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Akt: Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985). Pavot, Diener, Colvin ve Sandvik (1991) ise yaşam doyumunu birey kendi hayatı ile ilgili olarak yaptığı genel bilişsel değerlendirme olarak tanımlamıştır (Akt: Huebner, 2006).

Ergenler için de yaşam doyumu açısından daha iyi bir konuma gelmek oldukça önemlidir. Çünkü ergenlik, pek çok alanda değişikliklerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde ergenler, çevrelerine uyumlarını zorlaştıran olumlu ve olumsuz stres kaynaklarıyla karşı karşıyadırlar. Yaşanan bu değişiklikler, ergenleri pek çok açıdan etkilemektedir. Örneğin; ergenler, içinde bulundukları bu dönemde madde bağımlılığı, okula uyumsuzluk ve davranış bozuklukları gibi olumsuz davranışlar sergileyebilmektedirler. Yaşanan bu olumsuzluklar, ergenlerin gelecekteki rollerini ve sorumluluklarını yerine getirmelerinde önemli risk kaynakları olarak görülmektedir (Mcknight ve ark. 2002). Ergenlik dönemindeki birey kendini mutlu hissetmezse kendinden beklenen gelişim görevlerini başarmasında, sosyal rollerini yerine getirmesinde ve başarı duygusunu hissetmesinde sorunlarla karşılaşacaktır. Bu durum ise ergeni farklı yollara itecek ve kuraldışı davranışlar sergilemesine neden olabilecektir.

Ergen yaşam doyumunun hangi boyutlarda ele alınacağı konusu önemlidir. Literatüre bakıldığında aile ile ilişkilerde doyumun önemli bir faktör olduğu görülür (Joronen ve Kurki, 2005). Aile faktörünün yanında arkadaşlarla ilişkilerde doyum, okul yaşamından doyum, kişinin kendisinden memnun olma durumu ve yaşadığı yerden doyum alması gibi boyutların da ergen yaşam doyumunun değerlendirilmesinde ele alındığı görülmektedir (Huebner ve Suldo, 2004).

Gilman ve Huebner'in (2006), 6.-12. sınıflarda öğrenim gören öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışma da göstermektedir ki, genel yaşam doyumu yüksek olan ergenlerin kaygı ve depresyon düzeyleri daha düşük, benlik saygısı ve umut düzeyleri daha yüksektir. Aynı çalışmaya göre yaşam doyumu yüksek olan ergenler akran ve ebeveynleriyle daha olumlu ilişkiler kurmakta, okula ve öğretmenlere yönelik daha olumlu tutumlar sergilemekte ve akademik olarak daha başarılı olmaktadırlar. Valois ve arkadaşları (2001) tarafından ergenlerin yaşam kalitesi ile şiddet davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre, silah taşıma, okula silah getirme, kavgaya karışma, alkollü araba kullanma, okulda hırsızlık yapma, eşyalara zarar verme gibi suç içeren davranışlar ile düşük yaşam doyumu arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bir başka araştırma da (Suldo ve Huebner, 2006) genel yaşam doyumu yüksek olan ergenlerin, yaşam doyumu düzeyi orta ve düşük olanlara göre duygusal, sosyal ve akademik öz-yeterliklerinin daha fazla olduğunu; anne-baba, öğretmen ve arkadaşlarından daha çok sosyal destek aldıklarını ve daha az duygusal ve davranışsal problemler yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, ergenlerde yaşam doyumunun artması psikolojik ve sosyal gelişimleri açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır (Çivitçi, 2009).

Yaşam doyumu ile yapılan araştırmalarda çeşitli araştırmalarda, yaşam doyumunun olumlu kişilerarası ilişkiler (Gilman ve Huebner, 2006), kişisel uyum (Huebner ve Gilman, 2006) gibi değişkenlerle pozitif ilişkili olduğunu bildirilmiştir. Yine yaşam doyumunun sosyal stres, kaygı, depresyon (Gilman ve Huebner, 2006) ve şiddet davranışları (Valois, Paxton, Zullig ve Huebner, 2006) ile negatif yönde ilişkili olduğu bildirilmektedir. Yine ergenlikteki yaşam doyumu ve ailesel değişkenleri ele alan çalışmalarda da yaşam doyumunun ebeveyn bağlılığı (Nickerson ve Nagle, 2004), ebeveynle olumlu ilişkiler (Chang, Chang, Stewart ve Au, 2003; Gilman ve Huebner, 2006), olumlu anne-baba tutumları (Suldo ve Huebner, 2004) gibi değişkenlerle ilişkili olduğu ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe yaşam doyumunun arttığı (Huebner, Valois, Paxton ve Drane, 2005; Seligson, Huebner ve Valois, 2003) saptanmıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde kuraldışı davranışlarla ilgili araştırmalara yer verilmiştir. İlgili araştırmalar sunulurken bu çalışmada yapıldığı gibi kuraldışı davranışları bütün olarak

inceleyen araştırmaların yanında belirli bir kuraldışı davranış (sigara kullanımı, alkol kullanımı, zorbalık v.b.) hakkında yapılmış araştırmalara da yer verilmiştir. Çalışmalar sunulurken önce yurt dışında yapılmış araştırmalar aktartılmış daha sonra yurt içinde yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.2.1.Kuraldışı Davranışlar ile İlgili Yapılmış Araştırmalar

Bu bölümde kuraldışı davranışlar ile ilgili araştırmalar araştırma konu türlerine göre sıralanarak sunulmuştur. Buna göre önce kuraldışı davranışların görülme sıklığı hakkındaki araştırmalar verilmiş daha sonra ise kuraldışı davranışların yaş, cinsiyet, okul türü gibi değişkenlere göre ve kuraldışı davranışlar hakkında son yıllarda yapılan çalışmaların değerlendirilmesi amacıyla koruyucu ve risk faktörleri ve önleme çalışmalarına ait bulgular sunulmuştur.

Merril ve arkadaşlarının (1999) 11-19 yaşları arasındaki Amerikan gençlerinin sigara, alkol, marihuana kullanım sıklığı ve diğer riskli davranışları inceledikleri araştırma sonuçlarına göre, gençlerin % 23' ü düzenli olarak sigara içtiğini, % 41' i sık sık alkol kullandığını, % 42' si en az bir kez, % 38' i ise üç ya da daha fazla kez marihuana kullandığını belirtmiştir. Strote, Lee ve Weschler, (2002) yüksekokula devam eden 14000 öğrencinin 1997-1999 yılları arasındaki ekstasi (extasy) kullanımlarını değerlendirmiş ve öğrencilerin madde kullanımları da iki yıl içerisinde %1.9'luk artış olduğunu saptamıştır.

So Kim ve Sil Kim' in (2005) 2100 Koreli ergenle suç davranışını cinsiyet farklılığı açısından inceledikleri araştırma sonuçlarına göre, kız ergenler ile erkek ergenler suç davranış oranı açısından karşılaştırıldığında, suç davranış oranını kız ergenlerde erkek ergenlere göre düşük bulunmuştur. Benzer şekilde anti-sosyal, agresif ve psikopatik suç içeren davranışların da kızlarda görülme oranı erkeklerden düşüktür. Aynı araştırmada suçlu erkek ergenlerin, anti-sosyal kişiliğe, cinsel istismara ve alkol ve uyuşturucu kullanmaya kız ergenlerden daha fazla eğilimli oldukları; suçlu kız ergenlerin ise depresyona erkek ergenlerden daha fazla eğilimli oldukları bulunmuştur.

Michael ve Ben-Zur (2006) tarafından 270 İsrailli ergen ile ergenlerde risk alma davranışının sosyal ve duygusal faktörlerle ilişkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre, erkek ergenlerin riskli davranışları daha çok akran grubuna uyum sağlama ile, kız ergenlerin riskli davranışları ise aile ilişkileri ile

ilişkili bulunmuştur. Her iki cinsiyet açısından da depresif duygu durum ile risk alma davranışı arasında düşük düzeyde ilişki bulunmuştur.

Vogel, Hurford, Smith ve Cole (2003) tarafından yaşları 16-19 arasında değişen ergenler ile yaptıkları araştırmada; ergenlerin %34'ünün sigara içtikleri, sigara içen grubun, %22.5'inin günde bir paket ve daha fazla sigara içtiği, %18'inin ise sigaraya 5-9 yaşları arasında başladıkları, sigara içme davranışıyla depresyon düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Araştırma bulgularında ebeveynlerin sigara içmesiyle ergenlerin sigara içme davranışı arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Amerika'da 1997 yılından beri iki yılda bir tekrarlanan "Gençlerin Riskli Davranışlarının İncelenmesi" adlı çalışmanın 2009 yılı sonuçlarına göre (2010); alkollü araç kullananlarını oranı %10, silah taşıyanların (bıçak, silah, sopa v.s) oranı % 18, bir kavgaya karışanların oranı %32, okulda zorbalığa uğrayanların oranı % 19 olarak bildirilmiştir.

Ercan, Alikaşifoğlu, Erginöz, Kaymak, Birol ve Aktuğlu (2001) tarafından 4153 lise öğrencisi ile yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin %44'ü sigara içmeyi denemiş, %25' i ayda en az bir kez alkollü içki içtiğini, % 7' si yaşamı boyunca en az bir kez madde kullandığını ifade etmiştir. Öğrencilerin %18'i diğer öğrencilere zorbalık yaptığını, %8'i silah taşıdığını, %41'i son 12 ay içinde en az bir kez kavga ettiğini, %7'si en az bir kez yaralanmasına neden olacak şekilde kavga ettiğini belirtmiştir.

Ögel (1996), ülkemizde ergenler arasında alkol madde kullanımının diğer Batı ülkelerine kıyasla daha düşük olduğunu, ancak Türkiye'de yaşayan ergenler arasında bu maddelerin kullanımında önemli bir artış olduğunu belirtmektedir. Özer (1991) ve Yazman (1995) tarafından yapılan çalışmalar da bu artış hızını ortaya koymaktadır. Özer (1991) düzenli olarak alkol kullanan örgencilerin oranının %2 olduğunu belirtirken, Yazman (1995) bu oranı %4 olarak bulmuştur. Benzer şekilde, Özer (1991), hayatında en az bir kez uyuşturucu madde kullanan gençlerin oranının %3 olduğunu, Yazman (1995) ise kendi çalışmasında bu oranın %7 olduğunu belirtmektedir (Akt: Ögel, 1996).

Ögel, Taner ve Eke-Yılmazçetin'in (2003) 2001 yılında Türkiye genelinde 24.000 ergen ile yaptıkları çalışma sonucunda yaşam boyu sigara kullanım oranı %55.9, alkol kullanım oranı %45 ve diğer uyuşturucu maddeleri kullanım oranları %15.1 olarak bulunurken, gençlerin son bir yıl içerisinde bu maddeleri kullanım oranları ise sırasıyla %43.8, %20.9 ve %13.4 olarak belirtilmektedir. Eke-Yılmazçetin ve arkadaşlarının

(2005), 15-17 yaş grubunda 3500 öğrenci ile ergenlerde riskli davranışların yaygınlığını ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini anlamaya yönelik yaptıkları araştırma sonuçlarına göre; fiziksel şiddette bulunma yaygınlığını %18.7, kendine zarar verme davranışı oranını %16.6 ve tütün kullanım oranını %16.1 olarak bulmuşlardır. Bir suça karışma (%4.2), okuldan (%4.7) ve evden kaçma (%4.9) ise riskli davranışlar arasında en düşük yaygınlıkta görülenlerdir.

Siyez, Bulut ve Uz-Baş'ın (2005) 320 lise örgencisi ile yaptıkları çalışmada son bir yıl içerisinde sigara içen gençlerin oranı %20.1, alkol kullanan gençlerin oranı %25.7, esrar kullanan gençlerin oranı %2.5 ve diğer uyuşturucu maddeleri kullanan gençlerin oranı %3.4 olarak bulunmuştur. Siyez tarafından (2007) 2005 yılında 1237 15-17 yaş arası lise öğrencisi ile yapılan araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin son bir yıl içinde % 32.5' inin farklı oranlarda sigara içtiği, son altı ay içinde % 19.5' inin bir veya iki kere alkol içtiği, % 8'inin ise bir veya iki kere esrar içtiği bulunmuştur. Örneklemi oluşturan ergenlerin % 72.8' inin farklı sıklıklarda sınavlarda kopya çektiği, % 16.8' inin farklı sıklıklarda mağazadan bir şey çaldıkları, % 25.6' sının farklı sıklıklarda umumi ya da şahsi eşyalara zarar verdikleri, % 22.2' sinin okula bıçak, tabanca, silah getirdiği, % 27.2'sinin kendi grubundan olmayan çocuklara kötü davrandığı bulunmuştur.

Aysan, Siyez ve Uz-Baş (2005) tarafından lise örgencileri ile yapılan diğer bir çalışmada, ergenlerin son bir yıl içerisinde sigara, alkol, esrar ve diğer uyuşturucu madde kullanım oranları sırasıyla %28.5, %50.4, %8.9 ve %6.9 olarak belirlenmiştir. Aynı çalışmada son bir yıl içerisinde cinsel ilişkiye giren gençlerin oranı ise %26.2 olarak bulunmuştur.

Aras, Şemin, Günay, Orçın ve Özan (2005) İzmir ili örnekleminde 861 lise öğrencisi ile yaptıkları çalışmalarında; cinsel ilişki yaşama; erkek cinsiyetinde, meslek lisesinde okuyanlarda, sene tekrarı olanlarda, ailesinin maddi durumu iyi olanlarda, sigara kullananlarda ve anne – baba eğitimi yüksek olanlarda daha fazla oranda bulunmuştur. Yine bu araştırmada korunmasız cinsel ilişki oranını yüksek olduğu bulunmuştur.

Aras, Günay, Özan ve Orçın tarafından (2007) 2004 yılında 973 lise öğrencisi ile yapılan araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 90.8' i son altı ay içinde en az 1-2 kez sözlü ya da yazılı sınavlarda fısıldadığını, % 88.3'ü sınavlarda kopya çektiğini, % 62' si okuldan kaçtığını, % 50.2' si başlamış kavgaya katıldığını, % 39.6' sı alkollü içki içtiğini, % 32.7' si ehliyetsiz araç kullandığını, % 15.3' ü istediğini elde etmek için

kavga başlattığını, % 14.5'i bıçak gibi kavga araçları taşıdığını, % 8' i ise esrar/kokain gibi maddeleri kullandığını belirtmiştir. Aynı araştırma sonuçlarına göre, erkeklerin kuraldışı davranış puanları kızlardan anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur. Meslek lisesinde okuyanlarda ve okulda sene tekrarı olanlarda da KDÖ puan ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Balkaya ve Ceyhan (2007) tarafından 2005 yılında 1454 ergen ile yapılan araştırma sonuçlarına göre de erkeklerin KDÖ puan ortalamaları kızlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Yaş açısından incelendiğinde ise, 15 yaşından 18 yaşına gidildikçe suç davranışının arttığı bulunmuştur. Araştırmada lise öğrencilerinin sosyoekonomik durumlarına göre suç davranışlarının anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Meslek lisesi öğrencilerinin suç davranışları hem genel lise, hem de Anadolu-fen lisesi öğrencilerinden yüksek bulunmuştur. Balat ve Akman (2006) lise öğrencilerinin psikolojik durumlarını sosyo-demografik özelliklere göre inceledikleri araştırmada, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından öğrencilerin suça yönelik davranışları arasında anlamlı farklılık bulmuştur.

Yılmaz (2000), ergenlerde risk alma davranışını incelediği araştırmasında erkeklerin KDÖ puan ortalamasının kızlardan; 15-18 yaş grubunun KDÖ puan ortalamasının 12-14 yaş grubundan anlamlı düzeyde yüksek olduğunu bulmuştur. Yılmaz, aynı araştırmada evden kaçan, okul dışında bir işte çalışan, devamsızlık yapan, sınıfta kalan ve disiplin cezası alan ergenlerde suç davranış düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Kıran (2003) 15-18 yaş arası 648 öğrenci ile yaptığı araştırmada, akademik başarının, risk alma davranışını negatif yönde, akran baskısı ve yaş değişkenlerinin ise pozitif yönde anlamlı olarak yordadığını bulmuştur. Bağımsız değişkenlerin birlikte ele alındığı çoklu regresyon analizinde üç değişkenin birlikte risk alma davranışının % 54'ünü açıkladığı görülmüştür. Delikara (2002), ergenlerin akran ilişkileri ile suç kabul edilen davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında hem kız hem de erkek ergenlerin sapkın davranışları olan arkadaşlarına olan bağlılıklarının ve onlarla geçirdikleri zamanının suça yönelmelerinde etkili olduğunu bulmuştur.

Özbay, Göka, Aktaş, Öztürk, Şahin ve Güngör (1991) tarafından yapılan bir çalışmada, sigara, alkol ve madde kullanımının sıklığı ile depresyon, kaygı ve benlik algısı ölçümleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre deneklerin ortalama %17'sinin sigara, %6.7'sinin alkol, %2.9'unun ise diğer uyuşturucu maddeleri kullandığı belirlenmiştir. Basut (2004), suç girişimi olan ve olmayan ergenlerin stres

belirtilerini ve stresle başla çıkma örüntülerini belirleme amacı ile yaptığı araştırmada, suça yönelen ergenlerin stres belirtilerini daha yüksek düzeyde bildirdiğini ve etkili başa çıkma örüntülerini daha az kullandıklarını bulmuştur.

Siyez (2006), 15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışları koruyucu ve risk faktörleri açısından incelediği araştırmasında, problem davranışların yordanmasında başarıya verilen değer, gelecek beklentisi, okula yönelik pozitif tutum, arkadaştan, öğretmenden, çevreden algılanan sosyal destek, sosyal aktivitelere katılma gibi koruyucu faktörlerin varyansın % 41' ini açıkladığını bulmuştur. Okulu bırakma düşüncesi, yabancılaşma, depresyon, maddelere ulaşılabilirlik, yaşanılan çevre, arkadaş baskısı gibi risk faktörlerinin ise toplam varyansın % 68' ini açıkladığını bulmuştur.

Siyez ve Palabılıyık (2009) tarafından "Günebakan Madde Bağımlılığını Önleme Eğitim Programı" isimli programın, 10. sınıf lise öğrencilerinin madde kullanım sıklığı, madde reddetme becerileri, maddeler hakkında bilgi düzeyi ve maddeler hakkındaki yanlış inançları üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmada, eğitimden sonra öğrencilerin uyuşturucu maddeler hakkındaki bilgi düzeyleri ve madde reddetme becerileri üzerinde artış sağlarken maddelere yönelik yanlış inanışlarında azalma sağlamıştır. Ögel, Taner, Eke ve Erol (2004), "Madde bağımlılığını önlemede öğretmen ve ebeveyn eğitimlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi" amacıyla yaptıkları araştırmada, rehber öğretmen, sınıf/branş öğretmeni ve ebeveynlerin ilk testte ve son testte doğru yanıtladıkları toplam soru sayısının anlamlı düzeyde yükseldiğini bulmuşlardır.

Kuraldışı davranışlar ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında kuraldışı davranışların genellikle çeşidine ve sıklığına göre araştırıldığını görmekteyiz. Bu davranışlar arasında sigara kullanma, alkol kullanma, madde (uyuşturucu maddeler, extasy, marihuana v.b.) kullanımı, şiddet içeren davranışlar (zorba-kurban olma, kavgaya katılma, silah taşıma v.b.), okuldan kaçma, mülke zarar verme vardır. Aynı zamanda bu kuraldışı davranışların; cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okul çeşidi, sosyo-ekonomik düzey, anne baba eğitim durumu akademik başarı gibi çeşitli faktörlere göre incelendiğini görmekteyiz. Bununla birlikte kuraldışı davranışlarda korucu ve risk faktörlerini ve önleme çalışmalarını ele alan sınırlı sayıda çalışma göze çarpmaktadır.

2.2.2. Kuraldışı Davranışlar ve Anne Baba Tutumlarıyla ile İlgili Yapılmış Araştırmalar

Kuraldışı davranışlar ve anne baba tutumunu, ailesel risk faktörlerini, aile tiplerini inceleyen çok sayıda araştırma vardır. Bunlardan bir kısmı aşağıda sunulmuştur.

Baumrind (1991), anne-baba stilleri ile ilgili olarak yaptığı çalışmalarında genel olarak demokratik tutumu benimseyen anne babaların çocuklarının bağımsız, kendini iyi ifade edebilen, hem sosyal hem de akademik yönden başarılı çocuklar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Baumrind sınıflamasını temel alarak yapılan çalışmalarda bu görüşleri destekler şekilde demokratik ailelerde yetişen çocukların izin verici ya da otoriter ailelerde yetişen çocuklardan akademik basarı, sosyal gelişim, benlik saygısı ve ruh sağlığı gibi ölçümlerde daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. (Akt: Yılmaz, 2000) DiClemente ve arkadaşları (2001) aileden algılanan kontrol düzeyi düşük ergenler arasında riskli davranışların görülme oranının yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Smetana, Crean ve Daddis (2002), yaşları 11-15 arasında değişen 86 Afrika kökenli Amerikalı ergen ve onların anneleri ile yürüttüğü, aile süreci ile problem davranışların ilişkisini incelediği araştırmada problem davranışlar ile ebeveyn stilleri ve ebeveyn-ergen iletişimi arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Buehler, Benson ve Gerard (2006) tarafından ebeveynler arası çatışma ile ergenlerde görülen problem davranışların arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 416 ergen ve onların anne babaları ile yürüttüğü araştırma sonuçlarına göre, ergenlerde görülen problem davranışlar ile anne baba arasındaki çatışma, anne ve babanın şiddet uygulaması, babadan algılanan kontrolün düşük olması ve annenin psikolojik rahatsızlığının olması arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Hessler (2008), 71 anne, 61 baba ve 85 çocuk ile yürüttüğü aile stres faktörleri, duygusal yeterlilik ve ergenlerin riskli davranışlarını incelemek amacıyla boylamsal olarak yaptığı araştırma sonucuna göre, ebeveyn depresyonu, aile içi şiddet, evlilik çatışması ve ebeveynlerin alkol kullanması gibi aile stres faktörleri ile ergenlerin riskli davranışları arasında anlamlı farklılık bulmuştur. Hoffman' ın (2006) ergenlerin aile yapısı ve problem davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı araştırma sonucuna göre, anne babası boşanmış, tek başına annesi ile, tek başına babası ile ya da annesi ve üvey babası ile birlikte yaşayan ergenlerde problem davranışların görülme oranı daha yüksek bulunmuştur.

Castrucci ve Gerlach (2006), otoriter anne-baba tutumu ile ergen sigara alışkanlığı arasındaki ilişkiye bakış konulu çalışmalarında, ergenin sigara içmeyi deneme ve bunu alışkanlık haline getirmesinde ailenin rolü incelenmişlerdir. Buna göre, otoriter anne-baba tutumunun egemen olduğu ailelerde yetişen ergenlerde sigaraya başlama ve devam etme olasılığının belirgin biçimde azaldığı bulunmuştur.

Slicker ve Kim (1996), okula ait davranış bozukluklarının (aldatma, başkalarından kopya etme, okulu asma) otoriter anne-baba tutumunun egemen olduğu ailelerden gelen ergenlerde daha sık olarak görüldüğünü, bu durumun aynı zamanda, uç aile tiplerinde (ilgisiz ve katı) yetişen ergenlerde, dengeli aile tiplerinde (kapalı ve esnek) yetişen ergenlere oranla daha fazla görüldüğünü bulmuşlardır. Örneğin uyuşturucu kullanımı izin verici anne-baba tutumu altında yetişen ergenlerde otoriter tutum altında yetişen ergenlere oranla daha yüksektir.

Maxson (1998), araştırmasında anne-baba tutumları ile çocukların otoriteye bakış açıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre; otoriter bir ailede büyüyen çocukların, kurulu bir otoriteye karşı daha fazla saygılı ve anlayışlı yaklaştıklarını; örneğin, okulda başarısını artırmaya çalışırken, kopya çekme, başkasının ödevini çalma ve yalan söyleme gibi istenilmeyen davranışları göstermediklerini belirtmiştir. Buna karşılık, izin verici anne-baba tutumu altında büyüyen çocukların ise, kurulu otoriteye karşı meydan okuyan, mevcut kural ve kısıtların sınırlarını zorlayan bir eğilim içinde olduklarını, aynı zamanda bu çocuklarda yüksek alkol ve uyuşturucu kullanımı veya istenilmeyen davranışlarda bulunma oranının diğerlerine oranla daha fazla olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak da yaşama dair kurallar koyan, uygulanan kısıtlamaları gerekçeleri ile açıklayan ve çocuğa esas olarak rehberlik sunan otoriter anne-baba tutumunun olumlu etkisi çocuğun kurulu diğer otoritelere karşı da bakış açısının olumlu olması sonucunu doğurmaktadır.

Tanter, Sambrano ve Dunn (2002), ergenlik döneminde madde kullanma riskini arttırabilecek çocukluk dönemi özelliklerinin etkisini azaltmaya yönelik araştırmalarında ebeveynin ilgisi ve bağlılığının bu yönde önemli bir olumlu etken olduğunu belirtmektedirler. Simons-Morton, Haynie, Crump, Eitel ve Saylor (2001), yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, ailelerin ergenlere daha fazla saygı duyduğu, ciddiye aldığı, dinlediği, kuralları ve kararları hakkında açıklamalar yaptığı durumlarda, gençlerin daha az olasılıkla sigara veya alkol kullandıklarını belirtmektedirler. Kosterman, Hawkins, Guo, Catalano ve Abbott, (2000) çalışmasında da, aile içinde kuralları açık ve net ortaya koyan ve çocuklarının gelişimsel özelliklerini izleyen ve

ilgilenen ebeveyn yaklaşımının alkol ve marihuanaya başlamayı önleyebilecek önemli özellikler olduğu belirtilmektedir.

Ülkemizde kuraldışı davranışlar ve anne baba tutumu ile ilgili araştırmaların yanında anne babanın öğrenim düzeyi, ailenin gelir düzeyi, kardeş sayısı ve ailede istismar gibi konularında araştırmalara konu olduğu görülmektedir.

Kunt (2003) tarafından çocuklarda suç davranışının incelendiği araştırma sonuçlarına bakıldığında, hükümlü çocukların büyük kısmının aile içi şiddete maruz kaldığı, anne ve baba arasındaki tartışmalara yüksek oranlarda rastlanıldığı, anne, baba, kardeş ve diğer bireyler ile arkadaş çevresinin alkol, sigara, uyuşturucu vs. kullanmalarının yaygın olduğu görülmüştür. Aras ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, kız ve erkek ergenlerin anne baba eğitim düzeyi yüksek olanlarda, babası alkol kullananlarda, aylık geliri yüksek olanlarda KDÖ ortalama puanları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Bahçıvan-Saydam ve Gençöz (2005) 14 – 17 yaş arası 153 lise öğrencisi aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin, gençlerde görülen davranış problemleriyle ilişkisini araştırmak amacıyla yaptıkları çalışmada, ailede genel işlevlerde, duygusal tepki verebilmede ve rol dağılımında problem yaşanmasının, gençlerde görülen problem davranışları anlamlı düzeyde yordadığını bulmuştur. Yine Avcı (2006) şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevselliklerini incelediği araştırmasında, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler açısından daha sağlıksız işlev gösterdiğini bulmuştur. Ayrıca Cenkseven Önder ve Yurtal (2008) tarafından zorba, kurban ve olumlu özelikler taşıyan ergenlerin aile özelliklerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan araştırma sonuçlarına göre, zorba ve kurban öğrencilerin, olumlu özelliklere sahip öğrencilere göre ailelerini problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar alt boyutlarında daha olumsuz algıladıkları belirlenmiştir.

Siyez (2006), ergenlerde görülen problem davranışları yordayan koruyucu ve risk faktörleri araştırdığı çalışmasında, aile ilişkilerinden memnun olma, uygun ebeveyn modelinin olması, algılanan sosyal desteğin ve kontrol düzeyinin yüksek olması, ebeveynin problem davranışı onaylaması ile problem davranışlar arasında anlamlı ilişkiler bulmuştur.

Balkaya ve Ceyhan' ın (2007) lise öğrencilerinin suç davranış düzeylerini bazı kişisel ve ailesel nitelikler bakımından inceleme amacıyla 1454 lise öğrencisi ile yaptıkları araştırmada anne babanın birlikte ya da ayrı olması durumuna göre suç davranış düzeylerinin anlamlı biçimde farklılaşmadığını bulmuşlardır. Aynı araştırmada anne ve babalarını otoriter ve ilgisiz algılayan ergenlerin suç davranış düzeyleri demokratik algılayanlardan yüksek çıkmıştır. Başka bir araştırmada Bulut'un (2010) 695 lise öğrencisiyle ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar ile aile işlevselliği ile ilgili yaptığı araştırmada annesini otoriter olarak algılayan ergenlerin demokratik olarak algılayanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları, babasını otoriter olarak algılayan ergenlerin de hem demokratik hem de aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerden daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları belirtilmiştir.

Kolay Akfert, Çakıcı ve Çakıcı (2009) üniversite öğrencilerinde sigara ve alkol kullanımı ve bunun aileleriyle olan ilişkisini incelemek amacıyla yaptıkları araştırmada; araştırmaya katılan denekler arasında yaşam boyu en az bir kez sigara deneme oranı %61.5, yaşam boyu alkol deneme oranı ise %70.8 bulunmuştur. Sigara deneyen öğrencilerin denemeyen öğrencilere göre aile ortamlarında 'iletişim', 'birlik', 'yönetim', 'yetkinlik' ve 'duygusal bağlam' boyutlarını daha düşük algıladıkları, aynı zamanda aile ortamlarında 'otoriter baskıcı tutum', 'ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık' ile 'anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluğun' daha yüksek olduğu saptanmıştır. Alkol deneyen öğrencilerin denemeyen öğrencilere göre daha fazla 'otoriter baskıcı tutum', 'anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk', 'ilişkilerde sınırsızlık ve istismar' olduğu saptanmıştır.

Konya'da 1559 genç (12–21 yaş) ile yapılan sigara içme konusundaki davranış ve tutumlar araştırmasında anne baba tutumlarının otoriter olarak algılanmasının sigara içme oranını arttırdığı belirtilmektedir (Herken, Özkan, Turan, Kaya ve Aşkın, 1997). Bu araştırmada, anne baba tutumlarının sigaraya başlama, sürdürme ve sonlandırmada özellikle ergenlik döneminde belirleyici rol oynadığı aktarılmaktadır.

Kuraldışı davranışlar ve ebeveyn tutumlarını inceleyen araştırmalarda kuraldışı davranış olarak sigara içme, alkol kullanma, okul ile ilgili problemler (okuldan kaçma, kopya çekme v.b.), şiddet davranışı gösterme ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Bununla birlikte anne baba tutumunun yanında anne babanın öğrenim düzeyi, ailenin gelir düzeyi, kardeş sayısı ve ailede istismar ve şiddet gibi konularında araştırmalara konu olduğu görülmektedir. Bu araştırmalar genel olarak anne baba tutumları demokratik olan ergenlerin daha az kuraldışı davranış gösterdiklerini belirtmektedir.

2.2.3. Kuraldışı Davranışlar ve Yaşam Doyumu ile İlgili Yapılmış Araştırmalar

İlgili yabancı alan yazın incelemesi sonucunda, kuraldışı davranışlar ile yaşam doyumu ile ilgili çeşitli araştırmalara rastlanılmıştır.

Sun ve Shek (2010) 7975 öğrenci ile yaptıkları çalışmada yaşam doyumunun olumlu ergen gelişimi ile pozitif yönde; maddenin kötüye kullanımı, suç işleme ve problem davranışlarla negatif yönde korelasyon gösterdiğini bulmuşlardır. Valois ve arkadaşları (2001) tarafından ergenlerin yaşam kalitesi ile şiddet davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre, silah taşıma, okula silah getirme, kavgaya karışma, alkollü araba kullanma, okulda hırsızlık yapma, eşyalara zarar verme gibi suç içeren davranışlar ile düşük yaşam doyumu arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Suldo ve Huebner' in (2004), 1200 ortaokul ve lise öğrencisi ile ergenlerin problem davranışları ve ebeveyn otoritesi arasındaki ilişkide yaşam doyumunun rolünü incelediği araştırma sonuçlarına göre, disiplin/denetim, sosyal destek ve psikolojik özerkliğe izin verme gibi ebeveyn davranışları ile ergenlerin yaşam kalitesi arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bastiaansen, Koot ve Ferdinant' ın (2005) 8-18 yaş aralığındaki 250 ergen ile, yaşam kalitesini çeşitli değişkenler açısından inceledikleri araştırma sonucuna göre, düşük yaşam kalitesi ile psikiyatrik semptomlar, düşük öz saygı, düşük sosyal yetkinlik, sağlıksız aile işlevi, düşük sosyal destek ve stresli yaşam olayları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

İlgili Türkçe alan yazın incelendiğinde, yaşam doyumu ve kuraldışı davranışları beraber inceleyen bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle yaşam doyumu ile ilişkili bir kavram olan yaşam kalitesi ile ilgili araştırmalar; yaşam doyumu ve anne baba tutumları ve kuraldışı davranışların alt boyutlarına ilişkin bazı davranışlar ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Çivitçi (2009) ilköğretimdeki öğrencilerin ailesel özellikleri ve yaşam doyumu ile ilgili araştırmasında; annelerinin tutumlarını "demokratik" olarak algılayan öğrencilerin okul, yaşanılan çevre, benlik ve genel doyumlarının annelerinin tutumlarını "ilgisiz" ve "otoriter" olarak algılayanlara göre daha fazla olduğunu bulmuştur. Annelerinin tutumlarını "demokratik" olarak algılayan öğrencilerdeki arkadaş doyumu ise annelerinin tutumlarını "otoriter" olarak algılayanlara göre daha fazladır. Babalarının tutumlarını "demokratik" olarak algılayan öğrencilerin arkadaş, yaşanılan çevre ve benlik doyumlarının babalarının tutumlarını "ilgisiz" olarak algılayanlara göre daha

fazla olduğunu; babalarının tutumlarını "demokratik" olarak algılayan öğrencilerdeki genel doyum ve aile doyumu ise babalarının tutumlarını "ilgisiz" ve "otoriter" olarak algılayanlara göre daha fazla olduğunu bildirmektedir.

Şen, Arslan, Çoban, Güngör, Kulbakan ve Solar (2008), 273 üniversite öğrencisi ile üniversite öğrencilerinin sigara içme durumlarının yaşam kalitesi üzerine etkisini belirlemek amacıyla yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, sigara içen öğrencilerin sigara içmeyen ve sigara içip bırakmış olanlardan yaşam kalitesinin daha düşük olduğu ve günlük içilen sigara miktarı arttıkça yaşam kalitesi puanlarının düştüğü saptanmıştır. Çalışmada öğrencilerin sigara içme durumları ile WHOQOL-BREF Yaşam Kalitesi Ölçeği fizik, psikolojik ve sosyal alan puanları arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir.

Hilooğlu ve Cenkseven Önder (2010) ilkokul öğrencilerindeki zorbaca davranışlar ve yaşam doyumunu araştırdığı çalışmasında, Çokboyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanları sonuçlarına göre zorbalığa karışmayan öğrencilerin yaşam doyumu toplam puan ortalamaları, zorbalığa karışan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur. Yine aynı araştırmada, öğrencilerin zorba olmalarını yordayan değişkenlerden en yüksek yordama katkısının olumsuz sosyal davranış değişkeninden geldiğini bildirmiştir. Diğer güçlü yordayıcıların ise yaşam doyumunun alt boyutlarından olan çevre ve okul değişkenleri olduğu belirlenmiştir. Yordayıcı değişkenlerin öğrencilerin zorba olma puanlarında gözlenen toplam varyansın % 44.5'ini açıkladığı belirtmiştir.

Çamur ve arkadaşlarının (2007) Kiddo-Kindl Ölçeği ile adolesanlarda yaşam kalitesini değerlendirdikleri araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 1.6' nın halen sigara ve alkol içtikleri, % 1' inin bağımlılık yapıcı madde kullandıkları, % 14.8' inin kumar, % 52.6' sının ise şans oyunları oynadıkları bulunmuştur. Ölçek alt boyutları açısından incelendiğinde öğrencilerin en yüksek puanı 'aile' alt boyutundan aldıkları, sağlık durum algısı iyileştikçe, bedensel iyilik, ruhsal iyilik, özsaygı ve aile puanlarının arttığı bulunmuştur.

Bulut (2010) Kuraldışı Davranış Ölçeği ve Kiddo Kindl Yaşam Kalitesi Ölçeği'ni kullanarak ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar ile aile işlevselliği ile ilgili yaptığı araştırmasında yaşam kalitesi düşük ergenlerin yüksek olanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulunduklarını bildirmiştir. Ayrıca aynı araştırmada aile yaşam kalitesi düşük ergenlerin yüksek olanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulunduklarını bulmuştur.

Gürbüz (2008) lise öğrencilerine öfke denetimi eğitimi verilmesi sonunda öğrencilerin öfke ile başa çıkmaları ve yaşam doyumları ile ilgili yaptığı çalışmasında; öfke denetimi eğitiminin sonunda yaşam doyumu ölçeği puanlarında, deney ve kontrol grubu arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğunu bildirmiştir.

Kuraldışı davranışlar ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar incelendiğinde sigara ve alkol kullanma, öfke davranışı sergileme, zorbalık ve şiddet içeren diğer davranışlar(silah taşıma kavga etme v.b.) davranışlar kuraldışı davranış olarak ele alınmıştır. İlgili çalışmalar yaşam doyumu düşük olan ergenlerin daha fazla kuraldışı davranış sergilediklerini işaret etmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizinde kullanılan istatistiksel teknikler konusundaki bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma ortaöğretim düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin kuraldışı davranışları ile yaşam doyumları ve anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmış olan ilişkisel tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. İlişkisel tarama modelleri iki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2002). Araştırmanın bağımlı değişkeni kuraldışı davranışlar; bağımsız değişkenleri ise yaşam doyumu ve anne baba tutumlarıdır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini 2008-2009 eğitim öğretim yılında Adana ili merkez ilçelerindeki (Seyhan, Yüreğir, Çukurova ve Sarıçam) ortaöğretim kurumlarının 9., 10., 11. ve 12. sınıflarında öğrenim gören da 48875 kız (% 46.7) ve 55706 erkek (% 53.3) öğrenci olmak üzere toplam 104581 ortaöğretim öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma evreninde yer alan öğrencilerin 36436'sı (% 34,8) 9. sınıf, 26666'sı (% 25,5) 10. sınıf, 23355'i (% 22,3) 11. sınıf ve 18124'ü (% 17,3) 12. sınıf öğrencisidir. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde hata payı % 3, güven aralığı % 95 (α =0.05) alınarak aşağıda belirtilen formül yoluyla belirlenmiştir:

$n = Nt^2 pd / d^2 (N-1) + t^2 pq$

Bu formülde,

N = Hedef kitledeki birey sayısını

n = Örneklem hacmini yani örnekleme girecek birey sayısını

p = İncelenen olayın oluş sıklığını yani gerçekleşme olasılığını

q = İncelenen olayın olmayış sıklığını yani gerçekleşmeme olasılığını

t = Belirli bir anlamlılık düzeyinde, t tablosundan bulunan teorik değeri

d = Olayın oluş sıklığına göre kabul edilen ± örnekleme hatasını göstermektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004).

$n = Nt^2 pd / d^2 (N-1) + t^2 pq$

$n = 104581 (1,96)^2 (0,3.0,7) / (0,03)^2 104580 + (1,96)^2 (0,3.0,7)$

$n = 104581 . 3,8416 . 0,21 / 0,0009 . 104580 + 3,8416 . 0,21$

$n = 84369,258 / 94,929$

$n = 888,76 => 889$

Araştırmanın örneklemi, bu formül yoluyla 889 kişi olarak belirlenmiş; ancak veri toplama aracını eksik ya da hatalı olarak yanıtlayabilecek öğrenciler göz önünde bulundurularak 956 öğrenciden veri toplanmıştır. Uygulanan ölçeklerde hatalı ve yanlış cevaplandırılan uygulamalar örneklemden çıkarılmıştır. Sonuç olarak örneklem 471 kız (%53.46), 410 erkek (%46.54) olmak üzere 881 ergenden oluşmuştur.

Araştırma örneklemine alınacak okulların belirlenmesinde okulun bulunduğu semtin sosyo-ekonomik durumu göz önünde bulundurulmuştur. Okulların seçimi ulaşılabilir örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Örnekleme farklı okul türlerinde (genel liseler, meslek liseleri ve özel liseler) toplam 12 okul seçilmiş ve bu okullardan veri toplanmıştır. Örnekleme alınan öğrenciler 14-19 yaşları arasında olup yaş ortalaması 16.3'tür (Ss = .49). Örneklemde yer alan öğrencilerin cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeylerine göre dağılımlarını Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin Cinsiyet, Okul Türü ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımları

		Kız		Erkek		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Okul Türü	Genel Lise	345	39.16	288	32.69	633	71.85
	Özel Lise	17	1.93	20	2.27	37	4.20
	Meslek Lisesi	109	12.37	102	11.58	211	23.95
	Toplam	471	53.46	410	46.54	881	100
Sınıf düzeyi	9. Sınıf	221	25.09	184	20.89	405	45.97
	10. Sınıf	76	8.63	82	9.31	158	17.93
	11. Sınıf	92	10.44	84	9.54	176	19.98
	12. Sınıf	82	9.31	60	6.81	142	16.12
	Toplam	471	53.46	410	46.54	881	100

Tablo 3'de görüldüğü gibi örneklemi oluşturan kız öğrencilerin sayısı 471 (%53.46) erkek öğrencilerin sayısı ise 410 (%46.54)'dır. Öğrencilerin okullara göre dağılımı incelendiğinde genel liseye devam etmekte olan öğrenci sayısı 633 (%71.85), özel lisede öğrenim görmekte olan öğrenci sayısı 37 (%4.20) ve meslek lisesine devam eden öğrenci sayısı ise 211 (%23.95) olarak görülmektedir. Tablo 3'de görüleceği gibi örneklemi oluşturan öğrencilerin 405 (%45.97) 'i 9. sınıfta; 158 (%17.93)'i 10. sınıfta, 176 (%19.98)'sı 11. sınıfta, 142 (%16.12)'si ise 12. sınıfta öğrenim görmektedir. Örneklemi oluşturan öğrencilerin anne babalarının öğrenim durumlarına ilişkin dağılım ve yüzdeleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Anne ve Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı ve Yüzdeleri

		f	%
Anne Öğrenim Durumu	Okuma yazma bilmiyor	137	15.5
	İlkokul	435	49.3
	Ortaokul	147	16.9
	Lise	124	14
	Üniversite	27	3.1
	Lisansüstü	11	1.2
TOPLAM		881	100
Baba Öğrenim Durumu	Okuma yazma bilmiyor	21	2.4
	İlkokul	405	45.9
	Ortaokul	186	21.2
	Lise	187	21.3
	Üniversite	66	7.5
	Lisansüstü	16	1.8
TOPLAM		881	100

Tablo 4'te görüldüğü gibi örneklemi oluşturan öğrencilerin annelerinin 137 (%15.5)'si okuma yazma bilmemektedir. Babalarının ise 21 (%2.4)'i okuma yazma bilmemektedir. İlkokul mezunu olan annelerin sayısı 435 (%49.3), babaların sayısı ise 405 (%45,9) ile eğitim düzeylerinde en yüksek orana sahip grubu oluşturmaktadırlar. Ortaokul mezuna anne sayısı 149 (%16.9), baba sayısı ise 188 (%21,3)'tür. Öğrencilerin annelerinin 124 (%14)'ü, babalarının 187 (%21.2)'si lise mezunudur. Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin annelerinin 27 (% 3.1)'si, babalarının 66 (%7.5)'sı üniversite mezunudur. Lisansüstü eğitim alan anne sayısı 11(%1.2), baba sayısı ise 16 (%1.8)'dir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla kişisel bilgi formu, Kaner (2001) tarafından geliştirilen "Kuraldışı Davranış Ölçeği", Lamborn, Mounts, Steinberg ve Dornbusch (1991) tarafından geliştirilen Yılmaz (2000) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış olan "Anne Baba Tutum Ölçeği", Huebner (1994) tarafından geliştirilen Çivitçi (2007) tarafından uyarlanmış olan "Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği" kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan ergenler hakkında bazı bilgileri toplanması amacıyla araştırmacı tarafından "Kişisel Bilgi Formu" hazırlanmıştır (Ek-1). Bu formda ergenlerin yaş, cinsiyet, sınıf, anne babalarına ait genel bilgiler, öğrenim düzeyleri, belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

3.3.2. Kuraldışı Davranış Ölçeği

Kuraldışı Davranışlar Ölçeği (KDÖ), Kaner (2001) tarafından ergenler arasında resmi kurumlara yansımayan, ancak yakalanmış olsalardı çoğu suç olarak kabul edilecek ve ergeni yasalarla karşı karşıya getirecek davranışları belirlemek amacıyla geliştirilmiştir.

KDÖ, 1998 yılında 15-18 yaşlarındaki 896 öğrenci ile yapılan çalışmada geçerlilik ve güvenilirlik açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışmada KDÖ'nün normal popülâsyonda suç riski taşıyan gençleri belirlemede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir araç olduğu saptanmıştır. Testin, Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.93, Spearman-Brown formülüyle hesaplanan testi yarılama güvenilirlik katsayısı ise 0.89 olarak belirtilmiştir. Ergenlerin kendi bildirimine dayanan bir ölçek olan KDÖ, 9 alt ölçek ve 38 maddeden oluşmaktadır.

Alt ölçekler:

1. ***Statü Suçu ve Okul Kurallarına Aykırı Davranmak (7 Madde):*** Bu alt ölçek ergen olma statüsüne uygun olmayan ve okul kurallarına aykırı davranışları içermektedir. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .88' dir.
2. ***Hırsızlık (6 Madde):*** Başkalarının eşyalarını çalma ya da çalıntı olduğu bilinen eşyayı kullanma davranışını içermektedir. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .85' dir.
3. ***Öfkeyi Kontrol Edememek ve Kavga Etmek (6 Madde):*** Bu alt ölçekte de öfke kontrol güçlüğü ve başkalarına saldırgan davranışlar gösterme ve kavgalara karışma ile ilgili maddeler bulunmaktadır. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .81' dir.

4. ***Hafif Hırsızlık (4madde):*** Bu alt ölçek haber vermeden insanlara ait eşyaları almaya yönelik daha az ciddi olan çalma ile ilgili maddelerden oluşmaktadır. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .75' tir.
5. ***Dikkat Çekici Tahripçilik (3 Madde):*** Bu alt ölçek halka açık yerlerdeki nesnelere zarar verme biçimindeki davranışları içermektedir. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .73' tür.
6. ***Statü Suçu ve Başkalarını Kandırmak (5madde):*** Ergen için uygun bulunmayan ve hoşgörü ile karşılanmayan ve başkalarını aldatmaya yönelik davranışlarda bulunmakla ilgili maddeler bu alt ölçekte bulunmaktadır. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .74' tür.
7. ***Uyuşturucu ve Şiddet Suçu (3 Madde):*** Bu alt ölçekte madde kullanımı ve satışı ile ilgili maddelerin yanı sıra kavgalarda kesici silah kullanma ile ilgili maddeler de bulunmaktadır. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .72' dir.
8. ***Binalara Zarar Verme (2 Madde):*** Bu alt ölçek binalara zarar verme davranışı ile ilgili maddeleri içermektedir. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .75' tir.
9. ***Kopya Çekmek (2 Madde):*** Sınavlarda kopya çekmekle ilgili maddeleri içermektedir. Alt ölçeğin güvenirlik katsayısı: .84' tür (Kaner, 2002).

Ölçek, bu davranışların son 6 ay içinde yapılma sıklığına ilişkin dört seçeneğe göre yanıtlanmaktadır. Seçenekler 'hiçbir zaman' (1 puan), 'bir ya da iki kez' (2puan), 'üç ya da dört kez' (3 puan), 'beş ya da daha fazla' (4 puan) olarak puanlanmaktadır. İşaretlenen puanların toplanmasıyla her öğrencinin toplam puanı elde edilmektedir. KDÖ toplam puanının yüksek bulunması suç işleme eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir (Delikara, 2001). Araştırmada kullanılan ölçek Ek: 2'de sunulmuştur.

Bu araştırma kapsamında Kuraldışı Davranış Ölçeği'nin iç tutarlılığını incelemek amacıyla Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı toplam puan için .81 olarak belirlenmiştir. Kuraldışı Davranış Ölçeği alt ölçeklerinin iç tutarlık katsayıları ise sırasıyla "Statü Suçu ve Okul Kurallarına Aykırı Davranmak" .81, "Hırsızlık" .88, "Öfkeyi Kontrol Edememek ve Kavga Etmek" .86, "Hafif Hırsızlık" .73, "Dikkat Çekici Tahripçilik" .73, "Statü Suçu ve Başkalarını Kandırmak" .72, "Uyuşturucu ve Şiddet Suçu" .79, "Binalara Zarar Vermek" .67 ve "Kopya Çekmek" .85'dir.

3.3.3. Anne Baba Tutum Ölçeği

Anne-Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ), Baumrind, Maccoby ve Martin'in çalışmalarında öne sürdükleri çocuğa tepki vermede duyarlılık (responsiveness) ve talepkarlık (demandingness) boyutlarından ve ayrıca anne-baba tutumu ile ilgili var olan diğer ölçeklerden (Dornbusch ve ark., Steinberg ve ark.) yaralanılarak Lamborn, Mounts, Steinberg ve Dornbusch tarafından 1991 yılında geliştirilmiştir. Ölçek puanlarına uygulanan faktör analizi sonucu 3 faktör ortaya çıkmıştır. Bu faktörler; kabul/ilgi (acceptance/involvement), kontrol/denetleme (strictness/supervision) ve psikolojik özerklik (psychological autonomy) boyutlarıdır (Yılmaz, 2000).

Kabul/ilgi boyutu, çocukların ebeveynlerini ne derece sevecen, ilgili ve katılımcı olarak algıladıklarını ölçmeyi amaçlar (Örnek ifade: 'Herhangi bir sorunum olduğunda, eminim annem ve babam bana yardım ederler'). *Kontrol/denetleme* boyutu çocukların ebeveynlerini ne derece kontrollü ve denetleyici olarak algıladıklarını ölçmeyi amaçlar (Örnek ifade: 'Annen ve baban okul zamanı gece arkadaşlarınla bir yere gitmene izin verirler mi?) . *Psikolojik özerklik* boyutu çocukların anne-babanın demokratik tutumu ne derece uyguladığı ve çocuğun bireyselliğini ifade etmesini ne derece cesaretlendirdiği konularındaki algısını ölçmeyi amaçlar (Örnek ifade: 'Annem ve babam büyüklerle tartışmamam gerektiğini söylerler'). Kabul/ilgi boyutu 9, kontrol/denetleme boyutu 8 ve psikolojik özerklik boyutu 9 maddeyle ölçülmektedir. Birinci ve üçüncü boyuttaki maddeler 4 dereceli Likert Tipi ölçek üzerinde, ikinci boyuttaki maddelerin ilk ikisi 7 dereceli, diğer maddeler ise 3 dereceli Likert tipi ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Birinci boyuttaki Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .72, ikinci boyuttaki iç tutarlık katsayısı .76 ve üçüncü boyuttaki iç tutarlık katsayısı .82 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten, anne baba tutumlarının alt boyutlarında kabul/ilgi ve kontrol/denetleme boyutlarının kesişmesinden 4 anne-baba tutumu ayırt edilmektedir. Kabul/ilgi ve kontrol/denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan alan deneklerin anne-babalar '*demokratik*'; altında puan alan deneklerin anne-babaları ise '*izin verici-ihmalkar*'; kabul/ilgi boyutunda ortancanın altında ve kontrol/denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan alan deneklerin anne-babaları '*otoriter*'; kabul/ilgi boyutunda ortancanın üzerinde, kontrol/denetleme boyutunda ortancanın altında puan alan deneklerin anne-babaları ise '*izin verici-müsamahakar*' olarak adlandırılmıştır (Yılmaz, 2000).

Tablo 5. Lamborn ve ark. Önerdiği Anne-Baba Tutumuna İlişkin Boyutlar. Yılmaz'dan (2000) alınmıştır.

	Kabul-İlgi (Birinci Boyut)		Kontrol/denetleme (İkinci Boyut)	
	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük
Demokratik	X		X	
İhmalkâr		X		X
Otoriter		X	X	
Müsamahakâr	X			X

Ölçeğin kültürümüzde geçerlik ve güvenirlik çalışması ilk olarak Yılmaz (2000) tarafından ilköğretim, lise ve üniversite örgencileri üzerinde yapılmıştır. Ölçek, toplam 360 deneğe 15 gün arayla iki kez uygulanmıştır. Her alt ölçek için ayrı ayrı test-tekrar test güvenirliğine bakılmıştır. Her yaş grubunda alt ölçeklerden alınan test-tekrar test güvenirlik katsayıları ve Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları aşağıda sırasıyla verilmiştir. İlköğretim dönemindeki örgenciler için test-tekrar güvenirlik katsayıları ve Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla; kabul/ilgi alt ölçeği için .74 ve .65, kontrol/denetleme alt ölçeği için .93 ve .75; psikolojik özerklik alt ölçeği için .79 ve .67 olarak bulunmuştur. Lise öğrencileri için güvenirlik katsayıları ve iç tutarlık katsayıları sırasıyla; kabul/ilgi alt ölçeği için .82 ve .75, kontrol/denetleme alt ölçeği için .88 ve .69, psikolojik özerklik alt ölçeği için .76 ve .66 olarak bulunmuştur. Üniversiteler için güvenirlik katsayıları ve iç tutarlık katsayıları sırasıyla; kabul/ilgi alt ölçeği için .79 ve .76 kontrol/denetleme alt ölçeği için .85 ve .66, psikolojik özerklik alt ölçeği için .67 ve .65 olarak bulunmuştur (Yılmaz, 2000).

İlköğretim ve lise dönemindeki örgencilerden elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, anne-baba tutum ölçeğinin üç temel boyutu yansıttığı görülmüştür. Bu boyutlar özgün ölçekteki gibi kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol/denetleme boyutlarını yansıtan maddelerden oluşmaktadır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan faktör analizi sonucundan ise özgün ölçek maddeleri dikkate alındığında, kabul/ilgi boyutu ile psikolojik özerklik boyutunu oluşturan maddelerin tek bir boyut altında toplandığı görülmektedir. Özgün ölçeğin kontrol/denetleme boyutunu oluşturan diğer maddeler ise iki boyutta toplanmıştır. Bu boyutlardan birincisi "doğrudan kontrol", ikincisi ise "dolaylı kontrol" olarak ifade edilmiştir. Elde edilen verilere dayanarak bu ölçeğin anne-baba tutumunu ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu bildirilmiştir (Yılmaz, 2000).

Musaağaoğlu (2004) tarafından ölçeğin geçerlik güvenirlik analizi ile faktör yapısı bir kez daha incelenmiş, Yılmaz'ın (2000) çalışmasından farklı olarak deneklere hem anne hem de baba için iki farklı anne-baba tutum ölçeği formu verilmiş ve bu iki form arasındaki korelasyon incelenmiştir. Örneklem genelinde ölçeğin anne ve baba formu arasında anlamlı pozitif korelasyon bulunmuştur ($r=.87$, $p<.01$). Ölçeğin anne ve baba formları arasındaki korelasyona alt ölçekler açısından bakıldığında ise, örneklem genelinde kabul/ilgi alt ölçeği için ($r=.80$, $p<.01$); kontrol/denetleme alt ölçeği için ($r=.94$, $p<.01$) ve psikolojik özerlik alt ölçeği için ($r=.85$, $p<.01$) iki form arasında anlamlı pozitif korelasyonlar elde edilmiştir.

Orijinal ölçeğin 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17 numaralı dokuz maddesi kabul/ilgi boyutunu, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18 numaralı dokuz maddesi psikolojik özerlik boyutunu 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 numaralı sekiz maddesi kontrol/denetleme boyutunu oluşturmaktadır. Musaağaoğlu ve Yılmaz tarafından yapılan çalışmalarda elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, Varimax Rotasyonu sonrası Temel Bileşenler Analizi oldukça sade ve yorumlanabilir faktör örüntüsü ortaya çıkarmıştır. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin üç temel boyutta belirgin şekilde temsil edildiği görülmüştür. Ancak, kabul/ilgi faktöründe toplam sekiz madde yer almış, faktör yükü .30'un altında olan üçüncü madde ("annem ve babam yaptığım şeyin en iyisini yapmam için beni zorlar") çıkartılmıştır. Sonuç olarak, yapılan faktör analizi sonuçları, ölçekte yer alan maddelerin orijinal ölçekteki maddelere benzer bir faktör yapısı oluşturduğunu göstermektedir (Musaağaoğlu, 2004).

Ölçeğin puanlanmasında maddeler tamamen benziyor ise 4, biraz benziyor ise 3, benzemiyor ise 2, hiç benzemiyor ise 1 şeklinde puanlanmıştır. Değerlendirme aşamasında ise tek numaralı maddeler aynen alınmış (kabul/ilgi boyutu), psikolojik özerklik boyutu için ise değerlendirme aşamasında çift numaralı maddeler tersten puanlanmış, sadece 12. madde düz olarak puanlanmıştır. Kontrol/denetleme boyutuna ait ilk iki madde 'hayır' cevabı için 7, 'istediğim saate kadar' cevabı için 1 olacak şekilde, 1 ile 7 arasında puanlanmıştır. 21. sorudan itibaren ise "hiç çaba göstermez" cevabı için 1, "çok az çaba gösterir" cevabı için 2 ve "çok çaba gösterir" cevabı için 3 olacak şekilde puanlanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek Ek: 3'de sunulmuştur.

Anne Baba Tutum Ölçeği'nin bu araştırma örneklemi için Croanbach alpha iç tutarlık güvenirlik katsayıları incelenmiştir. Belirlenen iç tutarlık katsayıları kabul/ilgi alt ölçeği için .87, kontrol/denetleme alt ölçeği için .82, psikolojik özerklik alt ölçeği için .74 olarak bulunmuştur.

3.3.4. Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği

Huebner (1994) tarafından geliştirilen Çokboyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği'nin (Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale) özgün formu 10'u olumsuz toplam 40 maddeden oluşmaktadır. Çokboyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği (ÇÖYDÖ), beş boyuttan (aile, arkadaş, okul, yaşanılan çevre, benlik) elde edilen puanlarla birlikte bir genel yaşam doyumu puanı vermektedir. Olumsuz maddelerin tersten puanlanması ile elde edilen puanların yüksek olması yaşam doyumunun da arttığını göstermektedir. Ölçek maddeleri dört seçenek üzerinden yanıtlanmaktadır: (1) Hiçbir zaman , (2) bazen, (3) sık sık, (4) her zaman.

Ölçeğin ilk psikometrik çalışmaları, iki aşamada gerçekleştirilmiştir (Huebner 1994). Birinci aşamada, deneme formu 3.-8. sınıflar arasındaki 312 öğrenciye uygulanmış ve her bir maddenin ait olduğu alt ölçekle olan madde-test korelasyonu. 30'un üstünde olan 40 madde üzerinde faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucu 40 maddenin faktör yükleri .36 ile .82 arasında değişen beş faktörde toplandığı görülmüştür. Beş faktör birlikte toplam varyansın % 49,5'ni açıklamaktadır. Ölçeğin iç tutarlık katsayıları toplam puanda .92, Aile alt ölçeğinde .82, Okul alt ölçeğinde .85, Arkadaş alt ölçeğinde .85, Benlik alt ölçeğinde .82 ve Yaşanılan çevre alt ölçeğinde .83 bulunmuştur. Alt ölçekler arasındaki korelasyonlar ise, .12 ile .34 arasında değişmektedir. Çalışmanın ikinci aşamasında, ölçek 3.-5. sınıflar arsındaki 413 öğrenciye uygulanarak yeniden faktör analizi yapılmış ve alt ölçeklerden elde edilen faktör yükleri ile ilk aşamanın faktör yükleri arasındaki korelasyonların .98'in üstünde olduğu görülmüştür. Zamandaş geçerliği çalışmasında, ÇÖYDÖ'nün alt ölçekleri ile ölçüt olarak alınan ölçekler (Çocuklar için Yalnızlık ve Sosyal Doyumsuzluk Ölçeği, Okul Yaşam Kalitesi Ölçeği, Kendini Tanımlama Ölçeği) arasında anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Bu çalışmanın örnekleminin çoğunlukla 3.-5. sınıf öğrencilerinden oluşması nedeniyle, ölçeğin geçerlik ve güvenirliği 6.- 8. sınıflar için (Huebner ve ark. 1998) 291 öğrenci üzerinde yeniden test edilmiştir. Ölçeğin dört hafta arayla uygulanarak elde edilen test-tekrar test güvenirlik kat sayıları toplam puanda .81, Aile alt ölçeğinde .75, okul alt ölçeğinde .70, Arkadaş alt ölçeğinde .70, Benlik alt ölçeğinde .53 ve Yaşanılan çevre alt ölçeğinde .81 bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin test-tekrar test güvenirliğinin her iki uygulamasında da iç tutarlık katsayıları hesaplanmış ve toplam puanda .91ve .93; Aile alt ölçeğinde .84 ve .81; Okul alt ölçeğinde .85 ve .88; Arkadaş alt ölçeğinde .85 ve

81; Benlik alt ölçeğinde .77 ve .78; Yaşanılan çevre alt ölçeğinde .78 ve .86 değerleri elde edilmiştir (Akt. Çivitçi, 2007).

Ülkemizde kullanılan çocuk ve ergen yaşam doyumu ölçekleri, sadece bir toplam puan veren tek boyutlu genel yaşam doyumu ölçekleriyle sınırlıdır. Çok boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği (ÇÖYDÖ), beş boyuttan (aile, arkadaş, okul, yaşanılan çevre, benlik) elde edilen puanlarla birlikte bir genel yaşam doyumu puanı vermektedir. Çokboyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlaması amacıyla yapılan çalışma (Çivitçi, 2007), 2004-2005 öğretim yılında Malatya il merkezinde, alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencileri temsil edeceği düşünülen altı ilköğretim okulunun ikinci kademesinde öğrenim gören toplam 688 öğrenciden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin 348'i kız ve 340'ı erkektir. Yaş ortalamaları 13.01'dir.

ÇÖYDÖ'nün Türkçe formunun (Çivitçi, 2007) yapı geçerliği, 516 öğrenciden elde edilen verilerle yapılan faktör analizi ile test edilmiştir. Faktör analizi, ölçeğin özgün formundaki beş boyutla sınırlandırılmış ve Varimax dik döndürme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Analizdeki döndürme işlemi sonucunda, ölçeğin özgün formundaki 15, 36, 35. ve 24. maddeler analizden çıkarılmıştır. Yapılan döndürme işlemi sonunda ölçek, faktör yükleri .34 ile .81 arasında değişen beş faktörden ve toplam 36 maddeden oluşmuştur. Beş faktörün birlikte açıkladıkları toplam varyans %44.50'dir. ÇÖYDÖ'nin alt ölçek puanlarının birbirleriyle olan korelasyonları .19 ile .40; toplam puanla olan korelasyonları ise .59 ile .72 arasındadır.

ÇÖYDÖ'nin zamandaş (concurrent) geçerliğini test etmek amacıyla Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği puanları ile ilişkisi incelenmiştir. Ölçeğin 516 öğrenciden elde edilen Cronbach alfa katsayaları, yaşanılan çevre alt ölçeği için .75, benlik alt ölçeği için .70, arkadaş alt ölçeği için .85, okul alt ölçeği için .76, aile alt ölçeği için .74 ve toplam puanda .87 bulunmuştur. Ölçeğin 78 öğrenciye iki hafta ara ile iki kez uygulanması ile elde edilen test tekrar test güvenirlik katsayıları; yaşanılan çevre alt ölçeği için .75, benlik alt ölçeği için .79, arkadaş alt ölçeği için .70, okul alt ölçeği için .81, aile alt ölçeği için .86 ve toplam puanda .83 bulunmuştur. Bu araştırmada elde edilen bulgular, ÇÖYDÖ'nin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yaşam doyumunu ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir (Çivitçi, 2007).

Çokboyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği'nin bu araştırma örneklemi için Croanbach alpha iç tutarlık güvenirlik katsayıları incelenmiştir. Belirlenen iç tutarlık

katsayıları “arkadaş” alt ölçeği için .74, “okul” alt ölçeği için .75, “çevre” alt ölçeği için .76, “aile” alt ölçeği için .73, “benlik” alt ölçeği için .76 ve yaşam doyumu “toplam” puanı için ise .75’dir. Araştırmada kullanılan ölçek Ek: 4’de sunulmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama araçlarının belirlenmesinden sonra örnekleme alınacak ortaöğretim kurumları belirlenmiş ve Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli yasal izinler alındıktan sonra uygulama yapılmıştır. Veri toplama işlemlerine başlanmadan önce belirlenen okulların idarecilerine gerekli bilgiler verilmiş ve okul psikolojik danışmanları ile okullarda hangi gün uygulama yapılacağı kararlaştırılmıştır. Belirlenen gün ve ders saatlerinde uygulamalar yapılmıştır. Uygulama sırasında toplanan verilerin önemi belirtilmiş ve bu nedenle verilen cevapların samimi olmasını ve doğru bilgiler içermesi gerektiği vurgulanmıştır.

Veriler Mart 2009 – Aralık 2009 tarihleri arasında toplanmıştır. Uygulamalar yaklaşık 40 dk. sürmüştür. Uygulama sırasında 956 öğrenciye ulaşılmış; bunlardan 75 tanesinin uygulanan ölçekleri sağlık doldurmadıkları düşünülerek analiz dışı bırakılmıştır. Toplam 881 öğrenci değerlendirmeye alınmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada ergenlerin cinsiyetlerine göre, kuraldışı davranışların anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney-U testi, anne-baba tutumlarına ve yaşam doyumu düzeylerine (yüksek-orta-düşük) göre kuraldışı davranışlarında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla ise yine parametrik olmayan istatistiksel analizlerden biri olan Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Anlamlı farklılığın belirlendiği durumlar için farkın kaynağını belirlemek amacıyla Mann Whitney-U testi uygulanmıştır. Analizlerde parametrik olmayan istatistiklerin kullanılmasının nedeni; örneklemde yer alan öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının normal dağılımı yansıtmaması sonucunda parametrik analizler için gerekli olan “normallik” varsayımının karşılanamamış olmasıdır.

Verileri analiz etmeden önce, ergenlerin Anne-Baba Tutum Ölçeği’nin “kabul/ilgi” ve “kontrol/denetleme” alt ölçeklerinden aldıkları puanlar göz önünde bulundurularak dört anne-baba tutumu belirlenmiştir. Bu işlemin nasıl yapıldığına ilişkin ayrıntılı açıklama Anne-Baba Tutumu Ölçeği başlığı altında yer almaktadır (Bkz.

Sayfa:42). “Kabul/ilgi” puanları ortancası 27.00, “kontrol/denetleme” puanları ortancası ise 29.00 olarak belirlenmiştir. Kabul/ilgi ve kontrol/denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan alan 370 ergenin anne-babaları ‘*demokratik*’; altında puan alan 140 ergenin anne-babaları ise ‘*ihmalkar*’; kabul/ilgi boyutunda ortancanın altında ve kontrol/denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan alan 250 ergenin anne-babaları ‘*otoriter*’; kabul/ilgi boyutunda ortancanın üzerinde, kontrol/denetleme boyutunda ortancanın altında puan alan 121 ergenin anne-babaları ise ‘*izin verici-müsamahakar*’ olarak adlandırılmıştır.

Araştırmada veriler analiz edilmeden önce yaşam doyumu sürekli değişkenleri (aile, arkadaş, okul, çevre, benlik ve toplam) süreksiz hale getirilmiştir. Ergenlerin düşük, orta ve yüksek düzeyde yaşam doyumu gösterenler olarak gruplandırılması işlemi ergenlerin Çok Boyutlu Yaşam Doyumu Ölçeği’nin “aile” (X=2.03, Ss= .62), “arkadaş” (X=2.01, Ss= .62), “okul” (X=1.98, Ss= .55), “çevre” (X=2.07, Ss= .61), “benlik” (X= 2.02, Ss= .58), alt ölçeklerinden ve ölçeğin tamamından (X=1.98, Ss=.58) aldıkları puanların aritmetik ortalamalarının 1 standart sapma üstü ve altı kesme puanı olarak alınması yolu ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada aile stilleri ve yaşam doyumunun kuraldışı davranışları düşük ya da yüksek düzeyde göstermeyi ne derece yordadığını belirlemek amacıyla İkili Lojistik Regresyon analizi kullanılmıştır. Kuraldışı davranışlar puanlarının düşük ve yüksek olarak gruplandırılması işlemi puanların alt ve üst yüzde yirmi yedilik kısımlarının belirlenmesi ile gerçekleştirilmiştir. Böylece örneklemde yer alan 881 ergenden 262’si düşük düzeyde, 240’ı ise yüksek düzeyde kuraldışı davranışlar sergileyen ergenler olarak gruplandırılmıştır. Kalan 379 kişi bu analize dahil edilmemiştir.

Bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlanmasında .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır. Toplanan veriler, SPSS-WINDOWS 13 paket programıyla çözümlenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde ergenlerin kuraldışı davranışlarının cinsiyet, anne baba tutumları ve yaşam doyumu ile ilişkisini incelemeye yönelik yapılan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular

4.1. Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Dağılımlarına Ait Betimsel İstatistik Sonuçları

Ergenlerin, Kuraldışı Davranış Ölçeği'nin alt ölçeklerinden aldıkları toplam puanlar o alt ölçeği temsil eden madde sayısına bölünmüş ve 1 ile 4 arasında değişen yeni değerlerin aritmetik ortalaması hesaplanmıştır. Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nin alt ölçekleri açısından cinsiyete göre dağılımına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. KDÖ 'nün Alt Ölçeklerinin Cinsiyete Göre Dağılımına Ait Betimsel İstatistik Sonuçları

Kuraldışı Davranışlar	Kız			Erkek			Toplam	
	n	X	Ss	n	X	Ss	X	Ss
Statü Suçu ve Okul Kurallarına Aykırı Davranmak	471	1.26	.37	410	1.56	.59	1.40	.51
Hırsızlık	471	1.01	.12	410	1.11	.36	1.06	.26
Öfkeyi Kontrol Edememek ve Kavga Etmek	471	1.37	.48	410	1.66	.69	1.51	.61
Hafif Hırsızlık	471	1.06	.17	410	1.18	.43	1.12	.33
Dikkat Çekici Tahripçilik	471	1.19	.36	410	1.33	.57	1.25	.47
Statü Suçu ve Başkalarını Kandırmak	471	1.14	.29	410	1.67	.65	1.39	.56
Uyuşturucu ve Şiddet Suçu	471	1.02	.20	410	1.25	.57	1.13	.43
Binalara Zarar Vermek	471	1.06	.29	410	1.22	.54	1.14	.43
Kopya Çekmek	471	2.19	.94	410	2.35	1.07	2.26	1.00

Tablo 6 incelendiğinde ergenlerin "statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranma" alt ölçeğine ait aritmetik ortalamalarının 1.4 olduğu görülmektedir.

"Hırsızlık" alt ölçeğine ait aritmetik ortalama değeri 1.06 ile alt ölçekler arasındaki en düşük değerdir. "Öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek" alt ölçeğine ait aritmetik ortalama değeri ise 1.51'dir. "Hafif hırsızlık" alt ölçeğine ait aritmetik ortalama değeri 1.12, "dikkat çekici tahripçilik" alt ölçeğinin aritmetik ortalaması ise 1.25'dir.

"Statü suçu ve başkalarını kandırmak" alt ölçeğinin aritmetik ortalama değeri 1.39, "uyuşturucu ve şiddet suçu" alt ölçeğine ait aritmetik ortalama değeri 1.13, "binalara zarar verme" alt ölçeğine ait aritmetik ortalama değeri ise 1.14 olarak görülmektedir. "Kopya çekmek" alt ölçeğine ait aritmetik ortalama değeri ise 2.26 ile en yüksek aritmetik ortalama değeri olarak görülmektedir.

Ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeğinde "5 kez ve daha fazla" yaptıklarını belirttikleri bazı maddelere ilişkin frekans dağılımı Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Ergenlerin Kuraldışı Davranışlar Ölçeğinde "5 kez ve daha fazla" Yaptıklarını Belirttikleri Bazı Maddelere Ait Frekans Dağılımı

Kuraldışı Davranışlar	n	%
Sözlü ya da yazılı sınavlarda fısıldamak	195	22.1
Sınavlarda kopya çekmek	178	20.2
Yasaların kullanmanıza izin vermediği otomobil, motosiklet gibi taşıt araçlarını kullanmak	99	11.2
Tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek dövmek	94	10.6
Öfkelendiği zaman eşyaları kırmak	85	9.6
Bisiklet, motosiklet ya da otomobil gibi araçları hız limitlerini aşacak şekilde kullanmak	78	8.8
Başkalarının başlattığı kavgaya katılmak	71	8.0
Yasaların görmenize izin vermediği filmlere gitmek	63	7.1
Okuldan kaçmak	56	6.3
Yasaların kullanmanıza izin vermediği alkollü içkileri içmek	44	5.0

Tablo 7 incelendiğinde ergenlerin en çok işaretledikleri maddenin % 22.1 ile "sözlü ya da yazılı sınavlarda fısıldamak" olduğu görülmektedir. Bu maddeyi % 20.2 oranla "sınavlarda kopya çekmek" maddesi izlemektedir. "Yasaların kullanmanıza izin vermediği otomobil, motosiklet gibi taşıt araçlarını kullanmak" maddesi ise 99 (%11.2) kez işaretlenmiştir. Bu maddeleri "Tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek

dövmek” (% 10.6) , “öfkelendiği zaman eşyaları kırmak” (%9.6) , “bisiklet, motosiklet ya da otomobil gibi araçları hız limitlerini aşacak şekilde kullanmak” (% 8.8) maddeleri izlemektedir. Bunların dışında “başkalarının başlattığı kavgaya katılmak” maddesi 71 (%8.0) , “yasaların görmenize izin vermediği filmlere gitmek” maddesi 63 (%7.1) , “okuldan kaçmak” maddesi 56 (%6.3) ve “yasaların kullanmamıza izin vermediği alkollü içkileri içmek” maddesi 44 (%5.0) kez işaretlenmiştir.

4.2. Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Ergenlerin cinsiyetlerine göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği puanlarına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8. Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Kuraldışı Davranışlar	Cinsiyet	*N*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	*U*	*p*
Kuraldışı Davranışlar	Kız	471	362.43	170705.00	59549.000	.000
	Erkek	410	531.26	217816.00		

Tablo 8’de görüldüğü gibi kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin kuraldışı davranış puanları arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir (U= 59549.000, $p < .001$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında erkek öğrencilerin toplam puan ortalamalarının kız öğrencilerinin puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu durumu daha iyi inceleyebilmek amacıyla ergenlerin cinsiyetlerine göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği alt ölçekleri puanlarına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Alt Ölçekleri Puanlarına İlişkin Mann WhitneyU Testi Sonuçları

Kuraldışı Davranışlar	Cinsiyet	*N*	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	*U*	*p*
Statü Suçu ve Okul Kurallarına Aykırı Davranmak	Kız	471	371.12	174798.00	63642.000	.000
	Erkek	410	521.28	213723.00		
Hırsızlık	Kız	471	410.57	193377.00	82221.000	.000
	Erkek	410	475.96	195144.00		
Öfkeyi Kontrol Edememek ve Kavga Etmek	Kız	471	388.04	182767.50	71611.500	.000
	Erkek	410	501.84	205753.50		
Hafif Hırsızlık	Kız	471	415.15	195538.00	84382.000	.000
	Erkek	410	470.69	192983.00		
Dikkat Çekici Tahripçilik	Kız	471	417.45	196617.00	85461.000	.001
	Erkek	410	468.06	191904.00		
Statü Suçu ve Başkalarını Kandırmak	Kız	471	327.98	154476.50	43320.500	.000
	Erkek	410	570.84	234044.50		
Uyuşturucu ve Şiddet Suçu	Kız	471	398.42	187657.50	76501.500	.000
	Erkek	410	489.91	200863.50		
Binalara Zarar Vermek	Kız	471	411.50	193815.50	82659.500	.000
	Erkek	410	474.89	194705.50		
Kopya Çekmek	Kız	471	426.30	200785.50	89629.500	.061
	Erkek	410	457.89	187735.50		

Tablo 9'da görüldüğü gibi, kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin kuraldışı davranış ölçeği alt ölçeklerinden; "statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranma" (U=63642.000, p<.001), "hırsızlık" (U= 82221.000, p<.001),, "öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek" (U= 71611.500, p<.001), "hafif hırsızlık" (U= 84382.000, p<.001), "dikkat çekici tahripçilik" (U= 85461.000, p<.001), "statü suçu ve başkalarını kandırmak" (U= 43320.500, p<.001), "uyuşturucu ve şiddet suçu" (U= 76501.500, p<.001), "binalara zarar verme" (U= 82659.500, p<.001) alt ölçekleri puanları arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında erkek öğrencilerin toplam puan ortalamalarının kız öğrencilerinin puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Sadece alt ölçeklerden "kopya çekmek" alt ölçeğinde kız ve erkek öğrencilerin puanları arasında anlamlı farklılık gözlenmemektedir (U=89629.500, p>.05).

4.3. Ergenlerin Anne Baba Tutumlarına Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin anne baba tutumlarına göre kuraldışı davranışlar ölçeği puanlarına ilişkin Kruskal-Wallis testi sonuçları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Öğrencilerin Anne Baba Tutumlarına Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Kuraldışı Davranışlar	Anne Baba Tutumları	*n*	Sıra Ortalaması	*Sd*	X^2	*p*
Kuraldışı Davranışlar	İhmalkâr	140	600.05	3	123.26	.000
	Otoriter	250	405.05			
	İzin verici	121	569.52			
	Demokratik	370	365.32			

Tablo 10'da görüldüğü gibi öğrencilerin anne baba tutumlarına göre kuraldışı davranış puanlarının sıra ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir (X^2(3)=123.26; p< .001). Grup sıra ortalamaları incelendiğinde aileleri ihmalkâr ve izin verici tutumlara sahip olan öğrencilerin, aileleri otoriter ve demokratik tutumlara sahip olan öğrencilere göre kuraldışı davranış puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Gruplar arası anlamlı farklılığın hangi anne baba tutumları arasında olduğunu belirlemek amacıyla Mann Whitney U-Testi'nden yararlanılmıştır. Mann Whitney U-Testi sonucunda aralarında anlamlı fark olan gruplara ilişkin sonuçlar Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11. Öğrencilerin Anne Baba Tutumlarına Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Anne Baba Tutumları		*U*	*p*
Anne Baba Tutumları	İhmalkâr $_{(140)}$ > Otoriter $_{(250)}$	9598.000	.000
	İhmalkâr $_{(140)}$ > Demokratik $_{(370)}$	12355.000	.000
	İzin verici $_{(121)}$ > Otoriter $_{(250)}$	9423.500	.000
	İzin verici $_{(121)}$ > Demokratik $_{(370)}$	12291.000	.000
	Otoriter $_{(250)}$ > Demokratik $_{(370)}$	41883.500	.040

Tablo 11'de görüldüğü gibi ihmalkâr anne baba tutumlarına sahip olan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeğinden aldıkları puanlar, hem otoriter ailelere sahip ergenlerin (U=9598.000, p<.001) hem de demokratik aileler sahip olan ergenlerin (U=12355.000, p<.001) puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 11 incelendiğinde izin verici anne baba tutumlarına sahip olan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeğinden aldıkları puanlar, hem otoriter ailelere sahip ergenlerin (U=9423.500, p<.001) hem de demokratik aileler sahip olan ergenlerin (U=12291.000, p<.001) puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 11'e bakıldığı zaman ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının otoriter ailelere sahip ergenler ile demokratik ailelere sahip ergenler arasında otoriter ailelere sahip ergenler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur (U=41883.500, p<.05).

4.5. Ergenlerin Yaşam Doyumlarına Göre Kuraldışı Davranış Ölçeği Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin yaşam doyumlarına göre kuraldışı davranışlar ölçeği puanlarına ilişkin Kruskal-Wallis testi sonuçları Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12. Öğrencilerin Yaşam Doyumlarına Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

		N	Sıra Ortalaması	*Sd*	X^2	*p*
Yaşam Doyumu	Düşük	155	573.65	2	61.366	.000
	Orta	588	429.31			
	Yüksek	138	348.97			
Arkadaş	Düşük	164	522.93	2	22.512	.000
	Orta	546	431.00			
	Yüksek	171	399.09			
Okul	Düşük	142	587.94	2	68.263	.000
	Orta	614	429.17			
	Yüksek	125	340.16			
Çevre	Düşük	134	482.50	2	27.854	.000
	Orta	555	461.42			
	Yüksek	192	357.30			
Aile	Düşük	155	544.73	2	48.132	.000
	Orta	546	442.53			
	Yüksek	180	351.36			
Benlik	Düşük	143	507.19	2	11.173	.004
	Orta	581	429.11			
	Yüksek	157	430.49			

Tablo 12'de görüldüğü gibi öğrencilerin yaşam doyumları düzeylerine göre kuraldışı davranış puanlarının sıra ortalamaları arasında anlamlı fark belirlenmiştir (X^2(2)=61.366; p< .001). Grup sıra ortalamaları incelendiğinde yaşam doyumu düşük olan öğrencilerin kuraldışı davranış puanlarının yaşam doyumu orta ve yüksek olan öğrencilerin kuraldışı davranış puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 12 incelendiği zaman öğrencilerin yaşam doyumunun "arkadaş" (X^2(2)=22.512; p<.001), "okul" (X^2(2)=68.263;p<.001), "çevre" (X^2(2)=27.854; p<.001), "aile" (X^2(2)=48.132; p<.001) ve "benlik" (X^2(2)=11.173; p<.01) boyutlarından aldıkları puanlara göre kuraldışı davranış puanlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir.

Bu farklılığın kaynağını bulmak amacıyla Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Mann Whitney U-Testi sonucunda aralarında anlamlı fark olan gruplara ilişkin sonuçlar Tablo 13'de yer almaktadır.

Tablo 13. Öğrencilerin Yaşam Doyumlarına Göre Kuraldışı Davranışlar Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Yaşam Doyumu		*U*	*p*
Yaşam Doyumu	Düşük$_{(155)}$ > Orta $_{(588)}$	30548.500	.000
	Düşük$_{(155)}$ > Yüksek $_{(138)}$	5465.000	.000
	Orta$_{(588)}$ > Yüksek $_{(138)}$	33311.500	.001
Arkadaş	Düşük$_{(164)}$ > Orta $_{(546)}$	35593.500	.000
	Düşük$_{(164)}$ > Yüksek $_{(171)}$	10288.000	.000
Okul	Düşük$_{(142)}$ > Orta $_{(614)}$	27557.000	.000
	Düşük$_{(142)}$ > Yüksek $_{(125)}$	4331.000	.000
	Orta$_{(614)}$ > Yüksek $_{(125)}$	30528.000	.000
Çevre	Düşük$_{(134)}$ > Yüksek $_{(192)}$	9214.500	.000
	Orta$_{(555)}$ > Yüksek $_{(192)}$	40858.500	.000
Aile	Düşük$_{(155)}$ > Orta $_{(546)}$	32488.000	.000
	Düşük$_{(155)}$ > Yüksek $_{(180)}$	8192.000	.000
	Orta$_{(546)}$ > Yüksek $_{(180)}$	38763.500	.000
Benlik	Düşük$_{(143)}$ > Orta $_{(581)}$	34182.500	.001
	Düşük$_{(143)}$ > Yüksek $_{(157)}$	9405.000	.012

Tablo 13'de görüldüğü gibi düşük yaşam doyumuna sahip öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden aldıkları puanlar, hem orta düzeyde yaşam doyumuna sahip olan (U=30548.500, p<.001) hem de yaşam doyumu yüksek olan (U=5465.000, p<.001) öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının orta düzeyde yaşam doyumuna sahip öğrenciler ile yüksek yaşam doyumuna sahip öğrenciler arasında orta düzeyde yaşam doyumuna sahip öğrenciler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur (U=33311.500, p<.01).

Tablo 13 incelendiğinde arkadaşlarından algıladıkları yaşam doyumu düşük olan öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları, hem orta düzeyde olan öğrencilerin (U=35593.500, p<.001) hem de arkadaşlarından algıladıkları yaşam doyumu yüksek olan öğrencilerin (U=10288.000, p<.001) puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 13'de görüldüğü gibi okuldan algılanan yaşam doyumu puanları düşük olan öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları, hem okuldan algılanana yaşam doyumu orta düzeyde olan öğrencilerin (U=27557.000, p<.001) hem de yüksek olan öğrencilerin (U=4331.000, p<.001) puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının okuldan algılanan yaşam doyumu puanları orta olan öğrenciler ile yüksek olan öğrenciler arasında orta olan öğrenciler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur (U=30528.000, p<.001).

Tablo 13 incelendiğinde çevreden algılanan yaşam doyumu puanları düşük öğrencilerin ile yüksek öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında düşük düzeyde doyuma sahip öğrenciler lehine anlamlı farklılık vardır (U=9214.500, p<.001). Öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının çevreden algılanan yaşam doyumu orta düzeyde olan öğrenciler ile yüksek olan öğrenciler arasında orta düzeyde doyuma sahip öğrenciler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur (U=40858.500, p<.001).

Tablo 13'e bakılığı zaman aileden algılanan yaşam doyumu puanları düşük öğrenciler ile orta düzeyde olan öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında düşük düzeyde doyuma sahip öğrenciler lehine anlamlı farklılık vardır (U=32488.000, p<.001). Aileden algılanan yaşam doyumu puanları düşük olan öğrenciler ile yüksek olan öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında düşük düzeyde olan öğrenciler lehine anlamlı farklılık vardır (U=8192.000, p<.001).

Öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının aileden algılanan yaşam doyumu puanları orta düzeyde olan öğrenciler ile yüksek düzeyde olan öğrenciler arasında orta düzeyde yaşam doyumuna sahip öğrenciler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur (U=38763.500, p<.001).

Tablo 13'de görüldüğü gibi benlik durumundan algılanan yaşam doyumu puanları düşük öğrenciler ile orta düzeyde olan öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında düşük düzeyde doyuma sahip öğrenciler lehine anlamlı farklılık vardır (U=34182.500, p<.01). Benlik durumundan algılanan yaşam doyumu puanları düşük olan öğrenciler ile yüksek olan öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları arasında düşük düzeyde olan öğrenciler lehine anlamlı farklılık vardır (U=9405.000, p<.05).

4.6. Ergenlerin Kuraldışı Davranışlarının Yordayıcıları Olarak Aile Stilleri ve Yaşam Doyumuna İlişkin Bulgular

Ergenlerin kuraldışı davranışları yüksek düzeyde gösterip göstermemelerini aileden algılanan kabul/ilgi, özerklik ve denetim ile arkadaş, okul, çevre, aile ve benlikten algılanan doyumun ne düzeyde yordadığını belirlemek amacıyla lojistik regresyon analizi kullanılmıştır.

İlk adımda lojistik regresyon analizi sonucunda tüm bağımsız değişkenleri içeren modelin kural dışı davranışlarda yüksek düzeyde bulunmayı açıklamada anlamlı olduğu belirlenmiştir [X^2= 195.25, sd=8, N=502, p< .001], (Nagelkerke R^2=.43). Hosmer ve Lemeshow Testi sonucunda kuraldışı davranışlarda yüksek düzeyde bulunan ve bulunmayan ergenlerin gözlenen ve beklenen frekansları arasında anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir (p<.05). Bu sonuç kurulan modelin uyumunun oldukça iyi olduğunu göstermektedir.

Lojistik regresyon analizi sonucunda kural dışı davranışları yüksek düzeyde gösteren öğrencilerin 240'ından 172'sini (%71.7), kural dışı davranışları düşük düzeyde gösteren öğrencilerden 262'sinden 211'ini (%80.5) kurulan modelin doğru olarak sınıflandırdığı belirlenmiştir. 502 kişiye ilişkin verilere uygulanan lojistik regresyon analizi uyumlu sonuçlar vermiş ve %76.3 oranında verileri başarıyla sınıflandırmıştır.

Tablo 14. Kuraldışı Davranışlarda Bulunmanın Yordayıcılarına İlişkin Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

Eşitlikteki Değişkenler		**B**	**S.H.**	**Wald**	**p**	**Exp(B)**
Aile işlevleri	Kabul/ilgi	-.010	.019	.289	.591	.990
	Psikolojik özerklik	-.028	.023	1.462	.227	.972
	Kontrol/denetim	-.252	.032	61.950	.000	.778
Yaşam doyumu	Arkadaş	-.032	.032	1.027	.311	.968
	Okul	-.132	.026	24.945	.000	.876
	Çevre	-.024	.026	.819	.365	.976
	Aile	-.068	.029	5.491	.019	.934
	Benlik	.090	.044	4.221	.040	1.094
	Sabit	11.747	1.387	71.761	.000	126432.320
Sd=1, Nagelkerke R^2=.43, Modeli doğru sınıflandırma yüzdesi = % 76.3						

Lojistik regresyon analizi modelinde yer alan her bir değişkene ait katsayıların ayrı ayrı önem kontrolünü yapabilmek için Wald test istatistiği sonuçlarından yararlanılmıştır. Tablo 14'de yer alan Wald test istatistik sonuçlarına bakıldığında aileden algılanan "kontrol/denetim", "okul", "aile" ve "benlik"ten algılanan doyum değişkenlerinin kuraldışı davranışlarda yüksek düzeyde bulunmayı açıklamada anlamlı katkılar yapan değişkenler olduğu belirlenmiştir.

Tablo 14 incelendiğinde kural dışı davranış aileden algılanan kontrol/denetim değişkenindeki 1 birimlik artışın, kuraldışı davranışta yüksek düzeyde bulunmanın odds'unda %22.2, okuldan algılanan doyum değişkenindeki 1 birimlik artışın %12.4, aileden algılanan doyum değişkenindeki bir birimlik artışın ise %6.6'lık düşüşe yol açtığı görülmektedir. Farklı olarak benlikten algılanan doyum değişkenindeki bir birimlik artış kuraldışı davranışta yüksek düzeyde bulunmanın odds'unda % 9.4'lük artışa yol açmaktadır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırma ile ilgili yapılan analizlerin sonucunda elde edilen bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

5.1. Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Kuraldışı Davranışlarına İlişin Bulguların Tartışılması

Araştırmada öncelikle ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği alt ölçeklerine ilişkin sonuçları incelenmiştir. Alt ölçeklerin aritmetik ortalamaları cinsiyete göre incelendiğinde, erkeklerin aritmetik ortalamasının bütün alt ölçeklerde kızlardan yüksek olduğu görülmektedir. Aritmetik ortalamalar arasındaki fark incelendiğinde "statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranma", "öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek" ve "statü suçu ve başkalarını kandırmak" alt ölçekleri erkekler ile kızlar arasında en çok farklılığın görüldüğü alt ölçekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın "hırsızlık" ve "hafif hırsızlık" alt ölçekleri aradaki farklılığın en az görüldüğü alt ölçeklerdir. Bulgular kuraldışı davranış ölçeği kullanılarak gerçekleştirilen diğer araştırmalar (Bulut, 2010) tarafından da desteklenmektedir.

Çalışmada alt ölçeklerin aritmetik ortalamaları incelendiğinde kuraldışı davranışların çok sık sergilenmediği görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre ergenler tarafından en sık sergilenen kuraldışı davranışın "kopya çekmek" alt ölçeğine ait davranışlar olduğu görülmektedir (X= 2.26). Bununla birlikte çalışmada ergenler arasında en sık görülen kuraldışı davranışlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre ergenler arasında "sözlü ya da yazılı sınavlarda fısıldamak", "sınavlarda kopya çekmek", "yasaların kullanmanıza izin vermediği otomobil, motosiklet gibi taşıt araçlarını kullanmak" ve "tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek dövmek" davranışları en fazla görülen davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu maddeleri sırasıyla "öfkelendiği zaman eşyaları kırmak", "bisiklet, motosiklet ya da otomobil gibi araçları hız limitlerini aşacak şekilde kullanmak", "başkalarının başlattığı kavgaya katılmak", "yasaların görmenize izin vermediği filmlere gitmek", "okuldan kaçmak" ve "yasaların kullanmanıza izin vermediği alkollü içkileri içmek" maddeleri izlemektedir. Bu bulgular Kuraldışı Davranış Ölçeği'nin kullanıldığı diğer araştırma bulguları ile

paralellik göstermektedir (Bulut, 2010). Bu maddeler incelendiğinde ergenlerin kuraldışı davranışları yoğunlukla okul kurallarına karşı gelirken, öfkelerini kontrol edemediklerinde ve yasalarca 18 yaş altındaki bireyler için yasaklanmış olan davranışları (araç sürme, alkol kullanma) sergilerken gösterdikleri söylenebilir. Okul etkinliklerine katılan, okulu anlamlı bulan, öğretmenlerinin kendini desteklediğini hisseden okuldan tatmin olan öğrenciler, olumsuz davranışlar gösterme eğilimini daha az göstermektedir (Cenkseven, 2004). Bu duyguları yaşayamayan öğrencilerin derslere girmeme, okuldan kaçma, sınavlarda kopya çekme gibi davranışları göstermeleri beklenebilir. Ergenlerin problem davranışları benimsemesinin değer kazanımları arasında aileden bağımsızlaştığını göstermek istemesi, otoriteye karşı gelmesi, yine kısa süreli olmakla birlikte ergenin yaşadığı kaygı, hayal kırıklıkları veya başarısızlıklarıyla başa çıkmasına yardımcı olması sayılabilir (Steinberg, 2007). Bu açıdan bakıldığında ergenin alkol ya da sigara kullanması, arkadaşları tarafından sosyal kabulünü kolaylaştırabileceği gibi kendisi için de özerklik kazandığının ya da olgunlaştığının bir göstergesi olabilir. Bu nedenle ergenlerin bazı kuraldışı davranışları daha sık sergiledikleri söylenebilir.

Araştırmada cinsiyete göre kuraldışı davranış puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre erkeklerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamalarının, kızların toplam puan ortalamalarından anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla kuraldışı davranış gösterdiklerini belirten diğer araştırma bulgularını destekler niteliktedir (Yılmaz, 2002; Delikara 2002, Aras ve ark. 2007; Balkaya ve Ceyhan, 2007; Bulut, 2010). Cinsiyete göre Kuraldışı Davranış Ölçeği alt ölçeklerinden "statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranma", "hırsızlık" , "öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek", "hafif hırsızlık" , "dikkat çekici tahripçilik" , "statü suçu ve başkalarını kandırmak" , "uyuşturucu ve şiddet suçu", "binalara zarar verme" alt ölçekleri puan ortalamalarının erkeklerde kızların puan ortalamalarına göre anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmektedir. Ancak "kopya çekmek" alt ölçeğinde kız ve erkek öğrencilerin puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu sonuçlar Kuraldışı Davranış Ölçeği kullanılarak yapılmış araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir (Delikara, 2002; Bulut, 2010).

Erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla kuraldışı davranış göstermeleri kız ve erkeklerin özellikle ergenlik ile birlikte farklı toplumsal roller yüklenmelerinden ve sorunlar karşısında farklı baş etme tarzları kullanmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Cinsiyete göre toplumsal roller değişmekte ve toplumsal cinsiyete özgü kalıp yargıları erkekler ve kızların farklı ilişki alanlarında duyarlık geliştirmelerine, dolayısıyla yaşadıkları sorunların da farklılaşmasına yol açmaktadır. Kızlar sıcaklık, koruyuculuk fedakârlık gibi özelliklerle yetiştirilirken, erkekler bağımsız, rekabetçi, başarılı olma ve saldırganlık gibi özellikler teşvik edilerek yetiştirilirler (Delikara, 2002). Kızlar stresli yaşam olaylarından daha fazla etkilenmekte ve sorunlarla başa çıkmada anne babalarına ve arkadaşlarına daha fazla gereksinim duymakta ve çatışmaları uzlaşmayla çözmeye çalışmaktadırlar (Manger ve Eikeland, 2000; Plancherel, Bolognini ve Halfon, 1998; Akt: Güvenç ve Aktaş, 2006). Buna karşın erkekler ise yeterli düzeyde baş edemedikleri sorunlar karşısında suçluluk, ümitsizlik, yetersizlik gibi duyguları dışsallaştırıp saldırgan davranarak problemlerini çözmeye çalışmaktadırlar (Leadbeater, Kuperminc, Blatt ve Hertzog, 1999; Akt: Güvenç ve Aktaş, 2006). Kuraldışı Davranışlar Ölçeği'nin sadece "kopya çekmek" alt ölçeğinde kız ve erkek öğrencilerin puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. "Kopya çekme" davranışı okuldaki ders başarısı düşüklüğünden kaynaklanan bir durumdur ve derslerdeki başarı ya da başarısızlık cinsiyete göre değişen bir durum değildir. Ders başarısında düşüklük olan öğrenciler bu sorunla baş etmek için çeşitli yollara başvururlar. Bazı öğrenciler ders çalışma saatlerini arttırma, özel ders alma, dershaneye gitme gibi davranışlarda bulunurken; bazı öğrenciler ise daha kolay bir çözüm olduğuna inandıkları kopya çekme davranışını sergileyebilirler. Dolayısıyla "kopya çekme" davranışında cinsiyetler arasında anlamlı farklılık bulunmaması beklenilen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

5.2. Ergenlerin Anne Baba Tutumlarına Göre Kuraldışı Davranışlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada kuraldışı davranışlar; ihmalkâr, izin verici, otoriter ve demokratik anne baba tutumlarına göre incelenmiştir. Anne baba tutumlarıyla ilgili yapılan analiz sonuçlarına göre ailelerinin tutumlarını *ihmalkâr* olarak algılayan ergenlerin hem *otoriter* hem de *demokratik* olarak algılayan ergenlerden; ailelerinin tutumlarını *izin verici* olarak algılayan ergenlerin ise hem *otoriter* hem de *demokratik* olarak algılayan ergenlerden kuraldışı davranış puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular kuraldışı davranışları çeşitli yönlerden inceleyen araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Buehler, Benson ve Gerard (2006) ergenler ve onların anne babaları üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarına göre, ergenlerde görülen

problem davranışlar ile babadan algılanan kontrolün düşük olması arasında anlamlı ilişki vardır. Slicker ve Kim (1996) uyuşturucu kullanımının, izin verici anne-baba tutumu altında yetişen ergenlerde otoriter tutum altında yetişen ergenlere oranla daha yüksek olduğunu belirtmektedirler. Maxson (1998) anne-baba tutumları ile çocukların otoriteye bakış açıları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında; otoriter bir ailede büyüyen çocukların, kurulu bir otoriteye karşı daha fazla saygılı ve anlayışlı yaklaştıklarını; örneğin, okulda başarısını artırmaya çalışırken, kopya çekme, başkasının ödevini çalma ve yalan söyleme gibi istenilmeyen davranışları göstermediklerini belirtmiştir. Buna karşılık, izin verici anne-baba tutumu altında büyüyen çocukların ise, kurulu otoriteye karşı meydan okuyan, mevcut kural ve kısıtlamaların sınırlarını zorlayan bir eğilim içinde olduklarını, aynı zamanda bu çocuklarda yüksek alkol ve uyuşturucu kullanımı veya istenilmeyen davranışlarda bulunma oranının diğerlerine oranla daha fazla olduğunu belirtmiştir.

İzin verici ebeveynler çocuklarına çok fazla özgürlük verirler, çocuklarını hiçbir şekilde kontrol etmezler ve bazen de ihmale varan bir hoşgörü ile davranırlar. Aynı zamanda çocuklarına karşı sıcak ve sevecendirler ve çocuklarının bütün kararlarını kendilerinin vermesini beklerler. Bu tür ebeveynlerin çocukları istedikleri zaman yemek yerler, yatarlar ve televizyon seyredebilirler (Yılmaz, 1999). Belli bir kontrol düzeni gelişmemiştir. Çocuğa sayısız haklar tanınmıştır ancak nerede duracağı kesinlikle belirlenmemiştir. Neyin doğru, neyin yanlış olduğu öğretilse bile uygulama ve denetleme düzensizdir. Başka bir deyişle davranışlara sınır çekilmez (Yörükoğlu; 1998). Böyle bir ortamda yetişen ergenin kuraldışı davranışlarla ilgili okul ve arkadaş çevresi gibi sosyal ve psikolojik risk faktörlerine açık olması kaçınılmazdır. Bu risk faktörleriyle karşılaşan ergen; ailesinden hem davranışlarının gözlenmesi ve kontrol edilmesi yönünden hem de karşılaştığı problemlerle baş etmesine yardım yönünden yeterli destek alamayacağı için ergenin kuraldışı davranışları gösterme olasılığının artacağı söylenebilir.

Araştırma bulgularına göre ailelerinin tutumlarını *otoriter* olarak algılayan ergenlerin kuraldışı davranış puanlarının ailelerinin tutumlarını *demokratik* olarak algılayan ergenlerin puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu kuraldışı davranışlarla ilgili olarak yapılan bazı araştırma sonuçları ile paraleldir. Balkaya ve Ceyhan'ın (2007) anne ve babalarını otoriter ve ilgisiz algılayan ergenlerin suç davranış düzeylerinin demokratik algılayanlardan yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Slicker ve Kim (1996) ise okula ait davranış bozukluklarının (aldatma, başkalarından kopya etme,

okulu asma) otoriter anne-baba tutumunun egemen olduğu ailelerden gelen ergenlerde daha sık olarak görüldüğünü saptamışlardır. Bulut'un (2010) ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar ile aile işlevselliği ile ilgili yaptığı araştırmada annesini otoriter olarak algılayan ergenlerin demokratik olarak algılayanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları, babasını otoriter olarak algılayan ergenlerin de hem demokratik hem de aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerden daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları belirtilmiştir. Kolay Akfert ve arkadaşları (2009) sigara deneyen öğrencilerin denemeyen öğrencilere göre aile ortamlarında 'otoriter baskıcı tutum', 'ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlığın' daha yüksek olduğu saptamışlardır. Yine aynı araştırmada alkol deneyen öğrencilerin denemeyen öğrencilere göre daha fazla 'otoriter baskıcı tutum', 'anne-baba ilişkilerinde 'uyumsuzluk' olduğu saptanmıştır. Konya'da 1559 ergen ile yapılan sigara içme konusundaki davranış ve tutumlar araştırmasında anne baba tutumlarının otoriter olarak algılanmasının sigara içme oranını arttırdığı belirtilmekte ve anne baba tutumlarının sigaraya başlama, sürdürme ve sonlandırmada özellikle ergenlik döneminde belirleyici rol oynadığı aktarılmaktadır (Herken, Özkan, Turan, Kaya ve Aşkın, 1997).

Otoriter tutum, anne ve babanın çocuğu devamlı denetim altında tuttuğu, her hareketini denetlediği, eleştirdiği ve uyulması gereken katı kurallar koyduğu tutumdur (Sargın, 2001). Bu tutumun temel niteliği ebeveynin çocuğa karşı gösterdiği baskıdır. Anne-baba çocuklarına kesin olarak hâkim olduklarına inanırlar. Otoriter ebeveyn, çocuğun davranışlarını değerlendirmeye, kontrol etmeye ve şekil vermeye çalışır, çocuğun tavırlarına standartlar koyar. Bu tip ailelerde çocukların istenmeyen davranışları dayakla engellenebilir. Çocuğun fiziksel olarak cezalandırılması ve öfke duygularının bastırılması onlarda pasif saldırganlık yaratır (Kulaksızoğlu, 2002). Yine baskı altında büyüyen çocuklarda, genellikle isyankâr davranışlarla birlikte, aşağılık duygusu gelişebilir (Yavuzer, 2002). Aşırı baskı ve disiplin altında korkudan sinmiş olan çocuklar anne babaların hoşlanmadıkları, en çok titizlik gösterdikleri konularda davranışlarıyla onları kızdırarak, üzerek, güç duruma sokarak öç almış olurlar. Örneğin anne babaları ders çalışmalarına karşı titizlik gösteriyorlarsa onlar da ders çalışmaz ve derslerini ihmal eder. Anne babalarının baskıcı tutumlarına bu şekilde karşı gelebilirler. Buna karşın anne babanın demokrat tutumda olması, çocukların benlik saygısını yükseltmektedir (Kuzgun, 1972); yüksek benlik saygısı da, bireyi kötü alışkanlıklardan koruyucu özellik taşımaktadır (Carroll ve Rounsaville, 1995).

Sonuç olarak anne babanın hatalı tutumu ve davranışları ve bozuk aile yapısı, sağlıksız bir gelişimin ve uyumsuzlukların başlıca kaynağı olabilir. Anne-baba, kimi zaman çocuğa gereğinden fazla şey vererek kontrolü elinden kaçırabilir ve ergenin kendi gelişimine yön vermesini engeller; kimi zaman da çok az şey vererek, kontrolü abartır ve ergene gerekli desteği sağlayamaz ve uygunsuz davranış örüntülerinin gelişimine neden olur.

5.3. Ergenlerin Yaşam Doyumlarına Göre Kuraldışı Davranışlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada kuraldışı davranışlar; genel yaşam doyumu ve arkadaştan, okuldan, çevreden, aileden ve benlik durumundan algılanan yaşam doyumuna göre incelenmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre düşük yaşam doyumuna sahip öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden aldıkları puanlar, hem orta hem de yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip olan öğrencilerin puanlarından; orta düzeyde yaşam doyumuna sahip öğrencilerin aldıkları puanlar ise, yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip olan öğrencilerin puanlarından daha yüksektir. Bu bulgular Sun ve Shek (2010), Suldo ve Huebner (2004) ve Hilooğlu ve Cenkseven Önder (2010) tarafından yapılan araştırmalar ile paralellik göstermektedir. Sun ve Shek (2010) yaptıkları çalışmada yaşam doyumunun olumlu ergen gelişimi ile pozitif yönde; maddenin kötüye kullanımı, suç işleme ve problem davranışlarla negatif yönde ilişki gösterdiğini bildirmektedirler. Yine Suldo ve Huebner (2004), ergenlerin problem davranışları ve ebeveyn otoritesi arasındaki ilişkide yaşam doyumunun rolünü incelediği araştırma sonuçlarına göre, disiplin/denetim, sosyal destek ve psikolojik özerkliğe izin verme gibi ebeveyn davranışları ile ergenlerin yaşam kalitesi arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler belirlemişlerdir. Yurtiçinde ise Hilooğlu ve Cenkseven Önder (2010) ilkokul öğrencilerindeki zorbaca davranışlar ve yaşam doyumunu araştırdığı çalışmalarında, zorbalığa karışmayan öğrencilerin yaşam doyumu toplam puan ortalamalarının, zorbalığa karışan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Zorbalığa karışan öğrencilerin okul, aile, arkadaş, benlikleri ve yaşadıkları çevre hakkında değerlendirmelerinin olumlu olmadığı (Rigby, 2002), dolayısıyla öznel iyi olma düzeyi muhtemelen düşük olan zorbalık grubuna dâhil bireylerin yaşam doyumu algılarının da yüksek olmayacağının düşünüldüğü bildirilmektedir. Yaşam doyumu bireyin kendi belirlediği ölçütlere uygun bir biçimde tüm yaşamını pozitif değerlendirmesini

içermektedir (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin,1985). Ergenlik dönemindeki birey kendini mutlu hissetmezse kendinden beklenen gelişim görevlerini başarmasında, sosyal rollerini yerine getirmesinde ve başarı duygusunu hissetmesinde sorunlarla karşılaşacaktır. Bu durum ise ergeni farklı yollara itecek ve kuraldışı davranışlar sergilemesine neden olabilecektir. Yaşam doyumu yüksek ergenlerde ise bu durum tersinedir. Yüksek yaşam doyumu koruyucu bir faktör olarak değerlendirilebilir ve yüksek yaşam doyumuna sahip ergenlerin gelişim görevlerini sağlıkla tamamlayabilecekleri ve toplumun normları dışına çıkma gereksinimi hissetmeyecekleri için kuraldışı davranışları daha az gösterebilecekleri söylenebilir.

Araştırma bulgularına göre *arkadaşlarından algıladıkları* yaşam doyumu düşük olan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları, hem orta hem de yüksek düzeyde olan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu saptanmıştır. Hilooğlu ve Cenkseven Önder (2010) zorbalığa karışmayan öğrencilerin arkadaşlardan algılanan yaşam doyumu puanlarının, zorbalığa karışan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu bildirmektedirler. Arkadaşlık ilişkileri ergenin bağımsızlaşmasında sosyal, duygusal ve psikolojik etkileri yanında ergenin yeni bilgi ve beceriler öğrenmesine de yardımcı olmaktadır. Bu dönemde arkadaşlar ergenin okula ve aileye karşı tutumlarından, giyim şekillerine, konuşma tarzlarına, eğlenme ve beslenme şekillerine kadar geniş bir yelpazede ergeni etkileyebilirler. Ayrıca ergenlikte arkadaşlık ilişkileri olumlu olabileceği gibi ergenin yaşamını, davranışlarını ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz da etkileyebilir. Ergen ailesinden bağımsızlaşmaya başladıkça arkadaşlarından destek ve ilgi arayışı içine girdiğinden, arkadaşlarının madde kullanımı ile ilgili tutum ve davranışlarının ergenlik çağında madde kullanımının önemli bir belirleyicisi olması şaşırtıcı değildir. Ergenin sosyalleşmesinde önce aile önemli rol oynarken, daha sonra arkadaş normları ön plana çıkar ve yaşamın ilk 10 yılında aileden kazanılan normlara ters düşecek davranış biçimleri gözlenebilir (Alikaşifoğlu ve Ercan, 2002). Bu nedenle ergenin arkadaşlarıyla birlikte iken mutlu olması ve kendini iyi hissetmesinin onun daha az kuraldışı davranış sergilemesine neden olabileceği söylenebilir.

Yapılan analiz sonuçlarına göre *okuldan algılanan* yaşam doyumu puanları düşük olan öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları, okuldan algılanan yaşam doyumu orta ve yüksek olan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir. Yine okuldan algılanan yaşam doyumu puanları orta olan öğrencilerin kuraldışı davranış ölçeği puanları okuldan algılanan yaşam doyumu puanları yüksek olan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu Hilooğlu ve

Cenkseven Önder (2010) tarafından yapılan araştırma sonuçları ile paraleldir. Bu araştırma sonuçlarına göre zorbalığa karışmayan öğrencilerin yaşam doyumu boyutlarından olan "okul" puanlarının, zorbalığa karışan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yine aynı araştırmada öğrencilerin zorba olmalarını yordayan değişkenlerden birisinin de yaşam doyumunun alt boyutlarından olan okul değişkeni olduğu bildirilmiştir.

Çivitçi (2009) ergenlerin algıladıkları akademik başarıya göre; kendisini "oldukça başarılı" olarak algılayan öğrencilerin okul doyumlarının kendilerini "başarısız" olarak algılayanlara göre daha fazla olduğunu bildirmektedir. Huebner ve Gilman (2006), çocuk ve ergenlerde akademik başarı yükseldikçe okul doyumunun arttığını bildirmektedirler. Smith ve Sandhu (2004), bulunduğu ortamda desteklendiğini, kabul edildiğini hisseden bireyin, daha mutlu, daha iyi hissedeceğini, okulda daha iyi performans göstereceğini ve dahası böyle bir bireyin, olumsuz antisosyal davranışlara daha az eğilimli olacağını, böylece işbirliğine ve yardımseverliğe dayalı sosyal etkinliklere daha çok katılacağını belirtmektedir. Aile, akran ve okul tarafından dışlanan çocuk, birçok olumsuz sosyal ve davranışsal risk taşımaktadır. Aileye, akranlara ve okula yabancılaşma, şiddet potansiyelinin de anahtar yordayıcısıdır. Okul etkinliklerine katılan, okulu anlamlı bulan, öğretmenlerinin kendini desteklediğini hisseden okuldan tatmin olan öğrenciler, olumsuz davranışlar gösterme eğilimini daha az göstermektedir (Cenkseven, 2004).

Araştırma bulgularına göre *çevreden algılanan* yaşam doyumu puanları düşük ve orta düzeyde olan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının, çevreden algılanan yaşam doyumu puanları yüksek öğrencilerin puanlarına göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Hilooğlu ve Cenkseven Önder (2010) zorbalığa karışmayan öğrencilerin çevreden algılanan yaşam doyumu puan ortalamasının, zorbalığa karışan öğrencilerin çevre puan ortalamasından daha yüksek olduğunu bildirmektedir. Araştırmada yaşam doyumunun alt boyutlarından olan çevre değişkenin öğrencilerin zorba olmalarını yordayan değişkenlerden birisi olduğu bildirilmiştir. İçinde bulunulan çevrenin, daha belirgin bir ifadeyle mahalle veya semtin, ergenin beklentilerini karşılaması önemlidir. Ergenin içinde bulunduğu çevre ve o çevrede yaşayan bireyler ergenin ve arkadaşlarının ihtiyaçlarını karşılıyorsa ergen orada mutlu olacaktır. Sosyal ve fiziksel aktivitelere fırsat tanıyan, ergenin kendini güvende hissedebileceği koşullar ergen için olumlu faktörlerdir. Bunun tersi durumlarda; bulunulan çevrede madde kullanımının olumlu karşılanması, suç işleme yoğunluğunun fazla olması gibi faktörler ergen için

risk teşkil etmektedir. Bu ortamda yetişen ergenlerin kuraldışı davranış sergileme olasılığının yüksek olduğu söylenebilir.

Aileden algılanan yaşam doyumu puanları düşük öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının, aileden algılanan yaşam doyumu puanları orta ve yüksek düzeyde olan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur. Yine aileden algılanan yaşam doyumu puanlarına göre orta düzeyde yaşam doyumuna sahip öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden aldıkları puanların, yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip olan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur. Rask, Åstedt-Kurki, Paavilainen, Laippala'ın (2003), çalışmasına göre aile içerisinde açık iletişimin, karşılıklı duygusal yakınlığın olması, ergenin kendisini aileden yalıtılmış hissetmemesi, etkileşimde güvenin olması durumunda ergen öznel iyi oluşunun arttığı görülmüştür. Hilooğlu ve Cenkseven Önder (2010) zorbalığa karışmayan öğrencilerin, aileden algılanan yaşam doyumu puanlarının zorbalığa karışan öğrencilere göre daha yüksek olduğu bildirmektedirler. Bulut (2010) aile yaşam kalitesi düşük ergenlerin yüksek olanlara göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları bildirmiştir. Anne baba ile ilişkilerin güçlü olması, ebeveynlerinden yeterli sosyal desteğin alınması ve aile ilişkilerinin doyurucu olması ergenin ailesinden algıladığı yaşam doyumunu yükseltecektir. Bu özelliklere sahip ailelerde yetişen ergenlerin kuraldışı davranış gösterme sıklığını azaltacağı söylenebilir.

Ayrıca Suldo ve Huebner (2004), ergenlerin problem davranışları ve ebeveyn otoritesi arasındaki ilişkide yaşam doyumunun rolünü incelediği araştırma sonuçlarına göre, olumlu anne-baba tutumları ile yaşam doyumu arasında ilişkili olduğu bildirilmiştir. Çivitçi (2009) algılanan anne ve baba tutumuna göre yaşam doyumunun aile boyutlarında anlamlı farklılıklar gözlendiğini bildirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre annelerinin ve babalarının tutumlarını "demokratik" olarak algılayan ergenlerin aileden algılanan yaşam doyumunun en yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu bulgulara göre anne baba tutumlarının ergenin yaşam doyumunu etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine demokratik ebeveyn tutumlarına sahip ergenlerin daha az kuraldışı davranış gösterdiklerini belirten çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Balkaya ve Ceyhan, 2007; Bulut, 2010). Dolayısıyla demokratik anne baba tutumuna sahip ergenlerin hem aileden algıladıkları yaşam doyumunun yükselmesi hem de daha az kuraldışı davranış sergilemeleri beklenebilir.

Araştırma bulgularına göre *benlik durumundan algılanan* yaşam doyumu puanları düşük öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları, benlik durumundan

algılanan yaşam doyumu puanları orta ve yüksek düzeyde olan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu saptanmıştır. Hilooğlu ve Cenkseven Önder (2010) zorbalığa karışmayan öğrencilerin algılanan benlik puan ortalamalarının, zorbalığa karışan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu bildirmektedirler. Kapçı (2004) zorbalığa daha maruz kalan öğrencilerin daha az kalanlara göre daha düşük benlik saygısına sahip olduklarını bildirmiştir. Ergenlik dönemindeki bireyler; ebeveynleri ve akranları ile çatışmalara girme, kişiler arası ilişkilerde başarısızlık yaşama, çeşitli nedenlerle (okul, arkadaş, ebeveyn baskısı v.b.) yoğun stres altında kalma, kaygı, depresyon, yalnızlık yaşama gibi sorunlarla karşılaşabilirler. Bu durumlar ergende benlik saygısını düşmesine ve ergenin kuraldışı davranışlara yönelmesine neden olabilir. Sonuç olarak benlik doyumu düşük olan ergenlerin daha fazla kuraldışı davranış gösterebilecekleri söylenebilir.

5.4. Ergenlerin Kuraldışı Davranışlarının Yordayıcıları Olarak Aile Stilleri ve Yaşam Doyumuna İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada aileden algılanan "kabul/ilgi", "psikolojik özerklik" ve "kontrol/denetim" boyutları ile "arkadaş", "okul", "çevre", "aile" ve "benlikten" algılanan yaşam doyumunun ergenlerin kuraldışı davranışları yüksek gösterip göstermemelerini ne düzeyde yordadığı bulunmaya çalışılmıştır. Yapılan Lojistik Regresyon analiz sonuçlarına göre; aileden algılanan "kontrol/denetim" ile "okul", "aile" ve "benlik" ten algılanan yaşam doyumu değişkenlerinin kuraldışı davranışlarda yüksek düzeyde bulunmayı açıklamada anlamlı katkılar yapan değişkenler olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde "kontrol/denetim" boyutundaki artışın kuraldışı davranış göstermede düşüşe neden olduğu görülmektedir. Siyez (2006) *ailenin kontrol düzeyi* ile sigara içme, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme, anti-sosyal davranışlar arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu bildirmektedir. Buna göre problem davranışların onaylanmaması, uygun ebeveyn modellerinin olması, algılanan sosyal desteğin yüksek olması, *ailenin kontrol düzeyi*, yetişkinler tarafından başarıya değer verilmesi ve aile ilişkilerinden memnun olunması koruyucu faktörler olarak değerlendirilmektedir. Bulut (2010) davranış kontrolü açısından sağlıksız işlev gösteren aileye sahip ergenlerin sağlıklı işlev gösterenlere göre daha fazla kuraldışı davranışta bulundukları bildirmiştir. Cenkseven ve Yurtal (2008) zorba, kurban ve olumlu özeliklere sahip ergenlerin aile özellikleri ile

ilgili araştırmalarında zorba ve kurban öğrencilerin ailelerinin davranış kontrolü açısından sağlıksız olduğunu belirtmişlerdir. Kontrol/denetim boyutu anne baba tutumlarının belirlenmesinde yüksek ve düşük düzey oluşuna göre değerlendirilmektedir. Buna göre aileden algılanan kontrol/denetim boyutunun düşük olması izin verici ve ihmalkâr anne baba tutumlarını, yüksek olması ise demokratik ve otoriter anne baba tutumlarını göstermektedir. Bu araştırmada ailelerinin tutumlarını *ihmalkâr* ve *izin verici* olarak algılayan ergenlerin hem *otoriter* hem de *demokratik* olarak algılayan ergenlerden kuraldışı davranış puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlara göre kontrol/denetim boyutu düşük olan ergenlerin daha fazla kuraldışı davranış sergileyebilecekleri söylenebilir.

Araştırmada okuldan algılanan yaşam doyumunun yükselmesinin kuraldışı davranışlarda düşüşe yol açtığı belirlenmiştir. Çalışmalarında "okul"dan algılanan doyumun, zorbaca davranışlarda bulunmanın yordayıcılarından biri olduğunu belirleyen Hilooğlu ve Cenkseven Önder (2010), öğrencilerin, okulda farklı sosyal ortam ve yaşantıların etkisiyle (okula aitlik, bir gruba dahil olma, öğretmen kabulü, yetenekleri- becerileri ortaya koyma vb.) doyum elde ediyor olabileceklerini ifade etmişlerdir. Olweus (2005), okula aitlik duygusu ve olumlu akran ilişkilerinin, öğrencinin istendik ve olumlu davranışlara sahip olmasında önemli bir faktör olduğunu, olumlu akran ilişkilerinin aynı zamanda öğrencinin toplumsal, duygusal ve zihinsel iyi oluşuyla ve bunun süreklilik göstermesiyle de önemli düzeyde ilişkili olduğunu belirtmiştir. Buna göre okul yaşantısından gerekli doyumu sağlayan öğrencilerin daha az kuraldışı davranışlar gösterebileceği söylenebilir.

Araştırma bulgularına göre aileden algılanan yaşam doyumunu artması, ergenlerin daha az kuraldışı davranış göstermelerine yol açtığı görülmektedir. Hilooğlu ve Cenkseven Önder (2010) zorbalığa karışmayan öğrencilerin, aileden algılanan yaşam doyumu puanlarının zorbalığa karışan öğrencilere göre daha yüksek olduğu bildirmektedirler. Bulut (2010) aile yaşam kaliteleri düşük ergenlerin, yaşam kaliteleri yüksek olanlara göre daha fazla kuraldışı davranış sergilediklerini bildirmiştir. Ergenin kimliğini oluşturma, kendini değerli ve yeterli hissetme sürecinde ebeveynin desteği oldukça önemli bir yere sahiptir (Çuhadaroglu-Çetin ve ark., 2004; Tamar, 2005). Anne-babaların riskli davranışlar için model olması veya bu davranışları onaylaması (Yılmaz 2000), anne-baba denetim ve yönlendirmesinin yetersizliği ve aile içi sorunlar da ergenin riskli davranışlara yatkınlığını arttırmaktadır (Peterson ve ark., 2003). Aile ilişkilerinde yeterli doyumu alan, olumlu modellerle karşılaşan, etkili iletişim kurabilen

ve duygusal ve sosyal olarak desteklendiğini hisseden ergenlerin yaşam doyumlarının artacağı düşünülebilir. Ailesinden algıladığı yaşam doyumu artan ergenin, kendinden beklenen gelişim görevlerini yerine getirmede daha başarılı olacağı ve daha az kuraldışı davranış göstereceği beklenebilir.

Analiz sonuçlarına göre benlikten algılanan yaşam doyumunun artmasının yüksek düzeyde kuraldışı davranış göstermede artışa yol açtığı bulunmuştur. Ergenlik döneminde görülen riskli davranışlar ergenin akranları tarafından kabulüne, bağımsızlığını kazanmasına, geleneksel değer ve normlara karşı çıkmasına, başarısızlık beklentisi ve engellenmeler ile başa çıkabilmesine, kimlik gelişimine ve olgunlaşmasına aracılık edebilmektedir (Peterson ve ark., 2003). Örneğin, ergenin herhangi bir uyuşturucu maddeyi kullanması; ergenin arkadaşları tarafından sosyal kabulünü kolaylaştıracağının, kendisi için de özerklik kazandığının ya da olgunlaştığının bir göstergesi olabilir (Steinberg, 2007). Ergen kabul edildiğini, olgunlaştığını ya da özerklik kazandığını düşünerek olumlu bir benlik algısı geliştirirken aynı zamanda kuraldışı bir davranış sergilemiş olacaktır.

Yine Emler (1984) saygınlığı arttırma teorisinde insanların yaşadıkları toplumda var olabilmek, kendi imajlarını geliştirmek ve korumak için hatırı sayılır bir çaba harcadıklarını belirtmektedir. Kimlik birey tarafından kazanılmamakta, bireye yaşadığı çevre tarafından bahşedilmektedir. Bu nedenle arkadaşlar birey uygun olan ve olmayan davranışları yaparken iyi birer destektirler. Bu noktada bireyin bulunduğu çevrenin neye itibar ettiği önemli bir belirleyicidir. Örneğin bazı ergenler yasalara/ kurallara uyarlar ve saygınlık kazanırlar çünkü arkadaşları tarafından desteklenmekte ve onaylanmaktadırlar (Siyez 2009). Diğer yandan yasalara/kurallara uymama da saygınlık kazanma yolu olarak görülebilir. Örneğin ergenin arkadaş çevresi sigara içme, alkol kullanma veya erken yaşta cinsel ilişkiye girme gibi davranışları bir saygınlık göstergesi olarak görüyorsa ergenin bu davranışları yapma olasılığının artacağı düşünülebilir.

Ayrıca genel yaşam doyumundaki değişimler ortaöğretimdeki öğrencilerin baş etme stratejilerinde değişiklikler ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin, bazı bireyler yaşam doyumlarındaki ve duygularındaki düşüşlere karşı yaşam doyumlarını iyileştirmek amacıyla yanlış bir girişimde bulunup sağlıklarını tehdit eden çeşitli risk alma davranışları (zorbaca ve saldırgan davranışlar v.b.) göstererek bu sorunla baş etmeye çalışabilirler (Valois, Paxton, Zulling ve Huebner, 2006). Böyle durumlarda ergen yaşam doyumu yükselirken aynı zamanda kuraldışı davranış da sergileyebilmektedir.

Sonuç olarak yaşam doyumu öznel bir değerlendirmeyi içerir. Kişinin arkadaşları tarafından kabul edilmek, özerklik kazandığını ve olgunlaştığının göstermek ve saygınlık kazanmak için ya da baş etme yöntemi olarak kullandığı kuraldışı davranışlar benliği ile ilgili olumlu düşünceler geliştirmesine neden olabilir. Benlik algısı yüksek olan ergenin benliğinden algıladığı yaşam doyumunun da yükseleceği ve aynı zamanda kuraldışı davranışlar da sergileyebileceği beklenebilir

BÖLÜM VI

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonuçlarının genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve bu değerlendirmeler sonucunda hem uygulamaya hem de gelecekteki araştırmalara ilişkin öneriler sunulmuştur.

6.1. Sonuç

Araştırmada ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği alt ölçeklerine ilişkin sonuçları incelenmiştir. Alt ölçeklerin aritmetik ortalamaları cinsiyete göre incelendiğinde, erkeklerin aritmetik ortalamasının bütün alt ölçeklerde kızlardan yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın "statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranma", "öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek" ve "statü suçu ve başkalarını kandırmak" alt ölçeklerinde daha belirgin görüldüğü göze çarpmaktadır.

Çalışmada ergenlerde en sık görülen kuraldışı davranışlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre ergenler arasında sözlü ya da yazılı sınavlarda fısıldamak, sınavlarda kopya çekmek, yasaların kullanmanıza izin vermediği otomobil, motosiklet gibi taşıt araçlarını kullanmak ve tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek dövmek davranışları en fazla görülen davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu maddeleri sırasıyla öfkelendiği zaman eşyaları kırmak, bisiklet, motosiklet ya da otomobil gibi araçları hız limitlerini aşacak şekilde kullanmak, başkalarının başlattığı kavgaya katılmak, yasaların görmenize izin vermediği filmlere gitmek, okuldan kaçmak ve yasaların kullanmanıza izin vermediği alkollü içkileri içmek maddeleri izlemektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular incelendiğinde; ergenlerde görülen kuraldışı davranışların cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Erkek ergenlerin toplam puanda kız ergenlere göre daha fazla kuraldışı davranış sergiledikleri belirlenmiştir. Bu durum kuraldışı davranış alt ölçekleri olan "statü suçu ve okul kurallarına aykırı davranma", "hırsızlık" , "öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek", "hafif hırsızlık" , "dikkat çekici tahripçilik" , "statü suçu ve başkalarını kandırmak" , "uyuşturucu ve şiddet suçu", "binalara zarar verme" ölçekleri için de geçerlidir. Sadece alt ölçeklerden "kopya çekmek" alt ölçeğinde kız ve erkek öğrencilerin puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Ergenlerde görülen kuraldışı davranışlar ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişki ile bulgular incelendiğinde; ailelerinin tutumlarını *ihmalkâr* ve *izin verici* olarak algılayan ergenlerin hem *otoriter* hem de *demokratik* olarak algılayan ergenlerden kuraldışı davranış puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca ailelerinin tutumlarını *otoriter* olarak algılayan ergenlerin kuraldışı puanları ailelerinin tutumlarını *demokratik* olarak algılayan ergenlerin puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur.

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre; düşük yaşam doyumuna sahip öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden aldıkları puanların, hem orta düzeyde hem de yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip olan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca orta düzeyde yaşam doyumuna sahip öğrencilerin Kuraldışı Davranış Ölçeği'nden aldıkları puanların, yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip olan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur.

Yaşam doyumu alt ölçekleri incelendiğinde ise; *arkadaşlarından algılanan, okuldan algılanan, aileden algılanan, benlik durumundan algılanan* yaşam doyumu düşük olan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanları, hem orta düzeyde hem de yüksek olan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu saptanmıştır. *Çevreden algılanan* yaşam doyumu puanları düşük ve orta düzeyde olan ergenlerin Kuraldışı Davranış Ölçeği puanlarının ise çevreden algılanan yaşam doyumu puanları yüksek öğrencilerin puanlarına göre yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma ile ilgili olarak yapılan analiz sonuçlarına göre; aileden algılanan "kontrol/denetim" ile "okul", "aile" ve "benlik" ten algılanan yaşam doyumu değişkenlerinin kuraldışı davranışlarda yüksek düzeyde bulunmayı açıklamada anlamlı katkılar yapan değişkenler olduğu belirlenmiştir. Aileden algılanan "kontrol/denetim", okuldan ve aileden algılanan yaşam doyumu kuraldışı davranışlarda bulunmayı negatif yönde, "benlik"ten algılanan doyum ise pozitif yönde katkıda bulunmaktadır.

6.2. Öneriler

Aşağıda araştırmada elde edilen bulgular ışığında uygulamalara ve bu konuda yapılacak araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Kuraldışı davranışlar gün geçtikçe daha çok dikkat çeken bir sorun haline gelmektedir, bu nedenle ergenlerde görülen kuraldışı davranışların dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Okullarda görevli okul psikolojik danışmanlarının öğrencilerinin bu davranışlardan hangilerini, ne sıklıkla gösterdiklerini tespit etmeleri kuraldışı davranışlara yönelik önleme çalışmalarının planlanması açısından faydalı olacaktır.
2. Kuraldışı davranış gösteren ergenlerin yaşantıları incelenerek onlar için risk faktörü teşkil eden durumlar tespit edilerek; bu faktörlerin etkilerini azaltmaya ya da ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar planlanabilir.
3. Anne baba tutumları ergenlerin kuraldışı davranış göstermelerinde etkili bir faktördür. Çünkü aileler ergenlere karşı tutum belirlerken zaman zaman yanlış davranışlarda bulunabilirler. Bu konularda ailelere uygun ebeveyn tutumları, karşılaşılan kuraldışı davranışlara karşı gösterilecek tepkiler hakkında bilgi verilmesinin faydalı olacağı söylenebilir.
4. Kuraldışı davranış sergileyen ergenlerin yaşam doyumlarının düşük olduğu bulgusundan yola çıkarak ergenlerin evde, okulda, arkadaş çevrelerinde yaşam doyumlarını arttırmaya yönelik okul dışı ve okul içi sosyal, sportif faaliyetler, anne babalara yönelik aile içi iletişimi arttırıcı çalışmalar yapılabilir.
5. Okul psikolojik danışmanları okullarındaki kuraldışı davranışları engellemeye yönelik olarak; idare, öğretmen ve aileleri içeren sosyal etkinlikler, toplantılar gibi okul iklimini güçlendirici çeşitli etkinlikler düzenleyebilirler.

6.2.2. İlerideki Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Bu çalışmada kuraldışı davranış gösteren ergenlerin arkadaşlık ilişkileri sadece yaşam doyumu boyutuyla ele alınmıştır. Kuraldışı davranış gösteren ergenlerin arkadaşlık ilişkileri daha geniş kapsamlı incelenebilir.
2. Bu çalışmada kuraldışı davranış gösteren ergenlerin ebeveyn tutumları incelenmiştir. Bunun yanında ailenin diğer özellikleri (parçalanmış aile, ailede alkol, madde kullanımı, suça karışan birey(ler)in olup olmadığı v.b.) araştırılabilir.

3. Ergenlerin yaşadıkları çevre ile ilgili bilgiler toplanarak kuraldışı davranışlara ev ve okul ortamı dışında başka hangi faktörlerin etki edebileceği incelenebilir.
4. Kuraldışı davranış gösteren ergenlerin okula karşı olan duyguları, akademik başarıları v.b. durumlar incelenebilir.
5. Geniş katılımlı boylamsal bir çalışma yapılarak kuraldışı davranışlarda ne gibi değişmeler olduğu tespit edilebilir.
6. Kuraldışı davranış gösterdikleri tespit edilen ergenlere; çeşitli önleme programları geliştirilerek bu programlar test edilip, yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Adams, G.R., Berzonsky, M.D. (2003), *Blackwell Handbook of Adolescence*, Australia: Blackwell Publishing.

Akduman, G.G., Akduman, B., Cantürk, G. (2007), Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi, *Türk Pediatri Arşivi*, 42, 156-161.

Alikaşifoğlu M., Ercan O. (2002), Ergenlerde Madde Kullanımı, *Türk Pediatri Arşivi*, 37, 66-73.

Alikaşifoğlu, M., Ercan, O. (2009), Ergenlerde Riskli Davranışlar, *Türk Pediatri Arşivi*, 44, 1-6.

Alston, R.J., Harley, D., Lenhoff, K. (1995), Hirschi's Social Control Theory: A sociological perspective on drug abuse among persons with disabilities, *Journal of Rehabilitation*, 27,4, 61-75.

Agnew, R. (1985), Social Control Theory and delinquency: A longitundal test, *Criminology*, 23, 47-61

Andreou, E. (2000), Bully/victim problems and their association with psychological constructs in 8 to 12-year-old greek school children, *Aggressive Behavior,* 26(1), 49–56.

Avcı, R. (2006), *Şiddet Davranışı Gösteren Ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Aysan, F., Siyez D.M., Uz Bas, A. (2005), *Lise Öğrencilerinde Görülen Duygusal ve Davranışsal Problemler ile Denetim Odağı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,* VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi (21-23 Eylül 2005), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Aras Ş., Şemin S., Günay T., Orçın E., Özan S. (2005), Lise Öğrencilerinin Cinsel Tutum ve Davranış Özellikleri, *Türk Pediatri Arşivi*, 40, 72-82.

Aras, Ş., Günay, T., Özan, S., Orçın, E. (2007), İzmir İlinde Lise Öğrencilerinin Riskli Davranışları, *Anatolian Journal Of Psychiatry*, 8, 186-196.

Bahçıvan-Saydam, R., Gençöz, T. (2005), Aile İlişkileri, Ebeveyn Çocuk Yetiştirme Tutumu ve Kendilik Değerinin Gençler Tarafından Belirtilen Davranış Problemleri İle Olan İlişkisi, *Türk Psikoloji Dergisi*, 20, 55, 61–74.

Balat, G.Ü., Akman, B. (2006), ,Lise Öğrencilerinin Psikolojik Durumlarının Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13, 1, 3-12.

Balkaya, A., Ceyhan, E. (2007), Lise Öğrencilerinin Suç Davranışı Düzeylerinin Bazı Kişisel ve Ailesel Nitelikler Bakımından İncelenmesi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 3, 11, 13-27.

Bastiaansen, D., Koot, H.M., Ferdinand, R.F. (2005), Determinants of quality of life in children with psychiatric disorders, *Quality Of Life Research*, 14, 1599-1612.

Basut, E. (2004), *Suça Yönelen ve Yönelmeyen Ergenlerin Stres, Stresle Başa Çıkma ve Kişilik Örüntüleri Yönünden İncelenmesi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bayraktar, F. (2007), Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn Akran İlişkilerinin Önemi, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14,3, 157-166.

Beam, M.R. (2000), The socioecological risk model for youth problem behavior and the mediating role of ınternalized values: A comprasion of three ethnic group, *Unpublished doctorate dissertation*, University of California, USA.

Brand, M.W. (1993), A structural equation model of family-life variables in the etiology and progression of substance abuse and the development of problem behaviors among public school adolescents in abiline Texas, *Unpublished Doctorate Dissertation*, The University of Texas, USA.

Bingham, C.R., Shope, J.T. (2004), Adolescent Problem behavior and problem driving in young adulthood, *Journal of Adolescent Research*, 19 (2), 205-223.

Buehler, C., Benson, M.J., Gerard, J.M. (2006), Interparental hostility and early adolescent problem behavior: The mediating role of specific aspects of parenting, *Journal Of Research On Adolescence*, 16 (2), 265–292.

Bond L., Carlin J.B., Thomas L., Rubin K., Patton G. (2001), Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers, *British Medical Journal*, 323:480–484

Brockenbrough K., Cornell D., Loper A. (2002), Aggressive victims of violence at school, *Education and Treatment of Children*, 25, 273–287.

Bumpus, M.F., Crouter, A.C., McHale, S.M. (2001), Parental autonomy granting during adolescence exploring gender differences in conrext, *Developmental Psychology,* 37, 163-173.

Bulut F. (2010), *Ergenlerde Görülen Kuraldışı Davranışların Aile İşlevselliği, Aile Risk Faktörü ve Yaşam Kalitesi Açısından İncelenmesi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Carroll, K.M., Rounsaville, B.J. (1995), Psycho-social treatments ın review of psychiatry, *American Psychiatric Press*, 14, 5, 127-149.

Castrucci, B.C., Gerlach, K.K., (2006), Understanding the association between authoritative parenting and adolescent between authoritative parenting and adolescent smoking, *Maternal and Child Healt Journal*, 10 (2), 217-224

Cenkseven, F. (2004), *Üniversite Öğrencilerinde Öznel ve Psikolojik İyi Olmanın Yordayıcılarının İncelenmesi,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Cenkseven-Önder, F., Yurtal, F. (2008), Zorba, Kurban ve Olumlu Özellik Taşıyan Ergenlerin Aile Özelliklerinin İncelenmesi, *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 3, 805-832.

Chang, L., Chang, C., Stewart, S.M., Au, E. (2003), Life satisfaction, self concept, and family relations in chinese adolescents and children, *International Journal of Behavioral Development,* 27, 182-189.

Çamur, D., Özcebe, H., Altundağ, Y., Altunöz, U., Aydın, E.F., Tiryaki, C. (2007), Kiddo Kindl Ölçeği ile adolesanlarda Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi, *İkinci Sağlıkta Yaşam Kalitesi Sempozyum,* Ege Üniversitesi, İzmir.

Çivitçi, A. (2007), Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları, *Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 7, 26, 51-60.

Çivitçi, A. (2009), İlköğretim Öğrencilerinde Yaşam Doyumu: Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin Rolü, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* XXII (1), 29-52

Çuhadaroglu-Çetin, F., Canat, S., Kılıç, E., Senol, S., Rugancı, N., Öncü, B. (2004), Ergen ve Ruhsal Sorunlar: Durum Saptama Çalışması, *Türkiye Bilimler Akademisi Raporları,* Sayı: 4

Darling, N., Steinberg, L. (1993), "Parenting style as context: An ıntegrative model", *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.

Delikara, İ. (2001), Ergenlerin Akran İlişkileri ile Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, I. *Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu,* Ankara: Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Yayını.

DiClemente, R.J., Gina M., Wingood, G.M., Crosby, R., Sionean, C., Cobb, B.K., Harrington, K., Davies, S., Hook, E.W., Kim Oh, M. (2001), Parental monitoring: Association with adolescents' risk behaviors, *Journal Of The American Academy of Pediatrics,* 107, 6, 363-368.

Diener, E. (2000), Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index, *American Psychologist*, 55, 34-43.

Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J., Griffin, S. (1985), The satisfaction with life scale, *Journal of Personality Assessment*,49, 71-75.

Dodge, K., Pettit, G. (2003), "A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence, *Developmental Psychology*, 39, 349-371.

Donovan, J.E., Jessor, R. (1985), Structure of problem behavior in adolescence and young adulthood, *Journal of Counsulting and Clinical Psychology*, 53, 890-904.

Ercan, O., Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Kaymak, A.D., Birol, H.İ., Aktuğlu, Ç. (2001), İstanbul Lise Gençlerinde Riskli Davranışların Sıklığı ve Cinsiyete Göre Dağılımı (Cerrahpaşa Gençlik Sağlığı Araştırması), *Türk Pediatri Arşivi*, 36, 199-211.

Eke, C.Y., Taner, S., Ögel, K. (2005), İstanbul Örnekleminde Ergenlerde Riskli Davranışların Yaygınlığı ve Sosyo-Demografik Etkenlerle İlişkisi, *II. Ulusal Alkol ve Madde Bağımlılığı Kongresi,* Bodrum, Poster Bildiri, 3-5 Aralık 2005.

Gander M.J., Gardiner H.W. (1998), *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (Çev. B. Onur), İmge Yayıncılık, Ankara, 2004.

Gilman, R., Huebner, E. S. (2006), Characteristics of adolescents who report very high life satisfaction, *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 293-301.

Grotevant,H.D., Cooper,C.R. (1986), Individuation in family relationships: A perspective on individual differences in the development if identity and role taking skill in adolescence, *Human Development*, XXIX, 82-100

Gürbüz, A.G. (2008), ,*Öfke Denetimi Eğitiminin Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Öfkeyle Başa Çıkmaları, Yaşam Doyumları ve Depresyon Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Güvenç, G., Aktaş, V. (2006), Ergenlik Döneminde Yaş, Toplumsal Cinsiyet, Bireysel ve İlişkisel Tutumlar, Benlik Değeri ve Yaşam Becerilerine İlişkin Algı Arasındaki İlişkiler, *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (57), 45-62

Haugaard, J.J. (2001), *Problematic Behaviors During Adolescence*, New York: McGraw-Hill.

Herken, H., Özkan, İ., "Sigara Alışkanlığı ve Anne Baba Tutumu" (www.aile.selcuk.edu.tr/text/makale5.htm)

Herken,H., Özkan,İ., Kaya,N., Turan,M. ve Aşkın,R. (1997), Gençlerdeki Sigara Kullanma Davranışında Anne Baba Tutumunun ve Sosyo-Kültürel Düzeylerinin Etkisi, *VI. Anadolu Psikiyatri Günleri, Bilimsel Çalışmalar*, 1997, Erzurum.

Herken,H., Özkan, İ., Çilli, A.S., Bodur,S. (2000), Öğrencilerde Alkol Kullanım Sıklığı ve Sosyal Öğrenme ile İlişkisi, *Düşünen Adam*, 13, 87-91.

Hessler, D. (2008), *Family stressors, emotional competence and adolescent risky behaviors,* Doctora Thesis, University Of Washington, USA.

Hill, J.P., Holmbeck, G.N. (1986), Attachment and autonomy during adolescence, *Annals of Child Development*, 3, 145-189.

Hiloğlu, S., Cenkseven Önder, F. (2010), İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde zorbalığı yordamada sosyal beceri ve yaşam doyumunun rolü, *İlköğretim Online*, 9(3), 1159-1173, [Online]: http://ilkogretim-online.org.tr

Hoffman, J.P. (2006), Family structure, community context and adolescent problem behaviors, *Journal Of Youth Adolescence*, 35, 867-880.

Huebner E.S., Suldo S.M., (2004), The role of life satisfaction in the relationship between authoritative parenting dimensions and adolescent problem behavior, *Social Indicators Research*, 66, 1-2, 165-195.

Huebner, E. S. (1991), Correlates of life satisfaction in children, *School Psychology Quarterly*, 6, 103–111.

Huebner, E. S., Gilman, R. (2006), Students who like and dislike school, *Applied Research in Quality of Life*, 1, 139-150.

Huebner, E. S. (2004), Research on assesment of life satisfaction of children and adolescents, *Social Indicators Research*, 66, 3-33.

Huebner, E. S., Laughlin, J. E., Ash, C., Gilman, R. (1998), Further validation of the multidimensional students' life satisfaction scale, *Journal of Psychoeducational Assessment*, 16, 118-134.

Huebner, E.S., Valois, R.F., Paxton, R.J., Drane, J.W. (2005), Middle school students' perceptions of quality of life, *Journal of Happiness Studies*, 6, 15-24.

Joronen, K., Kurki, A. (2005), Familial contribution to adolescent subjective well-being, *International Journal of Nursing Practice*, 11,3,125-133.

Jessor, R. (1991), Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action, *Journal Of Adolescent Health,* 12, 597-605.

Jessor, R., Donovan, J.E., Costa, F.M. (1994), *Beyond Adolescence; Problem Behavior and Young Adult Development,* USA: Cambridge University Press,

Jessor, R. (1998), *New perspectives on adolescent risk behavior.* (Ed: R. Jessor), New Perspectives on Adolescent Risk Behavior, USA: Cambridge University Pres.

Jessor, R.,Van Den Bos J., Vanderryn, J., Costa, F.M., Turbin, M. (1995), Protective factors in adolescent problem behavior: moderator effects and developmental change, *Developmental Psychology*, 31(6), 923-933.

Jessor, R., Turbin, M., Costa, F.M., Dong, Q., Zhang, H., Wang, C. (2003), Adolescent problem behavior in China and United States: A cross-national study of psychosocial protective factors, *Journal of Research on Adolescence,* 13 (3), 329- 342.

Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Rantanen, P., Rimpela, A. (2000), Bullying at school: An indicator of adolescents at risk for mental disorders, *Journal of Adolescence*, 23, 661–674.

Kaminer, Y., Bukstein, O.G. (2005), Treating Adolescent Substance Abuse, (Edt:R.Franches, S.I. Miller, A.H. Mack), *Clinical Textbook Of Addictive Behaviors,* USA: Guilford Publiction.

Kaner, S. (1991), Suçlu Çocuklara/Gençlere ve Sorunlarına Genel Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24, 1, 169-186.

Kaner, S. (1992), Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 25, 2, 473-496.

Kaner, S. (2002), Suç Davranışı Ölçeği Geliştirme Çalışması, *Ankara: 1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, 79-90

Kaner, S. (2002), Ana-baba Denetimi ile Ergenlerin Suç Kabul Edilen Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Ankara: 1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu*, 229-255

Kapcı, E.G. (2004), İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 37, 1, 1-13

Karasar, N. (2002), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kıran, B. (2002), *Akran Baskı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Risk Alma, Sigara İçme Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kıran, B. (2003), Akran Baskısı, Akademik Başarı ve Yaş Değişkenlerine Göre Lise Öğrencilerinin Risk Alma Davranışının Yordanması, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 24, 79-85.

Kolay Akfert, S., Çakıcı, E., Çakıcı, M. (2009), Üniversite Öğrencilerinde Sigara-Alkol Kullanımı ve Aile Sorunları ile İlişkisi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 10:40-47

Kosterman, R., Hawkins, J.D., Guo, J., Catalano, R.F. ve Abbott, R.D. (2000), The dynamics of alcohol and marijuana initiation: Patterns and predictors of first use in adolescence, *American Journal of Public Health*, 90, 1-10.

Kulaksızoglu, A., (2002), *Ergenlik Psikolojisi* (5. Basım), Remzi Kitapevi, İstanbul.

Kunt, V. (2003), *Çocuk ve suç,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kuzgun,Y. (1972), *Anne-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Lamborn, S.; Mounts, N.; Steinberg, L.; Dornbusch, S.M. (1991), Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, ındulgent, and neglectful families, *Child Development*, 62, 1049-1065.

Lindberg L.D., Boggess S., Porter L., Williams S. (2000), Teen risk-taking: a statistical portrait, *Urban Institute* , www.urban.org (25.07.2010)

Maxson, T. S., (1998). "Parenting style: effects on children's views of authority" ED. 425 378, www.eric.ed.gov (30.08.2010)

McKnight C. G., Huebner E. S., Suldo S. (2002), Relationships among stressful life events, temperament, problem behavior, and global life satisfaction in adolescents, *Psychology in the Schools*, 39, 6, 677-687

Merril, J.C., Kleber, H.D., Shwartz, M., Liu, H., Lewis, S.R. (1999), Cigarettes, alcohol, marijuana, other risk behaviors and american youth, *Drug And Alcohol Dependence*, 56, 205-212.

Michael, K., Ben-Zur, H. (2006), Risk-Taking among adolescents: Associations with social and affective factors, *Journal of Adolescence*, 30, 1, 17-31.

Muus, R.E. (1990), "Problems in Growing Up, Fourth edition", (Ed: R.E. Muuss), *Adolescent Behavior and Society,* New York: McGraw-Hill Publishing Company.

Musaağaoğlu, C. (2004), Ergenlik *Sürecinde Özerkliğin Gelişimi İle Algılanan Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Myers, D.G., Diener, E. (1995), "Who is happy?", *Psychological Science*, 6, 10-19.

Newcomb M.D., Maddahıan E., Bentler P.M. (1986), Risk factors for drug use among adolescents: concurrent and longitudinal analyses, *American Journal of Public Health*, 76:525-531.

Nickerson, A.B, Nagle, R.J. (2004), The influence of parent and peer attachments on life satisfaction in middle childhood and early adolescence, *Social Indicators Research*, 66, 35-60.

Olweus, D. (2005), *Bullying at School*, Australia, Oxford: Blackwell.

Ögel, K. (1996), Alkol ve Madde Kullanımında Önleme Çalışmaları, *Kriz Dergisi*, 4 (2), 77-79.

Ögel, K., Taner S., Yılmazçetin, C. (2003), *Ergenlerde Madde Bozukluklarına Yaklaşım Kılavuzu,* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ögel, K., Taner, S., Eke, C.Y., Erol, B. (2004), Madde Bağımlılığını Önlemede Öğretmen ve Ebeveyn Eğitimlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 5, 213-221.

Ögel, K., Tarı, I., Eke, C.Y. (2006), *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme*, İstanbul: Yeniden Yayınları, 17.

Özbay, H., Göka, E., Mavili Aktas, A., Öztürk, E., Sahin, N., Güngör, S. (1991), Ergenlerde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımının Benlik İmajı, Depresyon ve Anksiyete Ölçümleri İle İlişkileri, *Düsünen Adam Dergisi*, 4 (3), 53-58.

Piko, B. (2000), Percieved social support from parents and peers: Which is the stronger predictor of adolescent sustance use?, *Substance Use and Misuse,* 35, 617-630

Peterson,G.W, Bush,K.R, Supple,A., (1999), Predicting adolescent autonomy from parents: Relationship, connectedness and restrictiveness, *Sociological Inquiry*, LXIX, Sayı 3, 431-457.

Peterson FL, Walker L, Whatt TJ, Rheinboldt K, White C, Hogkinson M. (2003), "Evidence-based sexuality education, *American Public Health Association 2003 Annual Conference* San Francisco, California, November 18, 2003. http://apha.confex.com/apha/responses/131am/397.doc

Petraitis, J., Flay, B.R., Miller, T.O. (1995), Reviewing theories of adolescent substance use: Organizing pieces in the puzzle, *Psychological Bulletin,* 117, 1, 67-86.

Raphael, D., Rukholm, E. and Brown, I. (1996), The quality of life profile-adolescent version: Background, description, and initial validation, *Journal of Adolescent Health,* 17, 366–375.

Rask, K., Åstedt-Kurki P.,Paavilainen E., Laippala P. (2003), Adolescent subjective well-being and family dynamics, *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 17, 2, 129–138

Rigby, K. (2002), *New Perspectives on Bullying*, London: Jesica Kingsley.

Rigby B.T., Huebner E.S. (2005), Do causal attributions mediate the relationship between personality characteristics and life satisfaction in adolescence?, *Psychology in the schools*, 42 (1), 91 – 99.

Robin, A. L. , Foster, S. L. (1989), *Negotiating Parent-Adolescent Conflict*, NewYork: The Guilford Press.

Sargın, N., (2001), *Çocuklarda Ruh Sağlığı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Seligson, J.L., Huebner, E.S., Valois, R.F. (2003), Preliminary validation of the brief multidimensional students' life satisfaction scale (BMSLSS), *Social Indicators Research*, 61, 121-145.

Sun R.C.F, Shek DT.L., (2010), Life Satisfaction, positive youth development, and problem behaviour among chinese adolescents in hong kong, *Social Indicators Research,* 95, 455–474

Siegel, A., Scovill, L. (2000), Problem behavior: The double aymptom of adolescence, *Development and Psychopathhology*, 12, 763-793.

Simons-Morton,B., Haynie,D.L., Crump,A.D., Eitel,P., Saylor,K.E. (2001), Peer and parent influences on smoking and drinking among early adolescents, *Health Education and Behavior,* 28, 95-107

Siyez, D.M., Bulut, N., Uz-Baş A. (2005), Lise öğrencilerinin duygusal ve davranışsal problemlerinin saptanması, *VII. Rehberlik Sempozyumu*, İstanbul: İstanbul Kültür Okulları.

Siyez, M.D. (2006), *15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Siyez, M.D. (2007), Lise Öğrencilerinde problem davranışların görülme sıklığı: İzmir örneklemi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3, 28, 15-28.

Siyez, D.M. (2009*), Ergenlerde Problem Davranışlar Okul Temelli Önleme Çalışmaları ile İlgili Uygulama Örnekleri*, Ankara: Pegem Akademi.

Siyez, M.D., Palabıyık, A. (2009), Günebakan Madde Bağımlılığını Önleme Eğitim Programının Lise Öğrencilerinin Madde Kullanım Sıklığı, Uyuşturucu Maddeler Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Yanlış İnanışları ile Madde Reddetme Becerileri Üzerindeki Etkisi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 28, 56-67.

Slicker, El. K., Kim, J. K. (1996), "Parenting style and family type revisited: Longitudinal relationship to older adolescent behavioral outcome", ED. 418 350, www.eric.ed.gov (21.07.2010)

Slicker, E. K., (1996), "Parenting style and family environment as they relate to academic achievement and problem behavior in older adolescents", ED. 397 376, www.eric.ed.gov (21.07.2010)

Smetana, J.G., Crean, H.F., Daddis, C. (2002), Family processes and problem behaviors in middle class african american adolescents, *Journol Of Research On Adolescence*, 12, 2, 275-304.

Smith, C., Sandhu, D. S. (2004), Toward a positive perspective on violence prevention in schools: building connections, *Journal of Counselıng & Development*, 82 (3), 287 – 293.

Smollar,J., Younnıs,J. (1989), Transformations in adolescent's perceptions of parents, *International Journal of Behavior*, XII,1989:71-84

So Kim, H., Sil Kim H. (2005), Gender differences ın delinquent behavior among korean adolescents, *Child Psychiatry and Human Development*, 35,4.

Sprinthall, A., Collins, W.A. (1995), *Adolescent Psychology Developmental View*, New York: McGRAW-HILL, INC.

Steinberg, L., Elmen, J.D., Mounts, N.S. (1989), Authoritative parenting psychosocial maturity and academic success among adolescents, *Child Development*, 60, 1424-1436.

Steinberg L., Morris A.S. (2001), Adolescent development, *Annual Review of Psychology,* 52, 83-101

Steinberg, L. (2007), *Ergenlik* (Çev: F.Çok), İmge Kitabevi, Ankara.

Strote, J., Lee, J.E. ve Weschler, H. (2002), Increasing MDMA use among college students: Results from a national survey, *Journal of Adolescent Health*, 30, 64-71.

Suldo, S. M., Huebner, E. S. (2004), The role of life satisfaction in the relationship between authoritative parenting dimensions and adolescent problem behavior, *Social Indicators Research*, 66, 165−195

Suldo, S.M.,Huebner, E.S. (2006), Is extremely high life satisfaction during adolescence advantageous?, *Social Indicators Research*, 78, 179-203.

Şen, N., Arslan, G.G., Çoban, A., Güngör, N., Kulbakan, S., Solar, M. (2008), Sigara İçme Durumunun Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisinin İncelenmesi, *Toraks Dergisi*, 9, 2, 68-73.

Tamar, M. (2005), *Gençlikte Değişim ve Süreklilik*, İzmir: Çelikkol Yayıncılık.

Tanter, R. E., Sambrano, S., Dunn, M.G. (2002), Predictive variables by developmental stages: A center for substance abuse. Prevention multisite study, *Psychology of Addictive Behaviors*, 14, 3-10.

Tuğrul C. (1996), Gençlik Dönemi Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği: Faktör yapısı, geçerlik ve güvenirlik çalışması, *Türk Psikoloji Dergisi* , 11, 25-43.

Ünal M. (1991), Madde Bağımlılığı ve Alkolizmde Aile, *Aile ve Toplum Dergisi*, 1, 80-85.

Valois, R. F., Zullig, K. J., Huebner, E. S., Drane, J.W. (2001), Relationship between life satisfaction and violent behaviors among adolescents, *American Journal of Health Behavior,* 25, 353–366.

Valois, R.F., Paxton, R.J., Zullig, K.J., Huebner, E.S. (2006), Life satisfaction and violent behaviors among middle school students, *Journal of Child and Family Studies*, 15, 695-707.

Veenhoven, R. (1988), The utility of happiness, *Social Indicators Research*, 20, 333-354.

Veenhoven, R. (1996), Is happiness relative?, *Social Indicators Research*, 24, 1-34.

Vogel, J.S., Hurford, D.P., Smith, V.J., Cole, A. (2003), The relationship between depression and smoking in adolescents, *Adolescence*, 38, 57-74.

Wiatrowski, W.D., Griswold, D.B., Roberts, M.K. (1981), Social Control Theory and delinquency, *American Sociological Review*, 46, 525-541.

Yavuzer, H., (2002), *Ana-Baba ve Çocuk* (15. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yazıcıoğlu, Y., Erdoğan, S. (2004), *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Yılmaz, A., (2000), Anne-Baba Tutum Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması, *Çocuk Ruh Sağlığı Dergisi,* 7 (3), 160-172.

Yılmaz, A., (1999), Çocuk Yetiştirme Tutumları: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar, *Türk Psikoloji Yazıları*, 1(3), 99- 118.

Yılmaz T. (2000), *Ergenlerde Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Youth Risk Behaviour Surveillance (2009), *Morbidity and Mortality Weekly* Report, June 4, 2010 , Vol. 59 , No. SS-5

Yörükoğlu, A., (1998), *Çocuk Ruh Sağlığı* (23. Basım), Özgür Yayınları, İstanbul.

Zullig, K. J., Valois, R. T., Huebner, E. S. (2001), Relationship between perceived life satisfaction and adolescents' substance abuse, *Journal of Adolescent Health*, 29, 279−288.

EKLER

EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili öğrenciler,

Aşağıda kişisel bilgilerinizle ilgili bazı sorular bulunmaktadır. Verdiğiniz bilgiler; bilimsel bir çalışma için kullanılacak, kesinlikle başka bir kuruma ya da kişilere verilmeyecektir. Bu nedenle cevaplarınızın samimi olmasını ve doğru bilgiler içermesini dileriz.

Teşekkürler.

Yasin YILMAZ
Ç.Ü. Eğitim Fakültesi
P.D.R. Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğr.

1- Cinsiyetiniz : ☐ Kız ☐ Erkek

2- Yaşınız: ……..

3- Sınıfınız: ……..

4- Annenize – Babanıza ait bilgiler (Uygun kutucuğa **X** işareti koyunuz)

ANNE BABANIZA AİT GENEL BİLGİLER

	Sağ	Ölü	Üvey	Beraber (Evli)	Ayrı (Boşanmış)	Başkasıyla Evli
ANNE						
BABA						

ANNE BABANIZIN EĞİTİM DÜZEYİ

	Okuma Yazma Bilmiyor	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	Yüksek Lisans Ve Üstü
ANNE						
BABA						

ANNE BABANIZIN ALKOL KULLANMA SIKLIĞI

	Hiç İçmez	Özel Günlerde	Ara Sıra	Haftada 2-3 Kez	Haftada 3'den Fazla
ANNE					
BABA					

5- Ailenizde fiziksel şiddet yaşanır mı? Evet ☐ Hayır ☐

Cevabınız "Evet" ise kimler arasında? …….

EK-2 KDÖ

Sizden, tüm ifadeleri dikkatle okuyup, her ifadede belirtilen davranışları **son 6 ay içinde** gösterip göstermediğinizi doğru olarak işaretlemeniz beklenmektedir. Vereceğiniz karara göre ilgili ifade için 4 yanıt seçeneğinden birine **X** işareti koyunuz. Her ifade için yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz. Lütfen, her ifadeyi cevaplayınız.

		5 kez ve daha fazla	**3-4 kez**	**1-2 kez**	**Hiçbir zaman**
1	Okul zamanında sokaklarda başıboş gezmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
2	Okul zamanında pastane, kahve, atari salonu ve benzeri yerlerde vakit geçirmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
3	Bazı derslere girmemek için okuldan kaçmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
4	Okulda sigara içmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
5	Okuldan kaçmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
6	Yasaların görmenize izin vermediği filmlere gitmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
7	Yasaların kullanmanıza izin vermediği otomobil, motosiklet gibi taşıt araçlarını kullanmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
8	Yasaların kullanmanıza izin vermediği alkollü içkileri içmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
9	Yasaların gitmenize izin vermediği meyhane, bar gibi yerlere gitmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
10	Yasaların kullanılmasını yasakladığı kokain, esrar gibi uyuşturucu maddeleri kullanmak ya da satmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
11	Bisiklet, motosiklet ya da otomobil gibi araçları hız limitlerini aşacak şekilde kullanmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
12	Ücret ödemeden sinema, lunapark gibi yerlere gitmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
13	Ücretini ödemeden otobüs, tren ve benzeri araçlarla seyahat etmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
14	Sözlü ya da yazılı sınavlarda fısıldamak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
15	Sınavlarda kopya çekmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
16	Eğlence olsun diye binaların camlarını ya da sokak lambalarını kırmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
17	Bilerek okulun camlarını kırmak ya da okulun malına zarar vermek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
18	Şişe kırarak, bidon devirerek ve bu gibi davranışlarla bilerek sokakları kirletmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
19	Sinema, park gibi halka açık yerlerdeki eşyalara zarar vermek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
20	Ağaçlara sivri bir nesneyle yazılar yazmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman

		5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
21	Başkasına ait bir şeye bilerek zarar vermek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
22	Öfkelendiği zaman eşyaları kırmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
23	Tartışma sırasında karşısındakine öfkelenerek dövmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
24	Başkalarının başlattığı kavgaya katılmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
25	Zaman zaman etrafı rahatsız eden ya da kavga çıkaran bir grubun üyesi olmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
26	İstediği bir şeyi birinden almak için kavga başlatmak ya da kavgayla tehdit etmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
27	Bir kavga olduğunda kullanılabilecek bıçak, sustalı ya da muşta gibi araçlar taşımak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
28	Korkutmak amacıyla başkalarına vurma, çelme takma, yolunu kesme gibi davranışlar göstermek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
29	Kavgada çakı, kırık şişe ya da sustalı gibi silah kullanmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
30	Eğlence olsun diye dükkanlardan parasını ödemeden bir şeyler almak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
31	Birinin sırasından ya da dolabından haber vermeden eşyasını almak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
32	Yerine koymayı düşünmeden evden habersiz para almak.	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
33	Başkasına ait bir arabanın bir parçasını almak ya da benzinini boşaltmak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
34	Başkasına ait değerli bir şeyi sahibine sormadan alıp saklamak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
35	Okula ait bir malı haber vermeden alıp saklamak	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
36	Çalıntı olduğu bilinen bir arabayla gezmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
37	Çalıntı olduğu bilinen bir malı satın almak ya da hediye olarak kabul etmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman
38	Bir şeyler çalmak amacıyla başkalarına ait evlere ya da binalara girmek	5 kez ve daha fazla	3-4 kez	1-2 kez	Hiçbir zaman

EK-3 ABTÖ

Lütfen aşağıdaki soruları kendi anne ve babanızı düşünerek dikkatli okuyunuz. Aşağıdaki durumun anne ve babanızın davranışına ne kadar benzediğini düşünün. Eğer aşağıdaki cümlelerin sonundaki kutunun içine X işareti koyunuz.

	TAMAMEN BENZİYOR	BİRAZ BENZİYOR	BENZEMİYOR	HİÇ BENZEMİYOR
1. Herhangi bir sorunum olduğunda, eminim annem ve babam bana yardım ederler.				
2. Annem ve babam büyüklerle tartışmamam gerektiğini söylerler.				
3. Annem ve babam yaptığım her şeyin en iyisini yapmam için beni zorlar.				
4. Annem ve babam herhangi bir tartışma sırasında başkalarını kızdırmamak için susmam gerektiğini söylerler.				
5. Annem ve babam bazı konularda "Sen kendin karar ver" derler.				
6. Derslerimden ne zaman düşük not alsam, annem ve babam kızar.				
7. Ders çalışırken anlayamadığım bir şey olduğunda, annem ve babam bana yardım ederler.				
8. Annem ve babam kendi görüşlerinin doğru olduğunu, bu görüşleri onlarla tartışmamam gerektiğini söylerler.				
9. Annem ve babam benden bir şey yapmamamı istediklerinde niçin bunu yapmamam gerektiğini de açıklarlar.				
10. Annem ve babamla her tartıştığımda bana "Büyüdüğün zaman anlarsın" derler.				
11. Derslerimden düşük not aldığımda annem ve babam beni daha çok çalışmam için desteklerler.				
12. Annem ve babam yapmak istediklerim konusunda kendi kendime karar vermeme izin verirler.				
13. Annem ve babam arkadaşlarımı tanırlar.				
14. Annem ve babam istemedikleri bir şey yaptığımda bana karşı soğuk davranırlar ve küserler.				
15. Annem ve babam sadece benimle konuşmak için zaman ayırırlar.				
16. Derslerimden düşük notlar aldığımda, annem ve babam öyle davranırlar ki suçluluk duyar ve utanırım.				
17. Ailemle birlikte hoşça vakit geçiririz.				
18. Annemi ve babamı kızdıracak birşey yaptığımda, onlarla birlikte yapmak istediğim şeyleri yapmama izin vermezler.				

Aşağıdaki her ifadenin yanında bulunan kutulardan sadece size uygun olanının içine çarpı işareti (X) koyunuz.

19. Genel olarak annen ve baban okul zamanı hafta içinde gece arkadaşlarınla bir yere gitmene izin verirler mi?

EVET		**HAYIR**	

Eğer cevabınız **EVET** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Hafta içinde en geç saat kaça kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir? (Pazartesi-Cuma arası)

8:00'dan önce		10:00 - 10:59	
8:00 - 8:59 arası		11:00 ya da daha geç	
9:00 - 9:59 arası		İstediğim saate kadar	

20. Genel olarak annen ve baban hafta sonları gece arkadaşlarınla bir yere gitmene izin veriler mi?

EVET		**HAYIR**	

Eğer cevabınız **EVET** ise, aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Haftanın Cuma ya da Cumartesi akşamları en geç saat kaça kadar gece dışarıda kalmanıza izin verirler?

8:00'dan önce		10:00 - 10:59	
8:00 - 8:59 arası		11:00 ya da daha geç	
9:00 - 9:59 arası		İstediğim saate kadar	

Annen ve baban aşağıdakileri öğrenmek için ne kadar çaba gösterirler?

	Hiç çaba göstermez	**Çok az çaba gösterir**	**Çok çaba gösterir**
21. Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğini,			
22. Boş zamanlarınızda ne yaptığınızı,			
23. Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığını,			

Annen ve baban aşağıdakiler hakkında ne kadar bilgileri vardır?

	Bilgileri yoktur	**Çok az bilgileri vardır**	**Çok bilgileri vardır**
24. Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğin,			
25. Boş zamanlarında ne yaptığın,			
26. Okuldan çıktıktan sonra nereye gittiğin,			

EK-4 ÇÖYDÖ

Açıklama: Aşağıda geçen birkaç hafta süresince yaşamınızla ilgili neler düşündüğünüzü yansıtan bazı ifadeler yer almaktadır. Sizden istenen günlerinizi nasıl geçirdiğinizi düşünerek her bir ifadeyle ilgili sizi en iyi yansıtan seçeneğe **(X)** işareti koymanızdır.

		Hiçbir zaman	Bazen	Sık sık	Her zaman
1	Arkadaşlarım bana karşı sevecen ve cana yakındırlar.	( )	( )	( )	( )
2	İnsanlar benimle bir arada olmakta hoşlanırlar.	( )	( )	( )	( )
3	Okulda kendimi kötü hissediyorum.	( )	( )	( )	( )
4	Arkadaşlarımla kötü zaman geçiririm.	( )	( )	( )	( )
5	İyi yapabildiğim pek çok şey var.	( )	( )	( )	( )
6	Okulda birçok şey öğreniyorum.	( )	( )	( )	( )
7	Anne-babamla zaman geçirmeyi severim.	( )	( )	( )	( )
8	Ailem birçok aileden daha iyidir.	( )	( )	( )	( )
9	Okulla ilgili sevmediğim birçok şey var.	( )	( )	( )	( )
10	Güzel/yakışıklı olduğumu düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )
11	Arkadaşlarım harikadır.	( )	( )	( )	( )
12	Eğer ihtiyaç duyarsam arkadaşlarım bana yardım ederler.	( )	( )	( )	( )
13	Keşke okula gitmek zorunda olmasaydım.	( )	( )	( )	( )
14	Kendimi seviyorum.	( )	( )	( )	( )
15	Arkadaşlarım bana iyi davranırlar.	( )	( )	( )	( )
16	Çoğu insan beni sever.	( )	( )	( )	( )
17	Ailemle birlikte evde olmaktan hoşlanırım.	( )	( )	( )	( )
18	Ailemdeki kişiler birbirleriyle iyi geçinirler.	( )	( )	( )	( )
19	Okula gitmeyi dört gözle beklerim.	( )	( )	( )	( )
20	Anne-babam bana adil davranır.	( )	( )	( )	( )
21	Okulda olmaktan hoşlanırım.	( )	( )	( )	( )
22	Arkadaşlarım bana karşı kaba ve kırıcı davranırlar.	( )	( )	( )	( )
23	Okul ilgi çekici bir yer.	( )	( )	( )	( )
24	Okul etkinliklerinden hoşlanırım.	( )	( )	( )	( )
25	Keşke başka bir evde yaşasaydım.	( )	( )	( )	( )
26	Aile fertlerimiz birbirleriyle güzel bir dille konuşurlar.	( )	( )	( )	( )
27	Arkadaşlarımla beraber çok eğleniriz.	( )	( )	( )	( )
28	Anne-babam ve ben birlikte eğlenceli şeyler yaparız.	( )	( )	( )	( )

		Hiçbir zaman	Bazen	Sık sık	Her zaman
29	Mahallemizi/semtimizi severim.	( )	( )	( )	( )
30	Keşke başka bir yerde yaşasaydım.	( )	( )	( )	( )
31	Ben iyi biriyim.	( )	( )	( )	( )
32	Bu kent / kasaba kötü insanlarla dolu.	( )	( )	( )	( )
33	Komşularımızı severim.	( )	( )	( )	( )
34	Yerince arkadaşım var.	( )	( )	( )	( )
35	Keşke mahallemizde/semtimizde başka insanlar olsaydı.	( )	( )	( )	( )
36	Yaşadığım yeri seviyorum.	( )	( )	( )	( )

EK-5. İZİN BELGESİ

T.C
ADANA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.04.MEM.4.01.00.05 - 24861 27/05/2009
Konu : Tez Çalışması

VALİLİK MAKAMINA
ADANA

Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Yasin YILMAZ' ın danışmanı Yrd.Doç.Dr. Fulya CENKSEVEN yönetiminde hazırlamakta olduğu "Ortaöğretim Öğrencilerinde Kuraldışı Davranışların Yordayıcılarının İncelenmesi " konulu Tez Çalışmasını İlimiz Seyhan,Yüreğir, Sarıçam, Çukurova İlçelerinde bulunan ve ekli listede isimleri belirtilen Okullarda uygulama çalışması yapmak isteğine dair Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünün 13/05/2009 tarih ve 1666 sayılı yazısı ekte sunulmuştur.

Adı geçen kişinin tez çalışmasını, "Bakanlığımıza Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi" ne istinaden yukarıda belirtilen okulda Okul Müdürlüğünün denetiminde eğitim ve öğretimi aksatmayacak şekilde uygulaması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Abdulgafur BÜYÜKFIRAT
İl Milli Eğitim Müdürü

OLUR
26./05/2009

Reşat ÖZDEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Yasin YILMAZ
Doğum Yeri ve Tarihi : Mersin / 1979
Adres : DSİ TOKİ Konutları DG:13 A Blok Kat:6 No: 13 Yüreğir/ADANA
Telefon : 0505 498 04 18
e-mail : ysnylmzpdr@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2008–2011 : Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
1998–2002 : Lisans, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, Adana.
1994–2002 : Lise, İçel Mersin Anadolu Lisesi, Mersin.
1991–1999 : İlköğretim, İleri İlkokulu, Mersin.

İŞ DENEYİMİ

2009- : Yüreğir Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü, Adana.
2008-2009 : Yüreğir Cengiz Topel İlköğretim Okulu, Adana
2006-2008 : Gap Anadolu Lisesi, Şanlıurfa
2004-2006 : Rekabet Kurumu Lisesi; Muş
2002-2004 : Gülnar Atatürk İlköğretim Okulu, Mersin.